

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**«КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО
УКРАЇНИ»**

(відповідно до вимог ECTS)

(галузь знань 08 «Право»,
перший (бакалаврський) рівень,
спеціальність 081 «Право»)

Харків

2020

У к л а д а ч і: Барабаш Юрій Григорович
Слінько Тетяна Миколаївна
Байрачна Лариса Кімівна
Берченко Григорій Валерійович
Дахова Ірина Іванівна
Кичун Віктор Іванович
Ковтун Віталій Іванович
Кушніренко Олександр Георгійович
Летнянчин Любомир Іванович
Мохончук Богдан Сергійович
Павшук Катерина Олександрівна
Речицький Всеволод Володимирович
Романюк Павло Віталійович
Ткаченко Євген Володимирович
Чуб Олена Олександрівна

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Конституційне право України» для студентів II курсу денних факультетів / Уклад.: Ю.Г. Барабаш, Т.М. Слінько та ін. – Х.: Нац. юрид. унів. ім. Ярослава Мудрого, 2020. – 115 с.

*Затверджено на засіданні кафедри конституційного права України
(протокол № 1 від 1 вересня 2020 р.)*

1. ВСТУП

Навчальна дисципліна «Конституційне право України» є базовою дисципліною при підготовці фахівців за спеціальністю «Право». Сучасне конституційне право – це провідна галузь права, яка закріплює основні засади демократії, конституційно-правовий статус особи та організацію державної влади і місцевого самоврядування.

В умовах становлення України як демократичної, правової, соціальної держави вивчення цієї дисципліни має особливе значення та дає студентам широкий діапазон світоглядних уявлень із найбільш важливих політико-правових проблем розвитку нашої держави: 1) становлення конституціоналізму в Україні на демократичних засадах; 2) забезпечення прав людини та громадянина; 3) реалізація народовладдя; 4) формування дієздатних структур громадянського суспільства.

На вивчення конституційного права України виділяється 195 годин, з них 50 годин лекційних, 54 години відведено на проведення практичних занять. На самостійну виділено 101 годину. Такий підхід дозволяє більш глибоко вивчити та зрозуміти основні проблеми конституційного права в сучасних умовах, особливо з огляду на їх вивчення через призму юридичних позицій Конституційного Суду України з відповідних питань, а також практики застосування в Україні ратифікованих ВРУ міжнародних договорів та рішень Європейського Суду з прав людини.

При вивченні навчальної дисципліни «Конституційне право України» студенти повинні:

- **знати** поняття «конституційне право України», його місце в системі галузей публічного права; основні положення теорії конституціоналізму та конституції; концептуальні засади правового статусу людини і громадянина; конституційні основи побудови громадянського суспільства в Україні; системи органів державної влади і місцевого самоврядування; засади територіального устрою та особливості правового статусу Автономної Республіки Крим; форми та суб'єктів захисту Конституції України; питання відповідальності в конституційному праві;

- **вміти** використовувати отримані знання щодо конституційного захисту прав і свобод людини і громадянина; користуватися здобутими навичками у сфері взаємовідносин громадян, їх об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства із органами та посадовими особами публічної влади, а також щодо провадження та процедури розгляду питань конституційно-правового характеру в державних органах та установах; аналізувати та коментувати нормативно-правові акти, які регламентують статус людини та громадянина, функціонування інститутів громадянського суспільства, організацію та діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/п	Тема	Всього годин	У тому числі		
			Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
1 семестр					
1.	Теоретичні аспекти конституціоналізму	10	4	2	4
2.	Основи теорії конституції	12	4	4	4
3.	Конституційне право України як основа національного права	8	2	2	4
4.	Загальна характеристика чинної Конституції України	8	2	2	4
5.	Загальна характеристика конституційного ладу України	4	-	-	4
6.	Україна як суверенна та незалежна держава	8	2	2	4
7.	Україна як правова та соціальна держава	8	2	4	4
8.	Характеристика України як демократичної держави	8	2	2	4
9.	Конституційні засади громадянського суспільства	11	4	4	3
10.	Конституційно-правові засади національно-культурної сфери	6	-	2	4
11.	Конституційно-правові засади територіального устрою України	8	2	2	4
12.	Конституційні засади місцевого самоврядування	4	-	-	4
2 семестр					
13.	Загальна характеристика конституційно-правового статусу людини і громадянина	12	4	4	4
14.	Громадянство України	6	2	2	2

15.	Зміст особистих (громадянських) прав людини	10	2	4	4
16.	Зміст політичних прав громадян	8	2	2	4
17.	Зміст економічних, соціальних, екологічних, культурних прав людини та громадянина	6	2	-	4
18.	Референдум в Україні	8	2	2	4
19.	Конституційні засади виборчої системи та виборчого права в Україні	12	4	4	4
20.	Конституційно-правовий статус парламенту України	8	2	2	4
21.	Конституційно-правовий статус народного депутата України	6	2	2	2
22.	Конституційний статус Президента України	6	2	2	2
23.	Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України	2	-	-	2
24.	Конституційні основи правосуддя в Україні та суміжних інститутів	4	-	-	4
25.	Конституційний контроль в Україні	10	2	4	4
	Всього	195	50	54	91

Т е м а 1. Теоретичні аспекти конституціоналізму

План

1. Ідея обмеженого правління як політико-правова доктрина
2. Зародження конституцій
3. Формування американського конституціоналізму та його риси
4. Європейський конституціоналізм та його особливості
5. Система сучасного конституціоналізму
6. Етапи розвитку українського конституціоналізму

Задачі

1. У 1667 р. англійський філософ Джон Локк прийняв пропозицію лорда Ентоні Купера (пізніше – графа Шефтсбері) зайняти місце лікаря й вихователя його сина, а потім під його впливом долучився до активного політичного життя Англії. За дорученням графа Джон Локк брав участь у створенні важливих політичних документів, а його вчення згодом вплинуло на юридичний світогляд і становлення конституціоналізму в Америці. Зокрема, Томас Джефферсон і Бенджамін Франклін були щирими прибічниками Джона Локка. Його вчення розглядалась в якості найбільш впливової в той час доктрини непорушних і невідчужуваних прав людини. Ці права сприймались в якості передумови будь-якого розумно організованого суспільства. У подальшому Джон Локк долучився до конституційного процесу. Зокрема, на замовлення графа Шефтсбері він створив першу конституцію Північної Кароліни (1669).

Дізнайтеся й розкажіть про подальшу долю цього документа. Як Ви думаєте, в чому полягає реальна причина невдачі проекту “конституції” Джона Локка? Дайте відповідь на запитання з точки зору сучасних уявлень про зміст та призначення конституціоналізму.

2. У свій час відомий французький філософ Поль-Анрі Гольбах висловив думку про те, що органічна й досконало побудована конституція повинна служити «вуздечкою для вождів і народів». Відомо також, що у першій Конституції Франції (1791) вже від початку було записано правило про те, що будь-яка країна, в якій не проведено розділення влад і не визнаються основоположні права і свободи людини, не може вважатися такою, що має конституцію.

Дайте коментар наведеним фактам. Яким є основне функціональне призначення конституції як основного закону? У чому полягає роль органічної конституції по відношенню до різних політичних режимів (лібералізм, авторитаризм, тоталітаризм)? Чи можна вважати конституцію обмежувачем також і демократичної влади?

3. У часи Томаса Джефферсона в американській конституційній традиції утвердилася ідея про те, що державній владі має бути конституційно дозволено робити лише те, що вільні громадяни (громадянське суспільство) вимагатимуть від неї самі. У протилежному випадку, як писав англійський політичний філософ Герберт Спенсер, США ризикували б отримати «один з найбільш ефективних засобів пониження стандартів національного характеру».

Прокоментуйте висловлювання Г.Спенсера. У чому, на Вашу думку, полягає основна ідея американського конституціоналізму? Як у США співвідноситься ідея

конституціоналізму й ідея громадянських прав і свобод, громадянського суспільства в цілому? Яку роль в американській конституційній доктрині відіграє ідея верховенства права, поняття політичної та економічної свободи?

4. З формально-юридичної точки зору європейський конституціоналізм було започатковано ухваленням в 1791 р. конституцій Польщі та Франції. У наш час вважається, що конституційні інститути будь-якої країни мають відповідати її національному характерові, сукупності писаних та неписаних правил і принципів її політичної системи, й що лише при дотриманні даної вимоги вони можуть розраховувати на довготривалу перспективу в якості регуляторів людської поведінки.

Так, у сучасній Великобританії ще й досі не відчувається потреби у писаній конституції, бо там політичне життя ґрунтується на прецедентах, давніх традиціях, добротності і здоровому глуздові.

З іншого боку, як зазначає відомий американський політолог Олвін Тоффлер, у самому способі політичного побутування Європейського союзу домінують принципи стандартизації, концентрації, максимізації масштабів й централізації. Можливо, саме тому громадяни Франції та Нідерландів не підтримали запропоновану у 2005 році Європарламентом конституцію для Європи – «шедевр бюрократичної майстерності, розміром у 400 сторінок». Як зазначали науковці, авторам Конституції США знадобилося для досягнення аналогічної мети менше 10 сторінок, включаючи Біль про права людини...

Що Ви можете сказати про основні конституційно-правові орієнтації США та країн Західної Європи? Чи можна говорити про існування конституційної специфіки посттоталітарних країн Східної та Центральної Європи? До якого типу конституцій слід віднести Основний Закон України? Чим характеризуються сучасні уявлення українського політикуму про конституціоналізм?

Підготуйте наукове повідомлення (реферат) про головні цінності сучасного євроатлантичного конституціоналізму.

5. Прийнято вважати, що в глобальному, світовому вимірі норми органічних конституцій покликані виконувати роль потужних юридичних гарантій, які запобігають «розщепленню атомів ринку, демократії та свободи».

Це означає, в свою чергу, що головною метою й цінністю сучасного конституціоналізму є соціальний поступ: досягнення динамічного стану суспільства, прискорення соціальних транзакцій, підтримання підприємництва і творчої свободи, обмеження державної влади, а забезпечення ліберальної демократії як найбільш ефективного політичного режиму.

Показово, що влітку 2018 року Верховний Суд США прийняв важливе рішення – (7 проти 2), в якому, зокрема, зазначалося, що приватний бізнес має право відмовити в ділових зв'язках та обслуговуванні, якщо це суперечить релігійним переконанням суб'єкта підприємництва. Йшлося про пекаря, який відмовився приготувати весільний торт для осіб нетрадиційної сексуальної орієнтації (геїв). Останній мотивував це тим, що таке замовлення суперечить його релігії.

Якими є пріоритети сучасного органічного конституціоналізму? Як співвідносяться між собою цінності поступу, ринку, демократії та свободи? Чиї інтереси призначений відображати і гарантувати конституціоналізм?

6. У Конституційному договорі, укладеному між Верховною Радою України та Президентом України 8 червня 1995 р., передбачалося, що він діятиме до прийняття нової Конституції України (але не більше одного року). Доопрацьований спеціальною комісією

парламенту проект нової Конституції України було опубліковано 28.05.96 р. і передано на розгляд Верховної Ради України, яка прийняла його у першому і навіть другому читанні. Проте після цього конституційний процес зупинився, оскільки частина народних депутатів пропонувала остаточно ухвалити Конституцію лише на наступній сесії парламенту. Після видання Президентом України Л. Кучмою Указу про винесення проекту Конституції України на всеукраїнський референдум, який мав відбутися 25 вересня 1996 року, Верховна Рада України прийняла рішення працювати в режимі пленарного засідання і 28 червня 1996 року остаточно ухвалила Конституцію України.

Чи можна вважати за таких умов, що Конституція України – це досконале втілення ідей сучасного конституціоналізму?

Чи можна вважати Конституцію України результатом вимушеного компромісу між різними соціальними й політичними силами? Аргументуйте свою позицію.

7. У 1920 р. відомий український правознавець Оттон Ейхельман запропонував урядові Української Народної Республіки (УНР) створений ним проект конституції України. Його метою було встановлення політичного устрою, який би відповідав потребам як широких народних мас, так і новітньої Української держави. Оттон Ейхельман намагався закріпити в проекті основного закону засади народоправства й соціальної справедливості. З цією метою він розробив модель федерального устрою для України. Його конституція передбачала право народу на референдум, а також розділення влад на 5 окремих гілок: установчої влади (найвищої влади в державі); двопалатного парламенту (законодавчої влади); виконавчої влади; судової влади; влади фінансового контролю. Останньому гарантувалася незалежність.

Підготуйте повідомлення про проект конституції України Оттона Ейхельмана.

8. В історії української конституційної думки кінця ХІХ – початку ХХ ст. рельєфно виділяються такі напрямки: а) народники (М. Грушевський, Р. Лашенко, С. Шелухін та ін.); б) консерватори (В. Липинський, С. Томашівський, В. Кучабський та ін.); націоналісти (М. Міхновський, С. Дністрянський, В. Старосольський, С. Рудницький та ін.).

Підготуйте повідомлення про основні політичні (конституційні) погляди (на вибір):

- а) народників;*
- б) консерваторів;*
- в) націоналістів.*

Список нормативних актів та літератури

Барабаш Ю. Г. Український конституціоналізм як пріоритетний об'єкт наукових досліджень / Ю. Г. Барабаш // Наука конституційного права України: сучасний стан та напрямки розвитку / за ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Право, 2009. – С. 93-99.

Бориславська О. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз : монографія / О. Бориславська. – Харків : Право, 2018. – 384 с.

Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління.// Вісник Львівського університету. Серія юридична, випуск № 61, 2015.

Бориславська О. Характерні риси європейської моделі конституціоналізму / О. Бориславська // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали ХХІІ звіт. наук.-практ. конф., 4-5 лют. 2016 р. / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Юрид. ф-т. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2016. – Ч. 1. - С. 127-130.

Конституційний процес в Україні та світовий досвід конституціоналізму : монографія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. – Київ : Юрид. думка, 2014. – 262 с.

Еллинек Г. Декларация прав человека и гражданина. – Одеса: Вид-во «Юридична література», 2006.

Литвинов О. Республіканський принцип як ключова засада сучасного конституціоналізму / О. Литвинов // Вісник Конституційного Суду України : загальнодержавне періодичне видання. – 2013. – № 2. – С. 80-87.

Оніщук М. Відповідальне правління і народний суверенітет: нотатки до конституційного творення / М. Оніщук, М. Савчин // Вісник Національної Академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2013. - 2013 р. №2(73). – С. 115-125.

Потульницький В. Історія української політології. – Київ: Вид-во «Либідь», 1992.

Речицкий В. Политический предмет конституции / В. Речицкий. – К.: Изд-во “Дух и Литера”, 2012. – 728 с.

Речицкий В. Прості цінності конституціоналізму. – Критика, № 1-2, 2011. http://krytyka.com/cms/front_content.php?idart=1018

Речицкий В. Конституційне АБВ. – Харків: Харківська правозахисна група, Вид-во «Права людини», 2016.

Речицкий В. В. Конституціоналізм. Коротка версія (читанка з конституціоналізму для зацікавлених) / В. В. Речицкий. – Х. : "Права людини", 2014. – 264 с.

Речицкий В. Конституціоналізм. Украинский опыт / В. Речицкий. – Х.: Фолио, 1998. – 160 с.

Савчин М. сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.

Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму: курс лекцій / П. Б. Стецюк. – Ч. 1. – Л., 2003. – 232 с.

Таций В. Проблеми становлення сучасного конституціоналізму в Україні / В. Таций, Ю. Тодика // Право України. – 2001. – № 6. – С. 3-8.

Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм / В. М. Шаповал. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції: навч. посіб. / С. Шевчук. – Х.: Консум, 2002. – 394 с.

Шевчук С. Доктрина верховенства права та конституціоналізму: історична генеза і співвідношення / С. Шевчук // Право України. – 2010. – № 3. – С. 52-61.

Шевчук С. Історія конституціоналізму. Від Святого письма до конституційного тексту. Елементи конституціоналізму. // Юридичний журнал, № 10, 2008.

Т е м а 2. Основи теорії конституції

План

1. Поняття конституції та її юридичні властивості
2. Функції конституції
3. Класифікація конституцій
4. Правовий захист (охорона) конституції
5. Конституційно-правова відповідальність у механізмі захисту конституції

Задачі

9. Німецький вчений Карл Льовенштайн поділяв конституції на: 1) Нормативні – відповідають цінностям конституціоналізму реально діють.; 2) Номінальні - відповідають матеріальному розумінню і цінностям конституціоналізму і реально не діють; 3) Семантичні - діють, але не відповідають ознакам конституціоналізму. З іншого боку, у

французькій Декларації прав людини і громадянина 1789 р. сказано: «Суспільство, в якому не гарантовані права і не здійснено поділу влади, не має конституції» (п. 16).

Чи згодні Ви з відповідною класифікацією К. Льовенштайна? Якою є, на Ваш погляд, за цією класифікацією Конституція України? Якими були радянські конституції? Наведіть приклади нормативних, номінальних і семантичних конституцій у сучасному світі.

10. Під час розгляду справи в суді у 1996 році виник спір стосовного набуття чинності Конституції України. В самій Конституції вказано, що вона набуває чинності з дня її прийняття (ст. 160). Проте відповідно до ч. 5 ст. 94 самої Конституції Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. Офіційно Конституція була опублікована лише 13 липня цього ж року, тож суд відмовився її застосовувати до правовідносин, які виникли в період з 28 червня до 13 липня. Крім того, в преамбулі Конституції вона названа, Основним Законом. Натомість в апеляційній скарзі заперечувався відповідний підхід, доводилося, що Конституція України не є законом, а є актом установчої влади.

Чи є Конституція України законом? Що означає, що Конституція України – Основний Закон? Що означає те, що Конституція актом установчої влади?

Як, на Вашу думку, потрібно вирішити колізію між ст. 160 і ч. 5 ст. 94 Конституції України?

11. На пленарному засіданні Конституційного Суду України під час розгляду конституційного подання Президента України щодо офіційного тлумачення Конституції України суддя-доповідач заявив, що «єдиною причиною, що викликає необхідність тлумачення Конституції та законів, є недосконалість юридичної техніки, пов'язана з неточними й неконкретними формулюваннями конституційного тексту. Якби текст Основного Закону був написаний чіткою й зрозумілою мовою, не допускав подвійного розуміння і не містив протиріч, то тоді усі суб'єкти державно-владних повноважень діяли б у чіткій відповідності до Конституції і жодних протиріч і суперечностей не виникало б».

Чи згодні Ви з таким твердженням?

Наскільки обґрунтованою є висловлена позиція?

12. У своєму зверненні до Міністерства освіти і науки України громадянин А., посилаючись на підручник з конституційного права, запропонував «з огляду на те, що Конституції притаманна виховна функція, запровадити з наступного року вивчення головних положень Основного Закону України у старших групах дошкільних виховних закладів та видати художньо оформлений навчальний посібник “Конституція в малюнках”».

Дайте стислу характеристику виховної функції Конституції? Знайдіть найбільш вдалий синонім до цієї функції та обґрунтуйте свій вибір.

Підготуйте обґрунтовану відповідь на звернення.

13. У текст Конституції УСРР 1919 р. при розробці було записано чимало програмних положень. Багато таких положень містилося і в Конституціях УРСР 1937 та 1978 рр. Текст Конституції України від 28 червня 1996 р. також містить окремі програмні

положення. З іншого боку, в науці конституційного права існує точка зору, згідно з якою наявність у конституції норм, які не відповідають реальним суспільним відносинам, свідчить про її фіктивність.

Проаналізуйте Конституцію УРСР 1937 р. та Конституцію УРСР 1978 р. з огляду на наявність у них норм, які мали програмний характер.

Що може свідчити про фіктивність конституції в цілому або окремих її положень?

Чи призводить наявність програмних положень у конституції до її фіктивності?

Назвіть приклади програмних положень у тексті Конституції України. Які роль вони виконують?

14. Додатковим елементом «войовничого» характеру східноєвропейських демократій є інститут люстрацій і пов'язані з ним обмеження в політичних правах громадян, дотичних тією чи іншою мірою до попереднього режиму (див. Європейський суд з прав людини, справа «Жданок проти Латвії»).

В Україні це питання є досить актуальним після прийняття Закону від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII «Про очищення влади». З цього приводу Венеційська комісія зазначила, що люстрація цілком вписується в концепцію «войовничої» демократії. Зокрема, у проміжному висновку № 788/2014 щодо Закону України «Про очищення влади» (закон про люстрацію), прийнятому Венеційською комісією на її 101-му Пленарному засіданні 12–13 грудня 2014 р., у п.35 сказано: «Цілком можливо, що демократії інколи доводиться захищати себе (концепція «streitbare / wehrhafte Demokratie»), як було визнано ЄСПЛ». Таким чином, концепція «войовничої» демократії передбачає можливість здійснення певних превентивно-репресивних заходів з метою захисту конституційних цінностей.

Водночас ЄСПЛ рішенням по справі «Полях та інші проти України» від 17 жовтня 2019 р. встановив порушення Україною своїх зоб'язань по Конвенції.

Як співвідноситься концепція захисту Конституції з обмеженням прав людини шляхом люстрації?

Чи є підстави для визнання Закону України «Про очищення влади» неконституційним?

Проаналізуйте рішення ЄСПЛ рішенням по справі «Полях та інші проти України».

15. Ухвалою Окружного адміністративного суду м. Київ від 31 липня 2015 р. було відкрито провадження в адміністративній справі № 826/15408/15 про припинення діяльності Комуністичної партії України на підставі Закону України від 9 квітня 2015 р. № 317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». 16 грудня 2015 р. позов був задоволений, а діяльність Комуністичної партії України припинена (постанова № 826/15408/15).

Комуністична партія України звернулася до КСУ із конституційною скаргою на Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»,

на підставі якого її було заборонено рішенням суду.

На думку суб'єкта звернення із конституційною скаргою, цей закон порушує принцип верховенства права, зокрема, такі його елементи, як принцип правової визначеності в частині заборони пропаганди, а також заходи щодо припинення діяльності політичних партій є непропорційними, крім того, відсутній судовий контроль за недопуском партії до виборів. Крім того, положення закону суперечать позиціям ЄСПЛ, висловленим у ряді справ, зокрема в рішеннях Представник Верховної Ради України висловив позиції про те, що закон переслідує легітимну мету.

Чи є припинення діяльності політичної партії формою захисту Конституції?

Проаналізуйте рішення Європейського суду з прав людини щодо заборони партій у справах «Партія Свободи і демократії (ÖZDEP) проти Туреччини», «Об'єднана Комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини», «Соціалістична партія та інші проти Туреччини» від. 25.05.1998 р., "Партія добробуту (Refah Partisi), Ербакан, Казан та Текдаль проти Туреччини", Еррі Батасуна та Батасуна проти Іспанії .

Чи відповідає рішення про заборону Комуністичної партії України критеріям, що були встановлені практикою ЄСПЛ?

16. Комуністична партія України звернулася до КСУ із конституційною скаргою на Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». На думку суб'єкта звернення із конституційною скаргою, цей закон порушує принцип верховенства права, зокрема, такі його елементи, як принцип правової визначеності в частині заборони пропаганди, а також заходи щодо припинення діяльності політичних партій є непропорційними, крім того, відсутній судовий контроль за недопуском партії до виборів. Крім того, положення закону суперечать позиціям ЄСПЛ, висловленим у ряді справ, зокрема в рішеннях Представник Верховної Ради України висловив позиції про те, що закон переслідує легітимну мету, а заборона пропаганди тоталітарних режимів і політичних партій охоплюється концепцією «войовничої демократії».

Що таке доктрина «войовничої демократії»?

Проаналізуйте цю доктрину використовуючи рішення КСУ від 16 липня 2019 р. № 9-р/2019.

Яке рішення має ухвалити КСУ за результатами звернення з конституційною скаргою?

17. Міністерство юстиції України 9 квітня 2014 р. звернулось до Окружного адміністративного суду м. Київ з позовом до політичних партій «Руська єдність» та «Руський блок» (про заборону діяльності політичних партій). Суд 30 квітня 2014 р. повністю задовольнив позов міністерства і заборонив діяльність політичної партії «Руська єдність», а 13 травня цього ж року суд повністю задовольнив позов і заборонив діяльність політичної партії «Руський блок».

Київський апеляційний адміністративний суд відхилив доводи апеляційної скарги, підтвердивши таким чином рішення Окружного адміністративного суду Києва від 13 травня 2014 р. про заборону діяльності політичної партії, яким було заборонено партію

«Руський блок».

Чи є заборона партії формою захисту Конституції? Якщо так, то чому?

Проаналізуйте згадані в умові рішення, а також рішення Верховного Суду України від 05.11.2004¹. Які підстави і докази для заборони партій були прийняті судом, а які – ні?

18. В окремих думках суддів Конституційного Суду України до висновків щодо законопроектів про внесення змін до Конституції України, схвалених у 2015–2016 рр., акцентувалося на тому, що зміни до Конституції України пропонується вносити в умовах фактичного воєнного стану. Разом з тим Конституційний Суд надав позитивні висновки, посиляючись на те, що формально-юридично воєнний стан введений не був.

Чи є особливий порядок внесення змін до конституції формою її захисту?

Яке значення має заборона вносити зміни до Конституції України в умовах воєнного стану?

Проаналізуйте окремі думки суддів Конституційного Суду України стосовно згаданої проблеми.

19. З метою посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти основ національної безпеки народні депутати України внесли законопроект, яким пропонувалося доповнити систему заходів кримінально-правового характеру, передбачених Кримінальним кодексом України, таким заходом, як припинення громадянства України (ст. 91 КК). При цьому зазначений захід пропонується застосовувати щодо громадян України, визнаних судом винними у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених ст. 109 – 114¹ КК, а порядок його застосування визначити у ст. 29¹ Кримінально-виконавчого кодексу України. Також проектом пропонується доповнити Закон України «Про громадянство України» ст. 19¹ «Припинення громадянства України внаслідок вчинення злочину проти основ національної безпеки України», згідно з якою підставою припинення громадянства України є набуття законної сили вироком суду щодо особи, засудженої за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, яким громадянство цієї особи припинено.

Опоненти законопроекту заперечили проти такого підходу, адже, зважаючи на те, що припинення громадянства з таких підстав є заходом скоріше конституційно-правової, а не кримінальної відповідальності, йому місце серед підстав для втрати громадянства України. До того ж фізичні особи, на їх погляд, взагалі не можуть бути суб'єктами конституційно-правової відповідальності, а тому сама концепція закону є помилковою.

Назвіть суб'єктів конституційно-правової відповідальності. Чи можуть фізичні особи бути такими суб'єктами? Що є підставою конституційно-правової відповідальності? Дайте оцінку законопроекту.

20. На з'їзді однієї з парламентських політичних партій розглядалося питання про притягнення народного депутата Ф. до конституційної відповідальності за порушення конституційного обов'язку, передбаченого пунктом 6 частини другої ст. 81 Конституції

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0114700-04>

України. З'їзд ухвалив рішення про дострокове припинення депутатських повноважень Ф. та звернувся до Центральної виборчої комісії з клопотанням зареєструвати народним депутатом України наступного за списком кандидата у народні депутати від цієї політичної партії.

В адміністративному позові Ф. аргументував свій вихід із складу парламентської фракції політичної партії тим, що він не є членом цієї політичної партії, не згоден з політикою парламентської фракції, а вільний депутатський мандат дозволяє йому не лише вільно висловлюватися у парламенті, а й на знак протесту виходити із складу фракції політичної партії, за списком якої він був обраний до парламенту.

Визначте суб'єктів притягнення до конституційно-правової відповідальності. Чи є таким суб'єктом політична партія? Оцініть аргументи сторін.

21. До Конституційного Суду України звернулися 49 народних депутатів України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої ст. 42 Закону України «Про вищу освіту». На думку суб'єктів конституційного подання, оспорюване положення, відповідно до якого «не може бути обрана, призначена (у тому числі виконувачем обов'язків) на посаду керівника вищого навчального закладу особа, яка голосувала за диктаторські закони 16 січня 2014 року», фактично запроваджує конституційну відповідальність у формі обмеження права на зайняття керівної посади у вищому навчальному закладі (санкція) для тих народних депутатів України, які голосували за відповідні закони. Отже, положенням пункту 7 частини другої ст. 42 Закону встановлюється саме юридична відповідальність народних депутатів України за результати голосування у парламенті. А відповідно до частини другої ст. 80 Конституції України народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп. Зі змісту наведеної норми вбачається, що голосування у парламенті не є правопорушенням, а тому Законом всупереч частині другій ст. 80 Конституції України не може бути встановлено юридичної відповідальності за його результати.

У свою чергу, суб'єкти відповідної законодавчої ініціативи заперечували проти такого трактування Закону, акцентуючи на тому, що таким правилом намагалися встановити не відповідальність, а додатковий критерій для обіймання посади керівника вищого навчального закладу на зразок таких відомих критеріїв, як високі моральні якості, визнаний рівень компетентності тощо.

Дайте оцінку висунутих аргументів. Назвіть санкції конституційно-правової відповідальності. Чи є обмеження права обіймати певні посади санкцією конституційно-правової відповідальності?

Проаналізуйте рішення КСУ від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України "Про вищу освіту".

22. Після заслуховування звіту Міністра закордонних справ України Верховна Рада

України ухвалила постанову про його відставку. Міністр не погодився з цим, оскільки вважав, що таке рішення Верховною Радою України ухвалене безпідставно. На думку міністра, рішення про його відставку можна ухвалити виключно за його особистою заявою, а звільнити його можна лише в разі внесення відповідного подання Президентом України. Голова профільного комітету Верховної Ради України заявив, що відставка будь-якого міністра – акт конституційно-політичної відповідальності, який в будь-який момент може ухвалити Верховна Рада України на власний розсуд.

До якого виду конституційної відповідальності належить відставка міністра? Чи є дії Верховної Ради України щодо ухвалення зазначеної вище постанови правомірними?

23. Обласна рада висловила недовіру голові обласної державної адміністрації двома третинами свого складу. Президент України заявив, що не буде звільняти голову облдержадміністрації, оскільки при ухваленні зазначеного рішення обласна рада перевищила свої повноваження і порушила вимоги законодавства. На думку Президента, у залі під час голосування фізично не було відповідної кількості депутатів, у тексті рішення не вказані факти порушення закону головою облдержадміністрації, крім того, обласна рада має довести неналежне виконання ним делегованих обласною радою повноважень.

Які наслідки тягне за собою висловлення недовіри голові державної адміністрації відповідною місцевою радою? Які підстави для ухвалення відповідного рішення? Чи є висловлення недовіри голові облдержадміністрації конституційно-правовою санкцією? Дайте юридичну оцінку аргументів Президента.

24. П'ять народних депутатів України зареєстрували проект постанови «Про призначення позачергових виборів депутатів Київської міської ради та Київського міського голови». На їх думку, дії Київського міського голови, посадових осіб Київської міської ради та прийняті Київською міською радою рішення з багатьох питань суперечать інтересам територіальної громади Києва. Профільний комітет Верховної Ради України ухвалив рішення про рекомендацію відхилити зазначену постанову, оскільки відсутні докази порушення Київською міською радою і міським головою законів України.

Чи можна вважати призначення дострокових виборів міського голови і міської ради санкцією конституційної відповідальності? Дайте юридичну оцінку позиції комітету Верховної Ради України.

25. 21 травня 2019 року Указом № 303/2019 Президент України припинив достроково повноваження Верховної Ради України восьмого скликання. Рішенням Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 відповідний указ визнаний конституційним.

Чи є дострокове припинення повноважень Верховної Ради України конституційно-правовою санкцією? Дайте класифікацію конституційно-правових санкцій. Які підстави та процедура дострокового припинення повноважень парламенту України?

Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп (справа про набуття чинності Конституцією України) // Офіційний вісник України. – 1997. – № 42. – Стор. 59.

Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 № 7-рп/2001 (справа про відповідальність юридичних осіб) // Офіційний вісник України. – 2001. – № 24. – стор. 57, стаття 1076.

Барабаш Ю. Г. Ідеологічна функція Конституції України: проблеми інтерпретації та трансформації / Ю. Г. Барабаш // Конституція України – основа розбудови правової демократичної соціальної держави та формування правової системи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 23-24 черв. 2011 р. – Х.: Право, 2011. – С. 45-51.

Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. / Ю. Г. Барабаш. – Х.: Право, 2008. – 220 с.

Барабаш Ю. Г. Конституційно-правова відповідальність / Ю. Г. Барабаш, Є. В. Ткаченко // Проблеми правової відповідальності. - Харків:Право, 2014.-С.33-53

Богашева Н. В. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти : монографія / Н. В. Богашева. - К. : Лотос, 2012. - 446 с.

Волощук О.Т. Конституційно-правова та політична відповідальність уряду як вищого органу державної влади / О. Т. Волощук // Чернівецький університет. Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. / Чернівці. – 2012. – Вип. 628: Правознавство. – С. 68-73.

Волощук О. Т. Поняття та сутність конституційно-правової відповідальності вищих органів державної влади / О. Т. Волощук // Бюлетень Міністерства юстиції. – 2014. - № 12. – С. 77-84.

Горячов Д.А. Поняття правового захисту конституції та її основні елементи / Д.А. Горячов // Порівняльно-аналітичне право. – № 5. – 2015. - С. 61-64

Домбровська О.В. Санкції як форма вираження конституційно-правової відповідальності / О. В. Домбровська // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 6. – С. 91-97

Константий О. В. Суд загальної юрисдикції як суб'єкт правової охорони Конституції України / О. В. Константий // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 7. – С. 38-41

Конституційна юрисдикція: підруч. / за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. – Х.: Право, 2012. – 168 с.

Корейба І. В. Поняття та елементи системи органів правової охорони Конституції України / І. В. Корейба // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – №1. – С. 84-89

Крусян А.Р. Конституційна відповідальність у функціональному механізмі сучасного українського конституціоналізму / А. Р. Крусян // Митна справа. – 2008. – № 6. – С. 73-78

Кушніренко О. Г. Конституційний Суд України як гарант охорони і захисту засад конституційного ладу держави / О. Г. Кушніренко // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Вип. 6. – Х.: Право, 2003. – С. 40-45.

Летнянчин Л.І. Офіційна конституційна доктрина Конституції України // Конституційний дизайн : від макро до мікро рівня. Збірка тез наук. доповідей та повідомлень Міжнар. наук. конф. (19 червня 2020 р.) / За заг. ред. Гетьмана А.П. Нац. юрид. університет ім. Ярослава Мудрого. – Харків : ТОВ Вмд-во «Право людини2, 2020. – С. 70-72.

Лунь З. І. Правова охорона Конституції: до питання про постановку проблеми / З. І. Лунь // Право України. – 2002. – № 7. – С. 13-17.

Майданник О. Конституційно-правова відповідальність: ознаки, підстави, суб'єкти. // Право України. – 2001. – № 2.

Наливайко Л.Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій конституційної відповідальності в сучасній конституційній теорії. // Право України. – 1999. – № 10.

Понтович Э.Э. Развитие конституции и учредительная власть / Э.Э. Понтович. – Петроград: Огни, 1918. – 91 с.

Рабінович П. Охорона Конституції України засобами конституційного судочинства / П. Рабінович, В. Гончаров // Право України. – 2011. – № 6. – С. 105-112.

[Речицький В. В.](#) Конституціоналізм. Коротка версія (читанка з конституціоналізму для зацікавлених) / В. В. Речицький. – Х. : "Права людини", 2014. – 264 с.

Савчин М.В. Конституційна відповідальність у контексті правового захисту Основного Закону / М. В. Савчин // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.16. – К.: Ін-т держави і права НАН України / голова редкол. Ю. С. Шемшученко. – 2002. – С. 103-109

Селіванов А. О. Доктрина “охорони Конституції України” в період активних політичних задумів про її реформування / А. О. Селіванов // Вісн. Конституц. Суду України: загальнодержавне періодичне видання. – 2011. – № 1. – С. 75-81.

Скомороха В. Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики / В. Є. Скомороха. – К.: МП Леся, 2007. – 716 с.

Скрипнюк О.В. Конституція України та розвиток теорії та практики кнституційно-правової відповідальності / О. В. Скрипнюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – 6. – С. 41-48

Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації (До десятої річниці прийняття Конституції України) / О. В. Скрипнюк. – К.: Акад. прав. наук України, 2005. – 167 с.

Слободян Н.М. Проблеми конституційно-правової відповідальності за порушення законодавства про вибори Президента України / Н. М. Слободян // Право вибору. - 2005. – № 1. – С. 49-54

Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму: курс лекцій / П. Б. Стецюк. – Ч. 1. – Л., 2003. – 232 с.

Сушинський О. Конституційна відповідальність: джерельний та інстанційний аспект / О. Сушинський // Вибори та демократія. – 2008. – № 1. – С. 58-64

Сушинський О. Конституційна відповідальність Президента України в аспекті гарантії конституційного ладу / О. Сушинський // Вибори та демократія. – 2007. – № 2. – С. 83-91

Таран Д. П. Сучасні форми захисту конституції: порівняльно-правовий аспект // Проблеми законності. – 2015. – Вип.. 130. - С. 53-60.

Таран Д. П. Захист конституції: основні сучасні підходи / Д. П. Таран // Форум права. - 2015. - № 3. - С. 212–218.

Таран Д. П. Захист конституції як категорія публічного права / Д. П. Таран // Публічне право. - 2015. - № 4. - С. 319-325.

Тацій В. Я. Порушив Основний Закон? Відповідай! : [Правові засоби охорони Конституції] / В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // Вибрані статті, виступи, інтерв'ю; упоряд.: О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, В. І. Борисов; відп. за вип. О. В. Петришин. – Х.: Право, 2010. – С. 768-771.

Тацій В. Я., Грошевой Ю.М. Правові засоби охорони Конституції України / В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // Грошевий Ю. М. Вибрані праці / Ю. М. Грошевий ; упоряд.: О. В. Капліна, В. І. Маринів. – Х. : Право, 2011. – С. 258-264 .

Тодыка Ю.Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина. – Х.: «Факт», 1998.

Тодыка, Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики / Ю. Н. Тодыка. – Х. : Факт, 2000. – 608 с.

Федоренко В.Л. Конституционно-правовая ответственность: понятие, виды и санкции // Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: Зб. наук. праць / В.Л. Федоренко; за ред. і з передмов. академ. О.В. Скрипнюка. – К.: Видавництво Ліра-К, 2013. – 190 с.

Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм / В. М. Шаповал. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

Шайо Андраш. Самоограничение власти : (Крат. курс конституционализма) / А. Шайо; [Пер. с венг. А.П. Гуськовой и Б.В. Сотина]. - М. : Юристъ, 2001.

Шульженко Ю. Л. О понятии “правовая охрана конституции” / Ю. Л. Шульженко // Государство и право. – 2002. – № 7. – С. 5-12.

Т е м а 3 . Конституційне право України як основа національного права

План

1. Поняття та предмет конституційного права України
2. Конституційно-правові відносини та їх структура
3. Суб'єкти конституційного права України
4. Місце конституційного права України в системі навчальних дисциплін
5. Джерела конституційного права України як галузі права

Задачі

26. Практика останніх років переконливо свідчить про те, що лобіювання як вплив зацікавлених груп на позицію народних депутатів України щодо питань, які є предметом регулювання законами України стало поширеним явищем. Відсутність нормативно-правового регулювання способів лобістської діяльності у Верховній Раді України сприяє розвитку таких форм впливу на прийняття нормативно-правових актів, які мають ознаки корупційних діянь та посадових злочинів. Неврегульованість механізмів забезпечення гласності лобіювання у Верховній Раді України не дозволяє громадянам України, волю яких виражає парламент, чітко визначити, хто впливає на процес прийняття парламентом рішень, в який спосіб та на кого здійснюється такий вплив.

З метою врегулювання лобістської діяльності у Верховній Раді України групою народних депутатів України внесено проект Закону України «Про діяльність лобістів у Верховній Раді України». Відповідно до статті 1 законопроекту лобістом може бути зареєстрований у Верховній Раді України в передбаченому цим Законом порядку громадянин України, який на платній або безоплатній основі від імені та в інтересах юридичної особи (клієнта), в межах і у спосіб, незаборонені Конституцією України, цим та іншими законами України, здійснює вплив на суб'єктів, перелік яких визначено цим Законом, з метою впливу на розробку і прийняття проектів законів України та інших рішень Верховної Ради України (лобістський вплив).

Які відносини є об'єктом конституційно-правового регулювання?

Предметом якої галузі національного права є відносини, врегульовані вищезазначеним законопроектом: адміністративного, фінансового чи конституційного права?

У чому специфіка політичних відносин як предмету конституційного права України?

27. Народні депутати України розробили законопроект, в якому пропонувалося внести зміни до частини другої статті 5 та інших статей Конституції України, зокрема, замість терміна «народ» вживати «електорат (дієздатні громадяни України, які досягли 18 років)» у відповідних відмінках. На думку авторів законопроекту, це більше відповідатиме

реальному стану речей, оскільки такого суб'єкта конституційного права, як народ не існує. В обґрунтування своєї позиції народні обранці вказують на норми Конституції України, виборчого та референдарного законодавства, відповідно до якого участь у формуванні органів публічної влади, вирішенні питань загальнодержавного та місцевого значення беруть виключно дієздатні громадяни України, які досягли 18-ти річного віку, що цілком відповідає терміну «електорат».

Дізнавшись про законодавчу ініціативу парламентарів, Президент України вніс свій законопроект до Верховної Ради України як альтернативний першому. У ньому пропонується замінити термін «народ» на термін «нація» (lat. – natio), під яким розуміти сукупність усіх громадян України.

Висловіть Вашу позицію з приводу внесених до парламенту законопроектів. Чи є «народ», «нація», «електорат» суб'єктами конституційного права України? Дайте розгорнуту характеристику статусу (поняття, обсяг правосуб'єктності, відносини, в які вступає тощо) такого суб'єкта конституційного права, як народ.

28. З метою врегулювання суперечностей між Верховною Радою України, Президентом України та Прем'єр-міністром України, що, на думку політиків, виникають через недосконалість Конституції України в частині врегулювання діяльності вищих органів влади, Голова парламенту запропонував Президентові та Прем'єр-міністру укласти між трьома владними інституціями тимчасовий договір про розподіл владних повноважень, в якому на період до внесення в установленому порядку змін до Конституції буде по-новому виписаний статус цих вищих органів влади.

Дайте правову оцінку такій пропозиції.

Чи є вказані державні інституції суб'єктами конституційного права, що можуть укладати подібний договір?

29. 30 червня 2015 р. Велика палата Європейського суду з прав людини ухвалила рішення у справі *Хорошенко проти Росії*, в якій заявник оскаржував обмеження родинних побачень для осіб, що відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі. У рішенні йдеться, зокрема, про те, що в європейській спільноті не повинно існувати відмінностей між утриманням в неволі осіб, що відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, та інших злочинців. Коли ж Урядовий Уповноважений у справах Європейського суду з прав людини звернувся до Кабінету Міністрів України з пропозиціями щодо зміни відповідних положень українського законодавства, йому було відмовлено на тій підставі, що рішення ухвалене Судом не проти України.

Чи є джерелом українського права прецедентна практика Європейського суду з прав людини? Якщо є, то уся чи тільки в тій частині, що стосується України? Вирішіть цей спір.

29-1.

Керуючись Положенням про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР, затвердженим Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 12 березня 1981 р. № 1654-Х, сільська рада звернулася до обласної ради з клопотанням про надання селу статусу селища. Утім у відповіді юридичного департаменту обласної ради наголошувалося на неможливості розгляду цього питання через те, що у Верховній Раді України зареєстровано законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про правонаступництво України» щодо скасування дії актів СРСР на території України» (реєстр. номер 4650 від 11 трав. 2016 р.).

Чи належать акти органів влади колишнього СРСР та УРСР до джерел конституційного права України? Яким чином мають регулюватися конституційно-правові відносини за

Список нормативних актів та літератури

Веніславський Ф.В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. для студ. юрид. вузів та ф-тів. – Х.: Право, 2014. – 376 с.

Джерела конституційного права України: [монографія] / Ю. С. Шемшученко [та ін.] ; відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. - Київ : Наук. думка, 2010. - 711 с.

Колісник В.П. Конституційне право України як провідна галузь права : лекція / В. П. Колісник // Студентський юридичний журнал : додаток до журналу "Право України". – 2011. – № 1. – С. 187-196.

Колодій А. М. Теоретичні проблеми розвитку конституційного права України / А. М. Колодій // Право України. – 2014. – № 7. – С. 130-136.

Погорілко В., Федоренко В. Джерела права України (загальна теорія джерел конституційного права) // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 1(28). – С. 46-54.

Погорілко В. Ф. Конституційно-правові відносини в Україні: поняття, види, структура / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – №7. – С. 28-47.

Скрипнюк О.В. Конституційно-правові інститути та норми: поняття, класифікація, структура // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 3. – С. 5-13.

Скрипнюк О. Специфіка конституційно-правових відносин в Україні / О. Скрипнюк // Вісник Академії правових наук України. – 2010. – №3(62). – С. 59-68.

Савчин М. В.. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія / М. В. Савчин ; М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т, НДІ порівнял. публіч. права та міжнарод. права. - Ужгород : Рік-У, 2018. - 440 с.

Тодыка Ю. Н.. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина: учеб. пособие / Ю. Н. Тодыка ; Нац. юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого, Акад. прав. наук Украины. - Харьков : Фолио-Райдер, 1998. - 292 с.

Федоренко В. Л. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, види, питання конституційної правосуб'єктності / В. Л. Федоренко // Право України. – 2014. – № 5. – С. 83-91.

Федоренко В.Л. Теоретико-методологічні основи системи та структури конституційного права України // Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: Зб. наук. праць / В.Л. Федоренко; за ред. і з передмов. акад. О.В. Скрипнюка. – К.: Видавництво Ліра-К, 2013. – 190 с.

Федоренко В. Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти: монографія / В. Л. Федоренко. - Київ : Ліра-К, 2009. - 580 с.

Цоклан В. І. Система сучасних джерел конституційного права України : Монографія / В. І. Цоклан, В. Л. Федоренко; за ред. В. Л. Федоренка. – Київ: Ліра-К, 2009. – 400 с.

Шевчук С. В.. Основи конституційної юриспруденції: учебное пособие / Станіслав Шевчук. - Київ : Укр. центр Правнич. Студій, 2001. - 302 с.

Т е м а 4. Загальна характеристика чинної Конституції України

План

1. Розробка і прийняття Конституції України 1996 року

2. Конституційний процес на сучасному етапі
3. Порядок внесення змін до Конституції України
4. Практика Конституційного Суду України з питань реформування Конституції України

Задачі

30. До Верховної Ради України 310 народних депутатів України внесли законопроект про викладення Конституції України в новій редакції. Парламент направив цей проект до Конституційного Суду України для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Суддя-доповідач по цій справі на пленарному засіданні Конституційного Суду запропонував визнати неконституційним цей проект з таких підстав:

по-перше, він передбачає ліквідацію посади Прем'єр-міністра України і підпорядкування уряду безпосередньо главі держави;

по-друге, закріплює виборче право по виборах органів місцевого самоврядування за іноземцями, які на законних підставах постійно проживають на території відповідної місцевої ради.

Крім того, Конституційний Суд вказав, що перед внесенням відповідного законопроекту до парламенту не було проведено його всенародного обговорення і всеукраїнського референдуму, на якому народ мав надати згоду на зміну існуючої форми правління з парламентсько-президентської на президентську, оскільки це змінює існуючий в Україні конституційний лад, а відповідно до ст. 5 Конституції України це право належить виключно народу і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Чи підтримали б ви таку пропозицію судді-доповідача (ви – суддя Конституційного Суду України)?

Чи може бути прийнятий такий законопроект?

Чим відрізняються за процедурою прийняття проекту нової Конституції України від законопроекту про викладення Конституції України в новій редакції?

31. Політичні партії, які за результатами чергових парламентських виборів не взяли участі в розподілі депутатських мандатів, утворили “Союз політичних партій національного порятунку”, розробили проект нової Конституції України і почали збирати підписи, необхідні для проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, на який планували винести цей проект.

Президент України звернувся через загальнонаціональні телеканали до українського народу і заявив, що він як гарант Конституції ніколи не оголосить такого референдуму, оскільки чинною Конституцією України не передбачено такого порядку ухвалення нового Основного Закону.

Наскільки, на Вашу думку, обґрунтованою є позиція Президента України?

У чому полягає особливий захист Конституції як одна з її ключових юридичних властивостей?

32. На парламентських слуханнях, присвячених сучасним проблемам українського конституціоналізму, народний депутат Л. заявив, що Конституція України не повною мірою відповідає демократичним стандартам, оскільки:

1) на першому місці стоїть розділ “Загальні засади”, норми якого нікого ні до чого не зобов'язують, а мають лише декларативний характер;

2) розділ, в якому встановлено права і свободи людини, стоїть на другому, а не на першому місці, що не відповідає ліберально-демократичним конституційним ідеалам;

3) в тексті зафіксовано не всі права і свободи, які відомі сучасній політико-правовій думці, а це значно знижує її регулюючий потенціал;

4) за народом закріплено право на всеукраїнському референдумі затверджувати зміни лише до трьох, а не до усіх її розділів.

*Проаналізуйте таку позицію з точки зору змісту Конституції України.
Наскільки обґрунтованими, на Ваш погляд, є висловлені зауваження?*

33. Верховна Рада України прийняла у третьому читанні Закон України “Про внесення змін до Конституції України”, яким передбачається ліквідація Конституційного Суду України і передача його повноважень Верховному Суду України. Висновки щодо відповідності цього законопроекту статей 157, 158 Конституції України від Конституційного Суду отримані не були. Названий Закон направлено на підпис Президенту України, який застосував право вето щодо нього. Народні депутати України звернулися до адміністративного суду зі скаргою на дії Президента України, в якій просять визнати їх неконституційними та зобов’язати главу держави підписати Закон й оприлюднити його.

Яким чином має бути вирішений цей спір?

34. У 2007 р. у видавництві одного із вищих органів влади України надруковано офіційний текст Конституції України зі змінами, внесеними Законом № 2222 від 08.12.2004 р. У цій Конституції був відсутній Розділ XV “Перехідні положення” і зазначалося, що цей Розділ Конституції України втратив чинність у зв’язку з тим, що він виконав свою роль.

Проаналізуйте, наскільки обґрунтованим було виключення Розділу XV з Конституції України в цьому виданні.

Яку роль в Конституції України відіграють “Перехідні положення”?

35. Група народних депутатів України в кількості 250 осіб подала до Верховної Ради України законопроект «Про внесення змін і доповнень до Конституції України», яким, зокрема, передбачалося: а) Президент України обиратиметься не народом, а парламентом; б) Україна визнається федеративною державою; в) в Україні запроваджується друга державна мова.

Проаналізуйте даний законопроект на предмет його відповідності Конституції України.

Які існують процедури реформування тексту Основного Закону України?

36. На парламентських слуханнях один з доповідачів заявив, що говорити про розвиток українського конституціоналізму в радянський період немає жодних підстав, оскільки в Радянській Україні не було жодної реальної Конституції, існувала лише одна політична партія, яка фактично підмінила собою увесь державний апарат, був відсутній реальний поділ влади, а людина, її життя і здоров’я, недоторканність і безпека не визнавалися соціальною цінністю. Саме такий устрій держави і суспільства обґрунтовувався у той час українськими вченими-правознавцями, що й свідчить про відсутність у радянський час реальних конституційно-правових ідей.

Проаналізуйте висловлену позицію, виходячи з сучасного розуміння конституціоналізму.

Які кардинальні зміни у поглядах на сутність конституції сталися із прийняттям

Верховною Радою України Концепції нової Конституції України від 19 червня 1991 року?

У чому полягає головний зміст сучасного українського конституціоналізму?

37. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання 50 народних депутатів України, в якому було заявлене клопотання щодо офіційного тлумачення положення частини третьої Преамбули Конституції України 1996 р. «спираючись на багатомісячну історію українського державотворення...» в аспекті впливу на сучасний конституційний процес відомих історії українського конституціоналізму актів: Конституції Пилипа Орлика 1710, Конституції УНР 1918 р., Конституційного Договору 1995 р., Декларації про державний суверенітет України 1990 р., Акту проголошення незалежності України 1991 р. Зокрема, суб'єктів конституційного подання цікавили питання щодо чинності цих актів у цілому або окремих їх положень, щодо значення в утвердженні української державності та розвитку вітчизняного конституціоналізму.

Підготуйте повідомлення щодо питань, поставлених у поданні.

38. 8 грудня 2004 Верховна Рада України, схваливши законопроект № 2222- IV про внесення змін до Конституції України від 28 червня 1996 року, дала старт конституційній реформі, яка набула чинності з 1 січня 2006 року. Однак, 30 вересня 2010 року Конституційний Суд України визнав Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. № 2222- IV неконституційним. Втім, 21 лютого 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України», «реанімувавши» таким чином конституційну реформу 2004 року.

Дайте загальну характеристику конституційній реформі 2004 року, визначте її позитивні і негативні сторони.

Назвіть аргументи, якими керувався Конституційний Суд України при скасуванні конституційної реформи 2004 р.

Дайте конституційно-правову оцінку Закону України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року.

39. Відомо, що з прийняттям 28 червня 1996 року Конституції України конституційний процес не завершився, а почав розвиватися на якісно новій основі. Проте, дуже скоро почали з'являтися ініціативи щодо оновлення конституційного тексту. Першою помітною спробою його удосконалення стало проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою 16 квітня 2000 року, результати якого так і не були втілені. Неодноразові наміри системного оновлення Конституції України матеріалізувалися лише конституційною реформою 2004 року. Однак, як виявилось, і вона мала свої вади. Виявити системні проблеми конституційного регулювання суспільних відносин спробувала Конституційна Асамблея, утворена Президентом України 25 січня 2012 року. Результатом її діяльності став проект Концепції внесення змін до Конституції України від 21 червня 2013 року. 3.03.2015 р. Президент України своїм Указом оголосив про створення Конституційної комісії, завданням якої є підготовка змін до Основного Закону України. Указом від 21.06.2019 р. Президент України утворив Комісію з питань правової реформи як консультативно-дорадчий орган при Президентові України.

Навколо яких конституційних проблем перманентно точаться найгостріші дискусії, які проблеми вже вирішені, а які, на ваш погляд, залишаються актуальними на сьогоднішній день?

Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2000 від 27.03.2000 р. (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 30. – Ст. 1285.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 05.10.2005 р. (справа про здійснення влади народом) // Там само. – 2005. – № 41. – Ст. 2605.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2008 від 16.04.2008 р. (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) // Там само. – 2008. – № 32. – Ст. 1056.

Рішення Конституційного Суду України № 23-рп/2008 від 15.10.2008 р. (справа про проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою) // Там само. – 2008. – № 80. – Ст. 2701.

Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/2016 від 15.03.2016 // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 28. – Ст. 1137.

Рішення Конституційного Суду України у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 року N 20-рп/2010 // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. – № 5.

Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права / Ю. Г. Барабаш. – Х.: Право, 2008. – 219 с.

Барабаш Ю. Г. Конституційна реформа і стабільність конституційного ладу: конфліктологічно-правовий аналіз системного взаємозв'язку // Право України. – 2012. – № 1/2. – С. 77-96.

Барабаш Ю. Установча влада українського народу як конституційний феномен / Ю. Барабаш // Право України. – 2009. – № 11. – С. 73-80.

Берченко Г. В. Концепція установчої влади та її розвиток в Україні / Г. В. Берченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. – 2014. – № 1137, вип. 18. – С. 66-69.

Бориславська О. М. Конституційна реформа як шлях формування в Україні конституційної системи обмеженого правління (на основі досвіду європейської моделі конституціоналізму) / О. М. Бориславська // Право України. – 2014. – № 7. – С. 47-54.

Веніславський Ф. В. Конституційна реформа в аспекті забезпечення стабільності конституційного ладу України // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 4 (4-5). – С. 33-41.

Гетьман В. Як приймалась Конституція України. – Київ: 1996. Колісник В. Конституційна реформа в контексті посилення політичної відповідальності / В. Колісник // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2005. – № 1. – С. 38-44.

Колісник В. П. Правовий механізм трансформації української Конституції / В. П. Колісник // Там само. – 2009. – № 3. – С. 58-66.

Коліушко І., Кириченко Ю. Парламент схвалив неконституційний порядок змін Конституції України // Юридичний вісник України, № 46, 17-23 листопада, 2012.

Конституційна реформа: експертний аналіз. – Харків: Вид-во «Фоліо», 2004.

Конституційний процес в Україні (2005-2008). – Харків: ХПГ, Вид-во «Права людини», 2010.

Конституційний процес в Україні та світовий досвід конституціоналізму : монографія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. – Київ : Юрид. думка, 2014. – 262 с.

Конституционные преобразования в Украине: история, теория и практика : монография / под ред. М. Ф. Орзиха ; М-во образования и науки Украины, Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". – Киев : Юринком Интер, 2013. – 512 с.

Конституція незалежної України: у 3 кн. / Під заг. ред. С. Головатого. - Київ : Право, 1995. –Кн.1 : Документи, коментарі, статті. – 398 с.

Оніщук М. Український конституціоналізм: виміри модернізації (вибрані статті). – Київ: Вид-во «Юрінком. Інтер», 2013.

Речицький В. Конституційне АБВ. – Харків: ХПГ, Вид-во «Права людини», 2016.

Речицький В. В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених. – Х.: Харківська правозахисна група, Права людини, 2014. – 264 с.

Речицький В. Неформальний конституціоналізм. – Харків: ХПГ, Вид-во «Права людини», 2018.

Рудик П. А. Превентивний контроль Конституційного Суду України щодо внесення змін до Основного Закону держави / П. А. Рудик // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 1. – С. 82-87.

Скрипнюк О. Конституційний процес і конституційна реформа в Україні: здобутки, проблеми та перспективи розвитку (за матеріалами круглого столу) / О. Скрипнюк // Право України. – 2015. – № 7. – С. 183-191.

Скрипнюк О. В. Конституційна реформа в Україні: етапи поступу та методологія сучасної модернізації Основного Закону / О. В. Скрипнюк // Право України. – 2014. – № 7. – С. 25-34.

Скрипнюк О. Стратегія конституційного оновлення України на сучасному етапі : [круглий стіл "Сучасний конституційний процес в Україні: проблеми теорії і практики"] / О. Скрипнюк // Національна академія правових наук України. Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2015. – № 2 (81). – С. 157-166.

Стрижак А. А. Установча влада: основні критерії легітимності внесення змін до Конституції України : Наук. вид. / А. А. Стрижак. – Київ : Логос, 2013. – 132 с.

Тацій В. Я. Актуальні питання конституційної реформи та державного розвитку на сучасному етапі // Право України. – 2014. – № 7. – С. 10-18.

Футей Б. Конституційний Суд і сумніви щодо легітимності політреформи // Юридичний вісник України, № 50, 16-22 грудня, 2006.

Шаповал В., Корнєєв А. Історія Основного Закону (конституційний процес в Україні у 1990-1996 рр.). – Харків: Вид-во «Фоліо», 2011.

Т е м а 5. Загальна характеристика конституційного ладу України

План

1. Поняття конституційного ладу України. Порядок визначення та зміни конституційного ладу України
2. Система засад конституційного ладу України.

Задачі

40. Ініціативною групою було зібрано підписи громадян України, які мають право голосу, щодо проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою. Питання, які пропонувалися для винесення на референдум, стосувалися:

1. Внесення змін до Розділу XIII Конституції України з необхідністю уніфікувати процедуру внесення змін до Основного Закону шляхом встановлення єдиного механізму зміни будь-якого з розділів Конституції та їх затвердження всенародним референдумом;

2. Викладення у такій редакції частини першої ст. 5 Конституції України: «Україна є парламентською республікою», а частини другої ст. 2 так: «Україна є децентралізованою державою»;

3. Наділення правом законодавчої ініціативи у Верховній Раді України Українського народу.

Дайте визначення конституційного ладу та його засад.

Чи не порушують народні ініціативи положень Конституції України? Прокоментуйте кожну з пропозицій та спираючись на чинне законодавство обґрунтуйте свою позицію.

41. Міська рада прийняла рішення «Про забезпечення стабільності суспільно-політичної ситуації та засад конституційного ладу України», яким створила штаб національного спротиву проти діяльності центральних органів влади; рекомендувала установам, організаціям, які розміщені на території міста створити страйкові комітети, а також вирішено вважати не чинними на території міста укази Президента України, які обмежують права і свободи громадян. Міський прокурор виніс постанову про проведення перевірки у порядку нагляду за додержанням і застосуванням законів, в результаті здійснення якої прокурор оскаржив прийняте рішення до суду.

Чи відповідає таке рішення засадам конституційного ладу України? Обґрунтуйте свій позицію.

42. Представники політичної партії «Новий рух», які не увійшли до складу парламенту за результатами виборів, оголосили про ініціювання всеукраїнського референдуму щодо внесення змін до Конституції України, якими передбачається змінити процедуру обрання глави української держави за американським зразком, тобто виборщиками. При цьому кількість виборщиків має залежати від кількості виборців. Один виборщик обиратиметься від 50 тис. виборців. Результати виборів глави держави мають визначатися по регіонах (Автономна Республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь), а обраним вважатиметься громадянин, який отримав більшість голосів виборщиків у чотирнадцяти чи більше регіонах.

Чи не призведе введення такого порядку обрання Президента України до зміни конституційного ладу України та до обмеження права народу здійснювати свою владу безпосередньо? Обґрунтуйте свою думку.

Список нормативних актів та літератури

Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 02.11.2004 р. (справа про призначення судом більш м'якого покарання) // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.

Рішення Конституційного Суду України № 6-зп/2005 від 5.10.2005 р. (справа про здійснення влади народом) // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05#Text>

Барабаш Ю. Г. Щодо права визначення конституційного ладу народом України / Ю. Барабаш // Вісник конституційної асамблеї. – 2013. – N 1. – С. 212-219.

Бориславська О. М. Загальноєвропейські конституційні цінності як основа європейської моделі конституціоналізму / О. М. Бориславська // Часопис Київського університету права. – 2015. – N 2. – С. 54-58.

Веніславський Ф. Конституційний лад та суспільний ідеал: до питання про базові цінності конституційного ладу України / Ф. Веніславський // Право України. – 2010. – № 2. – С. 120-128.

Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу : [частина друга: демократія (ст. 1 Конституції України)] / С. Головатий // Право України. – 2013. – N 8. – С. 13-39.

[Колісник В. П.](#) Сутність конституціоналізму, конституційна доктрина та головні доктринальні підходи до визначення конституційного ладу / В. П. Колісник // Право України. – 2013. – № 12. – С. 71-92.

Кушніренко О. Г. Базові цінності конституційного ладу та їх взаємозв'язок з правовими принципами / О. Г. Кушніренко // Формування європейського правового простору: історія і сучасність: [матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 20 трав. 2011 р., Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-во та місц. самоврядування, Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". – Х.: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування; Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого", 2011. – С. 15-17.

Кушніренко О. Г. Гарантії дотримання (захисту) засад конституційного ладу / О. Г. Кушніренко // Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність: матеріали наук.-практ. конференції, 22-23 листоп. 1996 р. – К.: Генеза, 1997. – С. 119-121.

Лукаш С. Політичний плюралізм як принцип конституційного ладу / С. Лукаш // Віче. – 1997. – № 7. – С. 13-23.

[Наливайко Л. Р.](#) Співвідношення категорій "конституційний лад" та "державний лад" в умовах конституційної модернізації / Л. Р. Наливайко // Право України. – 2014. – № 9. – С. 32-44.

[Павшук К. О.](#) Цінності демократичної держави в засадах конституційного ладу / К. О. Павшук // Конституція як основа розвитку правової системи : VIII Тодиків. читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів (2-3 жовт. 2015 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків : Права людини, 2015. – С. 52-53.

Тодика Ю. М. Конституційний процес та проблеми становлення основ конституційного ладу України / Ю. М. Тодика, О. Г. Кушніренко // Вісн. Акад. прав. наук України; голов. ред. В. Я. Тацій. – 1995. – № 4. – Х.: Акад. прав. наук України. – С. 3-9.

Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины / Ю. Н. Тодыка. – Х.: Факт, 1999. – 320 с.

Т е м а 6 . Україна як суверенна та незалежна держава

План

1. Поняття державного суверенітету та його ознаки
2. Захист державного суверенітету в Конституції України
3. Конституційні засади міжнародної діяльності та міжнародні договори. Акти міжнародного права в правовій системі України
4. Державні символи України

Задачі

43. Під час Години запитань до Уряду на сесії Верховної Ради України Прем'єр-міністр України вказав на тісний зв'язок України та Європейського Союзу та наголосив на необхідності прийняття змін до Конституції України у вигляді європейського застереження (включення статей до Основного Закону про засади входження держави до міждержавного об'єднання).

Серед парламентарів виникла гостра дискусія. Представники фракції П. вказували на потребу таких змін, але наголошували на необхідності включення цих норм тільки до Преамбули Конституції України. Народні депутати від фракції Ю. підтримували зміни, але тільки після проведення всеукраїнського референдуму та включення норм до Розділу І «Загальні засади». Позафракційні народні депутати зазначали, що існує негативна практика Великобританії (Brexit) та виступали проти такої ідеї, при цьому додатково критикували цю ідею, вказуючи на повну втрату суверенітету України у разі запровадження цих змін.

Висловіть власну думку з цього приводу. Наведіть аргументи щодо позиції народних депутатів. Які існують сучасні підходи до парадигми державного суверенітету в аспекті посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів? Вкажіть юридичні гарантії державного суверенітету та їх відображення в конституційному праві України. У чому полягають особливості регулятивного впливу Преамбули Конституції України. Закріплення євроатлантичного політичного курсу України в Конституції України.

44. Під час інтерв'ю народний депутат вказав, що у Конституції України закріплені деякі поняття, які є майже синонімами, і тому при реформуванні Основного Закону постає питання про їх видалення. Так, він навів приклад ст. 1, в якій характеризується Україна як суверенна та незалежна держава. На його думку, поняття «суверенітет» є синонімом щодо поняття «незалежність». І взагалі, фактично аксіомою є вислів «Суверенітет такий же неподільний як точка в геометрії».

Висловіть власну позицію з цього приводу. Дайте визначення поняттям «суверенітет» та «незалежність» та їх співвідношення. Які внутрішні та зовнішні аспекти державного суверенітету?

Проаналізуйте Декларацію про державний суверенітет та Акт проголошення незалежності України, визначте правову природу вказаних нормативних актів, історичні передумови їх прийняття та вплив на Конституцію України.

45. У зв'язку з поглибленням співпраці України з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації, Верховною Радою України було прийнято Закон України № 2680-VIII від 07.02.2019 «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», яким викладено абзац п'ятий преамбули Конституції України у такій редакції: «Піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України».

З цього приводу народний депутат України А. висловив свою думку, що вказаний акт суперечить в цій частині Декларації про державний суверенітет України, в якій проголошено намір стати постійно нейтральною державою. Свою позицію він аргументував тим, що членство у військово-політичних блоках тягне за собою розміщення іноземних військових баз на території країни-учасниці. Однак відповідно до частини 7 статті 17 Конституції України на території України не допускається розташування іноземних військових баз. При цьому навів досвід Ісландії, на території якої розміщено військово-повітряну базу у місті Кефлавіке, яка була створена саме у зв'язку із підписанням американсько-ісландської угоди, згідно з якою США взяли на себе зобов'язання з оборони Ісландії від імені НАТО.

Проаналізуйте вказану ситуацію. Які існують військові гарантії державного суверенітету України? Що собою передбачає дозвільний та заборонний підхід щодо розташування іноземних баз на території держави?

46. Упродовж останніх років Конституційний Суд Іспанії неодноразово розглядав справи, пов'язані з політико-правовим статусом у складі Іспанії однієї із її адміністративно-територіальних одиниць – автономної області Каталонія. Цей факт обумовлений тим, що остання приймає (вносить зміни у чинні) нормативно-правові акти з метою отримання незалежності від Іспанії.

Так, Рішенням від 28 червня 2010 року Конституційний Суд Іспанії визнав неконституційними кілька положень Статуту про автономію Каталонії у новій редакції, вказавши, зокрема, на те, що у процесі внесення змін до нього має брати участь парламент Іспанії, оскільки цей нормативно-правовий акт є таким, що стосується державного устрою

Іспанії. 8 травня 2013 року Конституційним Судом Іспанії була тимчасово (до прийняття рішення по суті) призупинена дія Декларації про суверенітет і право народу Каталонії на самовизначення, прийнятої 23 січня 2013 року парламентом Каталонії.

Схоже рішення Конституційний Суд Іспанії прийняв на звернення центрального уряду країни, заблокувавши проведення в Каталонії референдуму про незалежність, призначеного на 1 жовтня 2017 року. Натомість, у результаті референдуму 26 жовтня 2017 парламент Каталонії прийняв рішення щодо незалежності, та наступного дня – 27 жовтня 2017 року – Каталонія оголосила про свою незалежність від Іспанії.

Скориставшись тимчасовою дезорієнтованістю державних інституцій України та апелюючи до права народів на самовизначення, проросійські сили за активної підтримки Російської Федерації та її парамілітарних утворень навесні (березень) 2014 року ухвалили низку відверто антидержавних рішень, які стали предметом прискіпливої уваги Конституційного Суду України. Зокрема, Верховна Рада Автономної Республіки Крим ухвалила Постанову «Про проведення загальнокримського референдуму» від 6 березня 2014 року та Постанову «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року.

Дайте коментар наведеним фактам. Яка практика органів конституційної юрисдикції зарубіжних країн в аспекті перевірки ними конституційності реалізації права народу на самовизначення?

Які існують юридичні гарантії державного суверенітету України?

Проаналізуйте Рішення Конституційного Суду України від 14.03.2014 р. № 2-рп/2014 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя" та Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2014 р. № 3-рп/2014 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про проведення загальнокримського референдуму" (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим).

Яку небезпеку для держави становить міжнародний та внутрішній (сепаратистський) тероризм? Оцініть дії Російської Федерації з точки зору додержання нею загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права.

47. Під час засідання Конституційної комісії доповідач зазначав, що, враховуючи намір України щодо вступу до Європейського Союзу, слід звертати увагу на досвід країн-учасників цього наднаціонального об'єднання. А саме, потрібно внести зміни до Конституції України, якими буде передбачено «можливість передавати свої суверенні права міждержавним установам», як це закріплено у ст. 24 Основного закону Федеративної Республіки Німеччини.

Проаналізуйте вказану ситуацію. Що собою передбачають суверенні права держави? Якими суверенними правами володіє Україна? Чи обмежує передача суверенних прав суверенітет держави? Які межі передачі суверенних прав? Проаналізуйте конституційну практику країн Європейського Союзу з цього приводу.

48. У міжнародній юридичній спільноті широкого розголосу набула справа «Маркін проти Росії». Військовослужбовець Маркін звернувся до суду із вимогою зобов'язати свого командира надати йому відпустку у зв'язку із народженням дитини. Суд відмовив у позові на тій підставі, що за сімейним законодавством подібна відпустка може бути надана лише жінці. Згодом Маркін звернувся до Конституційного Суду, який підтвердив конституційність зазначених норм сімейного законодавства на тій, зокрема,

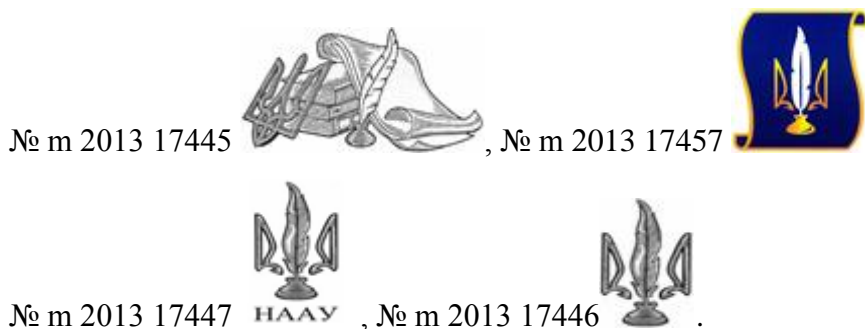
підставі, що вони відповідають «традиційним національним уявленням про родину». Тоді Маркін подав скаргу до Європейського Суду з прав людини, який не лише визнав зазначені норми такими, що дискримінують чоловіків та є несумісними з Євроконвенцією 1950 р., а й безпосередньо розкритикував у своїй постанові рішення Конституційного Суду РФ.

Як співвідносяться між собою міжнародний договір та національне законодавство? Якою є юридична сила прецедентної практики Європейського суду з прав людини в національній правовій системі, і, зокрема, у разі, якщо вона суперечить практиці національного Конституційного Суду з тієї ж правової проблеми? Що таке «принцип дружнього ставлення до міжнародного права» та чи в змозі Україна знехтувати прийнятим по її відношенню актом Євросуду, якщо побачить в ньому загрозу для свого державного суверенітету та виклик національним традиціям ?

49. Починаючи із 2004 р. (рішення у справі *Броніовські проти Польщі*), Європейський Суд з прав людини ухвалює так звані «пілотні постанови», що приймаються у тому разі, якщо в скарзі заявника містяться факти, що свідчать про наявність в державі структурних або системних проблем або інших порушень, які вже призвели або можуть призвести в майбутньому до появи цілої низки подібних скарг. Тим самим «пілотні постанови», на відміну від інших актів Євросуду, містять приписи державі застосувати заходи загального характеру (найчастіше змінити національне законодавство або практику його застосування) для ліквідації структурної (системної) проблеми.

Чи є втручання в компетенцію національного законодавця з боку ЄСПЛ порушенням принципу державного суверенітету? Проілюструйте Вашу думку на прикладі пілотної постанови «Волков проти України».

50. Національна асоціація адвокатів Україна (НААУ) у 2013 році подала наступні позначення на реєстрацію за заявками:

ДП «Український інститут державної власності» («Укрпатент»), відмовив в реєстрації знака НААУ. Суперечка виникла через те, що в знаку НААУ містяться елементи герба України. Згідно з законодавством, правову охорону не можуть отримувати позначення, які зображують або імітують в тому числі державні герби, прапори та інші державні символи (емблеми). Такі позначення можуть бути включені до знака як елементи, що не охороняються, якщо на це є згода відповідного компетентного органу або їх власників. На стадії реєстрації з'ясувалося, що згода «компетентного органу» відсутня.

Користуючись правом оскаржити рішення, Укрпатенту НААУ подала заперечення проти рішень за заявками, які розглядалися 23 грудня 2015 року Апеляційною палатою Служби з питань інтелектуальної власності (на сьогодні це Апеляційна палата Міністерства економічного розвитку і торгівлі), 27 липня 2016 року Окружним адміністративним судом м. Києва, 29 вересня 2016 року Київським апеляційним

судом. Крапку у спорі 10 січня 2019 року поставив Верховний Суд, підтримавши позицію НААУ.

Проаналізуйте положення статті 20 Конституції України. Охарактеризуйте державне законодавство України про державні символи України, зокрема про державний герб України. Проведіть фаховий аналіз аргументів НААУ, Українського інституту державної власності та суду при розгляді вказаної справи.

Яка аргументація використана у Постанові Верховного Суду України 10 січня 2019 року, чим вона відрізняється та в чому співпадає з попередніми рішеннями Апеляційних палат Окружного адміністративного суду м. Києва, Київського апеляційного суду?

51. У день державного свята один із жителів демонстративно, на очах багатьох громадян, зняв Державний Прапор України зі свого будинку. Сусід повідомив про цей факт працівнику поліції.

Ви – поліцейський. Дайте кваліфікацію діям громадянина з точки зору законності вказаної дії громадянина.

Проаналізуйте з точки зору законності такі дії:

1. Громадянин скинув Державний Прапор з будинку сільради.
2. Громадянин недбало засунув Державний Прапор України до свого портфеля.
3. На наступний після державного свята день громадянин відмовився зняти зі свого будинку Державний Прапор і заявив, що взагалі не має наміру його знімати.
4. Громадянин виготовив Державний Прапор України невстановленого зразка.
5. Громадянин біля свого будинку вивісив державний прапор іноземної держави.
6. На будівлі міськради тривалий час не вивішувався Державний Прапор України, а на приміщенні органів прокуратури прапор був «вицвілим» і не відповідав вимогам законодавства відносно кольору Державного Прапора України.

Чи мають місце в указаних вище випадках порушення законодавства України про Державний Прапор України державні символи?

До якого виду юридичної відповідальності можна притягти громадянина за порушення законодавства про державні символи України?

Як Ви гадаєте, чи можливо і необхідно в Україні ввести адміністративну відповідальність за порушення законодавства про державні символи України? Якщо так, наведіть приклади можливих протиправних порушень.

52. Загальновідомо, що під час акцій протесту у США, починаючи з 60-х рр. ХХ ст., деякі активісти привселюдно спалювали державний прапор, за що піддавались юридичній відповідальності. Однак у своєму рішенні у справі *Техас проти Джонсону* Верховний Суд дійшов висновку, що подібна акція носить виключно символічний характер, не має на меті заподіяти шкоду майну або присутнім громадянам, а тому повинна охоронятися Конституцією як один із проявів політичної свободи. Судді, що залишилися при голосуванні у меншості, напроти, у своїх окремих думках вказували на те, що національний прапор є засадничою конституційною цінністю, без якої важко уявити саме існування нації як такої, а тому будь-яке зазіхання на нього повинне бути кримінально караним.

З якою позицією Ви згодні? Аргументуйте свою думку.

Як кваліфікувати аналогічні дії за українським законодавством? Проаналізуйте вирок Колегії суддів Судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Івано-Франківської області 11 вересня 2017 року (Справа № 344/5566/17, Провадження № 11-кп/779/375/2017).

53. Чинна Конституція України передбачає наявність одразу двох гербів – малого і великого: частина третя статті 20 передбачає, що Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, який приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, а частина 4 цієї статті підкреслює, що головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Загальновідомо, що Малий Державний Герб (тризуб) було затверджено постановою Верховної Ради України «Про Державний Герб України» від 19 лютого 1992 р. і його ж було вирішено вважати головним елементом великого герба України. Названою постановою було визнано, що малий Державний Герб України – це тризуб кольорового (золотистого) зображення (20:12), розташований на щиті синього кольору (22,5:16). Передбачена і можливість чорно – білого (монохромного) зображення Державного Герба.

Дайте відповідь на наступні запитання:

1. *Чому, незважаючи на численні спроби проведення конкурсу на кращий ескіз великого Державного Герба України, не було отримано конкретних результатів?*

2. *Як Ви розумієте положення про те, що Державний Герб України може використовуватися як елемент або геральдична основа державних нагород України, а також геральдичних знаків, а його зображення є неодмінним елементом символіки органів державної влади?*

3. *Емблема Державного Гербу України розміщується на прикордонних знаках і пунктах пропуску через державний кордон України. А де можна побачити інші зображення Державного Гербу?*

Список нормативних актів та літератури

Акт проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08. 1991 р. № 1427-ХІІ.*Відомості Верховної Ради України.* 1991. № 38. Ст.502.

Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ.*Відомості Верховної Ради УРСР.* 1990. № 31. Ст.429.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р.*Уряд. кур'єр* від 17.11.2010. № 215.

Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-ІV.*Офіц. вісн. України.* 2004. № 35. Ст. 2317.

Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02. 2006 р. № 3477-ІV. *Відом. Верхов. Ради України.* 2006. № 30. Ст.260.

Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 19 грудня 2014 року «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя».

Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 №2680-VIII.*Відомості Верховної Ради,* 2019, № 9, ст.50.

Про Державний Гімн України: Закон України від 06.03.2003 р. № 602-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 24. – Ст.163.

Про Державний герб України: Постанова Верховної Ради України від 19.02.1992 р. № 2137-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 40. – Ст.592.

Про Державний прапор України: Постанова Верховної Ради України від 28.01.1992 № 2067-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 19. – Ст.257.

Рішення Конституційного Суду України від 16 червня 2011 року №6-рп/2011 у справі за конституційним зверненням Костенка Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1,2 пункту 1 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 років» щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги» // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – №6. – стор. 59.

Рішення Конституційного Суду України від 14.03.2014 р. № 2-рп/2014 у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя". *Офіційний вісник України*. 2014 р. № 27. Ст. 8.

Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2014 р. № 3-рп/2014 у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про проведення загальнокримського референдуму" (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим). *Офіційний вісник України*. 2014 р. № 26. Ст. 16.

Барабаш Ю. Г. Конституційно-правові механізми захисту державного суверенітету України. *Вісн. Нац. акад. наук України*. 2011. № 6. С. 9-10.

Веніславський Ф. В. Декларація про державний суверенітет як політико-правова передумова становлення конституційного ладу України. *Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 черв. 2010 р. Х.: НДІ держ. буд-вата місц. самоврядування, 2010. С. 9-11.

Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія. За заг. ред.: Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2013. 336 с.

Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми / за ред.: Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка; НДІ держ. буд-ва та місц. саморядування, Нац. акад. прав. наук України. Х.: Право, 2010. 272 с.

Жалімас Д. Російське виправдання анексії Криму та нацистська пропаганда: велика схожість і незначні відмінності // Вісник Конституційного Суду України. – 2018. – № 2. – С. 223-240.

Ковтун В. І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти : монографія. Харків : Фактор, 2014. 216 с.

Ковтун В.І. Питання конституційного забезпечення міждержавної інтеграційної політики в Україні. *Політико-правова доктрина державного суверенітету в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 26 жовтня 2018 р. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 148-152.

Колісник В. П. Декларація про державний суверенітет України та її вплив на процес формування української держави. *Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 черв. 2010 р. Х. : НДІ держ. буд-вата місц. самоврядування, 2010. С. 3-4.

Колісник В. П. Конституційні засади міжнародного співробітництва в умовах глобалізації. *Проблеми глобалізації та геополітичний вектор розвитку України* : зб. тез (за матеріалами XIX Харків. політолог. читань). Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2007. С. 93-95.

Летнянчин Л. І. Декларація про державний суверенітет України у сучасній інтерпретації. *Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 черв. 2010 р. Х.: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. С. 39-41.

Сафонова О. Ю. Конституційний зміст державних символів України / О. Ю. Сафонова // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 335-339.

Стецюк П. Державні символи України: конституційно-правова характеристика / П. Стецюк // Вісник Конституційного Суду України. – 2004. – № 6. – С. 103-115.

«У ній були закріплені засади нового конституційного ладу»: Інтерв'ю судді Конституційного Суду України у відставці газеті «Голос України» (16 липня 2020 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/333318>.

«Це предтеча Акта проголошення незалежності та нової Конституції»: Інтерв'ю заступника Голови Конституційного Суду України Сергія Головатого газеті «Голос України» (17.07.2020). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/intervyu-zastupnyka-golovy-ksu-sergiya-golovatogo-gazeti-golos-ukrayiny-17072020>.

Шаптала Н. До питання про конституційно-правове регулювання державних символів України / Н. Шаптала // Вісник Конституційного Суду України : загальнодержавне періодичне видання. – 2012. – № 2. – С. 110-117.

Тема 7. Україна як правова та соціальна держава

План

1. Верховенство права (правовладдя) як засада конституційного ладу України
2. Пряма дія норм Конституції України
3. Принцип поділу влади як гарантія існування правової держави
4. Україна як соціальна держава
5. Конституційні засади економічної системи
6. Право власності за Конституцією України

Задачі

54. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання, підписане 45 народними депутатами України, щодо офіційного тлумачення ст. 8 Конституції України. У поданні зазначалося, що «хоча в частині першій статті 8 Конституції України проголошено принцип верховенства права, однак у частині 2 закріплено принцип юридичного верховенства Конституції України. А оскільки, як зазначено в Преамбулі, Конституція України – це Основний Закон, то фактично в Україні діє принцип верховенства закону, а не верховенства права». На підставі такого аналізу ст. 8 Основного Закону народні депутати вимагали від Конституційного Суду офіційно визнати, що наведене конституційне положення слід розуміти як верховенство закону.

Складіть та обґрунтуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України.

Назвіть складові елементи принципу верховенства права (правовладдя).

Проаналізуйте Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003 (справа щодо строків перебування на посту Президента України) та встановіть до яких висновків та наслідків може призвести вибіркове використання окремих принципів (складових) принципу верховенства права у відриві від сутнісного розуміння призначення Конституції як стратегічного обмежувача влади (висновок підкріпіть практикою конституційного державного будівництва Республіки Беларусь, Російської Федерації та інших пострадянських республік).

55. Прийнято вважати, що сучасна ліберально-демократична конституція – це гарант свободи, виразом якої в здоровому суспільстві є міра позитивної неупорядкованості в економіці (ринок), політиці (демократія) приватному житті (privacy). Таким чином, конституція є не стільки упорядником громадського життя, скільки гарантом проти його надмірної організованості, бюрократичної регламентованості тощо, до чого зазвичай тяжіють офіційні органи й держава в цілому. Для останніх типовими пріоритетами є безпека, захищеність та стабільність.

Утім, головний недолік будь-якої посттоталітарної правової системи полягає зазвичай в тому, що вона вважає поточне законодавство перебільшено гармонійним продовженням чи навіть підґрунтям Конституції. Насправді ж Конституція і поточне законодавство – це дві автономні системи, що ніби приречені на політичну конкуренцію між собою. Йдеться, власне, про конкуренцію між порядком та державною дисципліною, з одного боку, і свободою, вільною й розкутою ініціативою громадянського суспільства та його окремих індивідів – з іншого.

Навіть орган конституційної юрисдикції в Україні – Конституційний Суд України, для розкриття змісту конституційних норм іноді послуговується поточними законами. Так, розкриваючи зміст положення «наступна чергова сесія Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України, Конституційний Суд України у рішенні від 15 березня 2016 року №1-рп/2016 зазначив, що «Верховна Рада України може передбачити в Регламенті Верховної Ради України можливість прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України як закону на пізнішій черговій сесії Верховної Ради України із дотримання положень, закріплених розділом XIII «Внесення змін до Конституції України» Основного Закону України» (абз. третій підпункту 2.7 пункту 2 мотивувальної частини). Фактично на розуміння зазначеного вище конституційного положення істотно вплинула норма Регламенту Верховної Ради України.

Як співвідносяться між собою принцип верховенства права, юридичного верховенства Конституції України та провідної ролі законів у національній правовій системі?

Опрацюйте рішення Конституційного Суду України від 15 березня 2016 року №1-рп/2016 та окремих думок до нього суддів КСУ та дайте власну оцінку можливості розкриття змісту норм Конституції України через норми поточного законодавства.

56. На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, народний депутат З. наголосив, що оскільки у ст. 6 Конституції України закріплено, що державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (а це положення відносять до основ конституційного ладу), то існування в Україні інших органів державної влади Основний Закон не передбачає. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України та нормального функціонування держави необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної з передбачених статтею 6 Конституції України гілок державної влади, передавши їх владні повноваження легітимним органам.

Наскільки переконливою є така пропозицію народного депутата. Розкрийте значення принципу поділу влади для стабільності конституційного ладу, нормального існування правової держави та ефективної системи захисту й гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина. Свою позицію обґрунтуйте посиланням на офіційну конституційну доктрину обмеженого правління (Див.: Рішення КСУ від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019, Рішення КСУ від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, Висновок КСУ від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019, Рішення КСУ від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020).

57. 15 липня 1996 року до міського суду звернувся громадянин К. із позовом на рішення виконавчого комітету міської ради від 10 липня 1996 року, яким йому було заборонено проведення пікету під міською радою з приводу незаконної вирубки дерев на вулиці, де мешкав заявник. У позові заявник наполягав на тому, що відповідно до статті 39 Конституції України від 28 червня 1996 року таке рішення за зверненням виконавчого комітету міської ради мав ухвалювати суд. Рішенням міського суду позов громадянина К. залишився без задоволення. Суддя пояснив своє рішення тим, що посилання на статтю 39 Конституції України є некоректним, оскільки на момент розгляду заявки Конституція України, яка була прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року, але офіційно опублікована лише 13 липня цього ж року, ще не набула чинності. Таким чином, на думку судді, виконавчий комітет ухвалював рішення, керуючись Указом Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 року «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР». Громадянин К. оскаржив рішення суду в апеляційному порядку.

Якими є, на Ваш погляд, перспективи розгляду справи в апеляційній інстанції? Розкрийте юридичну природу Конституції України. Які юридичні властивості (принципи) Основного Закону України застосовні до даної ситуації?

58. Під час вирішення трудового спору суддя місцевого суду відмовив у представництві інтересів Б. фахівцю у галузі права, який не мав свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Мотиви суду зводилися до посилання на частину четверту статті 131-2 Конституції України, за якою «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також від кримінального обвинувачення», та відсутністю закону, який би врегулював особливості представництва в суді у трудових спорах (частина п'ята статті 131-2).

Фахівець у галузі права опонував судді тим, що відповідно до статті 59 Основного Закону України кожен має право на професійну правничу допомогу і кожен є вільним у виборі захисника своїх прав, а відсутність закону не може бути перешкодою у безпосередньому застосуванні положень Конституції України як норм прямої дії (ч. 2 статті 8 Конституції України). На його думку, дії судді, крім усього іншого, порушують принципи, закладені в статті 3 Конституції України, зокрема, щодо відповідальності держави перед людиною та головного обов'язку держави утверджувати і забезпечувати права і свободи людини, які до того ж разом із гарантіями визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Також, на переконання представника, суттєво порушується право на ефективний юридичний захист.

Оцініть аргументи учасників спору. Розкрийте принцип прямої дії норм Конституції України та його значення для утвердження в Україні конституціоналізму.

59. Видатний німецький державознавець Е. Р. Хубер вказував, що «сенсом правової державності є захист суспільства від держави. Сенсом же державності соціальної, навпаки, є захист суспільства державою. Правова держава бореться проти державного

втручання, соціальна ж держава символізує державне втручання. При цьому правовою державою є за умови, що вона є соціальною».

Назвіть ознаки правової та соціальної держави. Як співвідносяться закріплені на конституційному рівні принципи правової та соціальної держави?

60. Формуючи доктрину позитивного обов'язку держави, Конституційний Суд України у низці своїх рішень виокремив окрему категорію громадян, соціальний захист яких має безумовний характер і не залежить від фінансових можливостей держави. Йдеться про громадян України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та осіб, на яких покладається обов'язок захищати суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України.

Серед експертів виникла жвава дискусія щодо розуміння принципу рівності перед законом як складового елемента принципу верховенства права. Окремі з них доволі критично оцінили такі юридичні позиції, вважаючи, що цими рішеннями орган конституційної юрисдикції надав необґрунтовану перевагу окремим категоріям, чим порушив принцип рівності. Інші, навпаки, виправдовуючи й погоджуючись з Конституційним Судом України, також апелювали до основ конституційного ладу України, які мають засадничий та пріоритетний характер, зокрема, статей 16 та 17 Конституції України та посилалися на Рішення Європейського Суду з прав людини від 30 червня 2020 року у справі Поповіч та інші проти Сербії (CASE OF POPOVIĆ AND OTHERS v. SERBIA)

Опануйте рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2016 р. № 7-рп/2016, від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018, від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020, від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019 та висловіть свою думку щодо сформульованих в них юридичних позицій. Чи згодні ви з аргументами Конституційного Суду України? Яке місце в структурі Конституції України займають засади конституційного ладу України?

Чи містить Конституція України перспективу виникнення у медичних працівників, які ведуть боротьбу з наслідками пандемії COVID-19, легітимних очікувань безумовного гарантування їх соціального захисту, подібно до громадян України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та осіб, на яких покладається обов'язок захищати суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України.

61. Верховною Радою України було прийнято закон, яким скасовуються соціальні пільги та виплати деяким категоріям населення: шахтарям, дітям війни, працівникам органів внутрішніх справ та ін. П'ятдесят народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням визнати положення закону неконституційними. Оскільки на їх думку скасування соціальних пільг суперечить положенню статті 1 Конституції, яким Україна проголошується соціальною державою, та положенням ч. 3 ст. 22 Конституції, відповідно до якого при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав та свобод.

Дайте визначення та вкажіть основні ознаки соціальної держави. Чи не призведе прийняття такого закону до звуження обсягу конституційних соціальних прав громадянина. Яким чином має вирішити справу Конституційний Суд України?

62. Громадянин З. (пенсіонер, ветеран праці, має стаж роботи понад 50 років на заводі «Слава Україні!») звернувся до народного депутата України з проханням пояснити чому останнім часом йому були припиненні соціальні виплати. При цьому він знає, що Україна є соціальною державою та щось чув про принцип правової визначеності у рішеннях Конституційного Суду України. Народний депутат Ж. вказав, що Верховна Рада

України постійно приймає закони з приводу соціального захисту населення й держава робить все в межах своїх фінансових можливостей, але, нажаль, світова економічна криза призводить до скорочення соціальних пілг в Україні.

Проаналізуйте вказану ситуацію. Які складові концепції сучасної соціальної держави? У чому полягає принцип правової визначеності як складова принципу верховенства права, зокрема, у соціальній політиці держави? Яке місце в системі конституційних прав і свобод посідають соціальні та економічні права? Які соціально-економічні права передбачені Конституцією України? Які існують механізми судового захисту соціальних прав в Україні?

63. У Фінляндії приблизно двом тисячам безробітним забезпечений гарантований мінімальний дохід за рахунок держави без будь-яких умов. Учасники експерименту замість допомоги з безробіття отримують 560 євро на місяць – суму, приблизно рівну виплатам по безробіттю. При цьому базовий дохід виплачується, навіть якщо людина влаштується на роботу. Посилаючись на цей факт народний депутат України у залі Верховної Ради України проголосив на необхідності проведення референдуму в Україні щодо надання кожному громадянину гарантованого мінімального доходу, посилаючись при цьому на статтю 48 Конституції України, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Проаналізуйте вказану ситуацію та надайте власне бачення. Чи відповідає впровадження вказаних виплат соціальним реаліям в Україні? Які соціальні обов'язки держава має щодо своїх громадян? У чому полягає право на достатній життєвий рівень?

64. Відчутним поштовхом до скасування в Україні мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення та запровадження ринкових механізмів їхнього обігу стало Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» (Заяви № 846/16 та № 1075/16). Однак, попри переконливі аргументи, наведені в Рішенні Європейського суду аж дві групи народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України з конституційними поданнями. Так, 48 народних депутатів України просять перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31 березня 2020 року (див.: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/3_169.pdf), а 142 народних депутати – щодо офіційного тлумачення положень абзацу четвертого преамбули Конституції України у їх системному зв'язку з положеннями частини другої статті 3, частини четвертої статті 13, частини п'ятої статті 17 Конституції України (див.: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/3_172.pdf). Конституційний Суд України ухвалив рішення про об'єднання двох справ в одне конституційне провадження.

Дайте юридичну оцінку аргументам, сформульованим Європейським судом з прав людини, та конституційно-правову оцінку аргументам народних депутатів України. Якими, на ваш погляд, є перспективи розгляду цієї справи в Конституційному Суді України? Які існують засоби забезпечення права власності на конституційному рівні? В чому полягає право Українського народу на володіння землею та іншими природними ресурсами України? Як ви розумієте вислів «Власність - це головний економічний фактор свободи людини»?

65. Через вибух метану на сміттєзвалищі загинуло 39 людей та було зруйновано 10 домівок, які були незаконно побудовані навколо звалища. За два роки до вибуху органи місцевого самоврядування, які відповідали за управлінням сміттєзвалища, і відповідні відділи Міністерства доквілля та природних ресурсів отримали експертний висновок, у якому вказувалося, що організація роботи сміттєзвалища не відповідає нормам охорони

здоров'я та безпеки. Особливо у висновку наголошувалося на небезпеці вибуху метану для будівель, що знаходилися поруч, через відсутність вентиляційної системи для контрольованого випуску газу. Заявник звернувся до суду з позовом про те, що не інформування мешканців поселення про потенційну небезпеку сміттєзвалища було порушенням положень ч. 4 ст. 13 («Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом») та положення ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном).

Яке рішення має прийняти Суд? Ретельно опрацюйте Рішення ЄСПЛ Oneryildiz_v_Turkey_2004 https://www.informea.org/sites/default/files/court-decisions/Oneryildiz_v_Turkey_2004.pdf

Чи були допущені порушення вказаних статей з боку органів публічної влади? Які негативні та позитивні зобов'язання має держава щодо захисту права власності?

66. Верховною Радою України через високу художню і культурну цінність колекції та необхідність її збереження для України було прийнято постанову про заборону продажу колекції образотворчого мистецтва, яка належала збанкрутілому акціонерному товариству і котра заборонила Національному банку України проведення аукціонного продажу колекції, та подальшого її визнання об'єктом національного культурного надбання. До Конституційного Суду України з поданням звернувся Уповноважений Верховної Ради України, на думку якого вище вказана постанова порушує положення ч. 4 ст. 13 та ч. 4 ст. 41 Основного Закону відповідно до яких «державою однаково забезпечується захист прав усіх суб'єктів права власності, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, право приватної власності є непорушним». Крім того, на думку суб'єкта права на конституційне подання у постанові не зазначено обґрунтування необхідності примусового припинення права власності акціонерного товариства, немає посилань на надзвичайний чи воєнний стан, на рішення суду щодо конфіскації колекції та не доведено в судовому порядку суспільної необхідності припинення права власності.

Яке рішення має прийняти Конституційний Суд України? Вкажіть конституційно-правові межі здійснення права власності. Проаналізуйте юридичні позиції Конституційного Суду України щодо критеріїв (принципів) обмеження права власності.

Список нормативних актів та літератури

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 вересня 2018 року (справа № 806/3265/17 (Пз/9901/2/18) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76822787>

Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. № [15-рп/2004](#) у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9851>.

Рішення Конституційного Суду України від 26.12.2011 р. № [20-рп/2011](#) у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=166235>

Рішення Конституційного Суду України від 25.01.2012 р. № [3-рп/2012](#) у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=168063>.

Рішення Конституційного Суду України від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018 у справі за конституційними поданнями 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців тринадцятого, чотирнадцятого пункту 32 розділу I Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу першого підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України (справа про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1-p_2018.pdf.

Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p_2018.pdf.

Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020 у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII// [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p2_2020.pdf.

Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. – 2017. – № 48. – Ст. 346.

Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2008 року N 24-рп/2008 у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 1, 2, 4, 6 Закону України "Про передачу колекції образотворчого мистецтва Акціонерного товариства "Градобанк" у державну власність", Постанови Верховної Ради України "Про визнання колекції образотворчого мистецтва національним надбанням України" // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v024p710-08#Text>

Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 5 червня 2019 року № 3-р(I)/2019 у справі за конституційною скаргою товариства з обмеженою відповідальністю "МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ УКРАЇНА" щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців двадцять четвертого, двадцять п'ятого, двадцять шостого розділу I Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей, що виникли при прийнятті Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні" від 23 березня 2017 року № 1989-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-19#Text>

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про Національне антикорупційне бюро України” від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020 Режим доступу : ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/11r.pdf

Верховенство права. Доповідь № 512/2009, схвалена Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року // Право України. – 2011. – № 10. – С. 168-184.

Мірило правовладдя. Дослідження № 711/2013. Ухвалено Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеційська Комісія) на 106-му пленарному засіданні (Венеція, 11-12 березня 2016 року) / Неофіційний переклад з англійської Сергія Головатого. Переклад виконано на замовлення Програми Агенства США з міжнародного розвитку (USAID) реформування сектору юстиції «Нове правосуддя». – Верстка: ТОВ «Компанія «ВАІТЕ», 2017. – 163 с.

Барабаш Ю. Г. Беззахисні права чи необґрунтовані сподівання? (Роздуми правника з приводу конституційних засобів захисту соціальних прав) // Голос України. – 2016. – № 81.

Барабаш Ю. Дихотомія правової, демократичної та соціальної державності – тонка грань українського конституціоналізму / Ю. Барабаш // Право України. – 2010. – № 7. – С. 24-32.

Барабаш Ю. Г. Соціальні права громадян та можливості їх захисту Конституційним Судом України (частина перша) / Ю. Г. Барабаш // Публічне право. – 2011. – № 4. – С. 15-22.

Барабаш Ю. Г. Соціальні права громадян та можливості їх захисту Конституційним Судом України: (частина друга) / Ю. Г. Барабаш // Там же. – 2012. – № 1. – С. 15-23.

Варналій З. С. Конституціоналізм та економіка / З. С. Варналій // Бюл. м-ва юстиції України. – 2009. – № 11. – С. 52-54.

Веніславський Ф. Конституційний лад та суспільний ідеал: до питання про базові цінності конституційного ладу України / Ф. Веніславський // Право України. – 2010. – № 2. – С. 120-128.

Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу : [частина друга: демократія (ст. 1 Конституції України)] / С. Головатий // Право України. – 2013. – N 8. – С. 13-39.

Городовенко В. Принцип правової держави у практиці Конституційного Суду України: еволюція й перспективи використання у зв'язку із введенням конституційної скарги // Вісник Конституційного Суду України. – 2018. – з№ 5. – С. 106.

Дахова І.І., Чуб О.О. Багатоаспектність принципу правової визначеності щодо сучасних конституційно-правових відносин / І.І. Дахова, О.О. Чуб // Форум права. – 2017. – № 4. – С. 59-68 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_4_11.pdf

Ковтун В. І. Захист конвенційних прав в умовах політики жорсткої економії: аналітичний огляд / Вісник Національної асоціації адвокатів України № 12(49) 2018 с.40-47.

Летнянчин Л. І. Пряма дія Конституції України в теорії і практиці вітчизняного конституційного будівництва / Л. І. Летнянчин // Зб. наук. статей та тез наук. повід. за матеріалами міжнар. наук.-практ. кофн. 23 листопада 2012 р.: у 2 ч. – Ч. 1. – Х.: Точка, 2012. – С. 93-99.

[Петришин О. В.](#) Демократичні засади правової соціальної держави / О. Петришин // Право України. – 2013. – № 8. – С. 63-71.

Погребняк С. Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми / С. Погребняк // Вісн. Акад. прав. наук. – 2006. – № 1 (44). – С. 26-36.

Христова Г. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики : монографія. Харків : Право, 2018

Шевчук С. Доктрина верховенства права та конституціоналізму: історична генеза і співвідношення / С. Шевчук // Право України. – 2010. – № 3. – С. 52-61.

Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції / С. Шевчук. – Х. : Консум, 2002. – 394 с.

Тема 8. Характеристика України як демократичної держави

План

1. Україна як демократична республіка.
2. Принцип народовладдя. Форми реалізації народовладдя.

Задачі

67. На думку видатного французького мислителя Жан-Жака Руссо, «Немає і не може бути ніякого основного закону, обов'язкового для народу в цілому; для останнього не обов'язковим є навіть Суспільний договір».

Томас Джефферсон наполягав на тому, що народ володіє верховним суверенітетом та зберігає за собою право переглядати форму правління, може змінювати владу в державі. Для політичного здоров'я країни, на його думку, було цілком необхідним періодичне повторення революцій, вплив яких на розвиток суспільства Джефферсон порівнював з позитивними наслідками буревія у світі фізичних явищ.

За словами Ганса Кельзена, «Парламент є виразником народу, так само, як, відповідно до монархічної теорії, особистість суверенна (монарха) або призначені ним особи є «виразником» народу в цілому або держави».

Стаття 5 Конституції України чітко не визначає жодних меж реалізації влади народу.

Дайте коментар наведеним твердженням. Наскільки обґрунтованими є висловлені позиції?

У чому полягає доктрина народного суверенітету та його співвідношення з державним суверенітетом? Чим може бути обмежений народний суверенітет з позицій Конституції України та сучасного європейського праворозуміння?

Що собою передбачає теорія самообмеження «парламентського суверенітету»?

68. У Словнику американської політики, виданому сенатором Юджином Маккарті, зазначено, що демократія – «філософія соціальної та політичної організації, яка надає індивідууму максимум свободи і максимум відповідальності. Взагалі демократія передбачає наявність інститутів, за допомогою яких індивідууми, принаймні періодично, отримують можливість здійснити вибір лідерів, політичних курсів та програм».

Чи погоджуєтесь Ви з наданим визначенням? Яка роль відведена виборам у демократичній державі? Чи можуть вони вважатися пріоритетною формою народовладдя для сучасних демократій?

У рішенні Конституційного Суду України № 6-рп/2005 не визначено природи та змісту установчої влади, лише зроблено застереження про її реалізацію Верховною Радою шляхом прийняття Конституції 28 червня 1996 р., тобто що суверенна воля народу була «опосередкована» відповідним рішенням парламенту. У 2008 р. Суд визнав, що Конституція може бути ухвалена на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою. Водночас було зазначено, що необхідною умовою цього є те, що процедуру всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, яка у загальних рисах

врегульована у ст. 72 Конституції, необхідно належним чином конкретизувати у відповідному законі.

Суддя І. Домбровський в окремій думці розкритикував це рішення, оскільки, на його думку, Конституційний Суд України визначив додаткові, необґрунтовані умови легітимності прийняття народом нової Конституції шляхом референдуму, які викривлюють сутність конституційних приписів.

Які структурні елементи установчої влади можна виокремити? Як співвідносяться інститути безпосередньої і представницької демократії в Україні? У цьому контексті розкрийте проблему співвідношення установчої та законодавчої влади.

69. Демократичні традиції є локомотивом у розвитку суспільної дискусії щодо подальшого реформування тексту конституції. Проект Конституції Франції був схвалений Радою міністрів, промудлований Президентом Р.Коті та схвалена на референдумі 72% голосів виборців. Парламентська модель із елементами плебісцитарної легітимності існує у Королівстві Нідерланди, згідно з якою нова конституція приймається парламентом у два етапи. На першому етапі Генеральні штати обома палатами приймають рішення про необхідність прийняття поправок до Конституції у запропонованій їм редакції. Після схвалення цього рішення обидві палати парламенту підлягають розпускові. Конституція схвалюється остаточно двома палатами новосформованих Генеральних штатів (ст. 137 Конституції Королівства Нідерландів).

Яке значення має отримання вимог відкритого розгляду конституційних проектів? Чи відповідає процедура внесення змін до Конституції України демократичним принципам? Висловіть пропозиції щодо можливого удосконалення механізму трансформації конституційного тексту.

70. Конституція Італії передбачає народну законодавчу ініціативу і народне вето, котрі, хоча й нечасто, але все ж реалізуються. Так, з 1970 р. до 1987 р. (після прийняття відповідних законів) було внесено 30 ініціатив. З 1974р. до 1987 р. було проведено голосування з приводу 15 законів (про розлучення, про боротьбу з тероризмом, будівництво АЕС тощо).

У чому сутність та роль народної законодавчої ініціативи і народного вето як форм прямого народовладдя? В яких державах вони застосовуються та у який спосіб? Чи можливе запровадження в Україні таких його форм? Відповідь аргументуйте.

71. 29 серпня 2019 р. Президент України подав до парламенту законопроект (№ 1015) про внесення змін до статті 93 Конституції (щодо законодавчої ініціативи народу). У Конституції Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 р. суб'єктом подання народної законодавчої ініціативи було визначено виборців-громадян Республіки, кількістю не менше 100 тисяч. Конституція передбачала і спеціальний порядок подання таких законопроектів – у вигляді письмових заяв, підтверджених громадами і поданих до Генерального суду. Після перевірки їх відповідності суд мав передати законопроект та пов'язані з ним документи Голові Всенародних Зборів (парламенту). Пропонувався інститут народної законодавчої ініціативи також і у сучасних проектах, проте не знайшли належної підтримки Верховної Ради України.

Проаналізувавши практику іноземних держав із впровадження народної законодавчої ініціативи та внесений Президентом України законопроект, з'ясуйте основні переваги та недоліки цього інституту. Які обмеження можуть бути встановлені для суб'єкта ініціативи та який механізм реалізації цього права?

72. Народний депутат П. подав до Верховної Ради України законопроект, у якому запропонував закріпити в Законі «Про політичні партії в Україні» норму, згідно з якою політичні партії у своїй діяльності мають керуватися демократичними принципами. Свою

пропозицію він обґрунтував численними порушеннями демократичних стандартів політичними партіями в Україні, зокрема поширеною практикою закритих з'їздів, а також одноособового ухвалення рішень лідерами партій. Крім того, депутат послався на ст. 1 Конституції України, відповідно до якої Україна є демократичною державою.

Натомість у висновку Науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України наголошувалось на тому, що закріплення такої норми порушувало б принцип невтручання держави в діяльність політичних партій. Адже відповідно до ст. 4 Закону України «Про політичні партії в Україні» втручання державних органів та посадових осіб у створення і внутрішню діяльність політичних партій та їх структурних утворень забороняється.

Чи має поширюватися норма ст. 1 Конституції України на діяльність політичних партій? Чи згодні Ви з пропозицією народного депутата? Як Ви оцінюєте аргументи Науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України?

73. У свій час Ж.-Ж. Руссо зазначав, що «у природному стані кожен індивід реалізовував суверенні права щодо самого себе, тому він має поступитися цими правами на користь суспільства за умови участі у формуванні загальної волі або держави, яка повинна бути організована таким чином, щоб забезпечувати інтереси більшості громадян». Відповідно до цієї настанови єдиним законним правлінням у такому разі буде пряма демократія, у якій законодавча влада належить цілісному корпусу громадян, від якого походять накази посадовим особам, котрі виконують закони.

При цьому мислитель не допускав, що суспільство може делегувати свої повноваження виборній асамблеї, тому, розглядаючи англійську конституцію, він вказував, що англійці, які вважають себе вільними, насправді такими є не більше, ніж один раз на сім років, коли обирають своїх представників.

Дайте коментар наведеним висловленням Ж.-Ж. Руссо. Яким чином співвідносяться представницька та безпосередня форми народовладдя?

74. У ст. 5 Конституції України 1996 р. встановлено: носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Отже, в Основному Законі встановлюється відправне положення щодо безпосередньої і представницької форм народовладдя. У радянський період, навпаки, перевага віддавалась представницькій демократії, виходячи з постулату тотожності інтересів громадянина і держави. Водночас і сьогодні, наприклад, у ст. 3 Конституції Французької Республіки 1958 р. зазначено: «національний суверенітет належить народу, який здійснює його через своїх представників та через референдум».

Яку із зазначених форм народовладдя необхідно вважати пріоритетною у сучасному світі? Відповідь аргументуйте.

75. На думку Комісара РЄ з прав людини Д.Міятович, на сьогодні в Європі існує дві основні загрози плюралізму в ЗМІ. Одна з них – це спроба державних органів домінувати на ринку інформації, а друга – тенденція комерціалізації і монополії у сфері ЗМІ. Наприклад, в Італії С.Берлусконі був і прем'єр-міністром, і одночасно одним із акціонерів найбільшої приватної телевізійної компанії, що призводило до кричущого втручання уряду в ЗМІ та викликало серйозні питання стосовно розмежування влади. Обидві ці тенденції придушують свободу вираження поглядів і переконань, у той же час стаючи основою для зміцнення громадських ЗМІ в якості протидії цим тенденціям.

Як забезпечується плюралізм ЗМІ в демократичних державах? Яку роль відіграють громадські ЗМІ, які ефективно функціонують? Проаналізуйте законопроект «Про медіа» № 2693 та встановіть механізми забезпечення незалежності ЗМІ в Україні.

Список нормативних актів та літератури

Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2000 від 27.03.2000 р. (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 30. – Ст. 1285.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 05.10.2005 р. (справа про здійснення влади народом) // Там само. – 2005. – № 41. – Ст. 2605.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2008 від 16.04.2008 р. (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) // Там само. – 2008. – № 32. – Ст. 1056.

[Бакумов О. С.](#) Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації : монографія / О. С. Бакумов ; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2015. – 248 с.

[Барабаш Ю. Г.](#) Вопросы непосредственной демократии в теории и практике конституционного права Украины / Ю. Г. Барабаш // Национальная академия правовых наук Украины. Ежегодник украинского права. 2013. №5 : сб. науч. тр. / Нац. акад. правов. наук Украины. – Х. : Право, 2013. – С. 125-143.

Барабаш Ю. Г. Двадцять років незалежного поступу: втома від демократії чи утвердження нового конституційного проекту? / Ю. Г. Барабаш // Бюл. М-ва юстиції України. – 2011. – № 1. – С. 5-13.

Барабаш Ю. Г. Демократические основы конституционного строя Украины / Ю. Г. Барабаш // Конституционное развитие России и Украины: сб. науч. тр. – Х.: Право, 2011. – Вып. 1. – С. 46-66.

[Барабаш Ю. Г.](#) Конституционная характеристика украинской демократии: идеологические основы и механизмы самозащиты в свете европейского опыта / Ю. Г. Барабаш // Очерки идеологии постсоветского конституционализма : сб. науч. тр. / Нац. ун-т "Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого", Нац. исслед. ун-т "Высш. шк. экономики". – Харьков : Право, 2013. – С. 47-78.

Барабаш Ю. Г. Питання демократії в правових позиціях Конституційного Суду України / Ю. Г. Барабаш // Там само. – 2011. – № 4/5. – С. 82-87.

Барабаш Ю. Г. Питання додержання Конституції при ініціюванні та проведенні всеукраїнських референдумів / Ю. Г. Барабаш // Вибори та демократія. – 2009. – № 3. – С. 10-16.

[Берченко Г. В.](#) Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти : монографія / Г. В. Берченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. – Харків : Юрайт, 2014. – 208 с.

Летнянчин Л. І. Конституціоналізація адміністративного процесуального права: проблеми теорії і практики // Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: В. Я. Тацій та ін. – Х.: Право, 2013. – № 4 (75). – С. 67 – 80.

[Павшук К. О.](#) Всеукраїнський референдум як прояв установчої влади народу / К. О. Павшук // Правова доктрина - основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. "Правова доктрина України", Харків, 20-21 листоп. 2013 р. / Національна академія правових наук України. – Х. : Право, 2013. – С. 928-931.

Погорілко В. Ф. Референдне право України / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – К.: Ліра К, 2006. – 366 с.

Чуб О. О. Загальна характеристика форм безпосередньої та представницької демократії в аспекті функціонування державної влади в Україні / О. О. Чуб // Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України : монографія / Ю. Г. Барабаш [та ін.]; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. – Х. : Право, 2013. – С. 157-192.

Тема 9. Конституційні засади громадянського суспільства

План

1. Конституційно-правові засади громадянського суспільства в Україні
2. Принцип багатоманітності
3. Конституційно-правовий статус політичних партій та громадських об'єднань в Україні
4. Конституційно-правовий статус релігійних організацій
5. Правові засади взаємовідносин держави і засобів масової інформації

76. 19 червня 1991 року Верховною Радою України було схвалено Концепцію нової Конституції України. У згаданій Концепції було визнано за доцільне включити до нової Конституції України окремий розділ «Громадянське суспільство і держава», закріпити на конституційному рівні поняття громадянського суспільства, визначити його пріоритет у взаємодії з державою. Відповідний розділ і норми, присвячені громадянському суспільству були у всіх конституційних проектах, проте з останнього конституційного проекту у 1996 році цей розділ був виключений і в чинній Конституції такий спеціальний розділ відсутній, а термін «громадянське суспільство» навіть не вживається. В науці періодично лунають пропозиції включити в оновлену конституцію спеціальний розділ або іншим чином врегулювати засади взаємодії держави і громадянського суспільства.

Які підходи до розуміння громадянського суспільства вам відомі? Які причини не включення спеціального розділу, присвяченого громадянському суспільству, до Конституції 1996 року. Чи означає це, що конституція не регулює засади взаємовідносин держави і громадянського суспільства? Якщо ні, то які норми чинної Конституції присвячені громадянському суспільству і які засади його взаємодії із державою? Чи є в світі конституції, що мають відповідні розділи, присвячені громадянському суспільству?

77. На науковій конференції розглядалось питання про значення принципу плюралізму (багатоманітності). Відомий вчений, обговорюючи ідеологічний плюралізм, звернув увагу на ч. 2 ст. 15 Конституції України, за якою «жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова». На думку доповідача, ця норма є невдалою, оскільки «як, наприклад, у такому випадку ставитися до ідеології самої Конституції?». За словами вченого, якщо тлумачити її буквально, то вона (норма) утворює ситуацію смислового кола, в якому проголошена теза ніби спростовує саму себе. Адже необов'язковою в такому разі є й ідеологія даної статті. Можливо, кращим варіантом було б проголосити в українській Конституції ідеологію відкритого, вільного і демократичного суспільства?

Що означає принцип плюралізму та з яких елементів він складається? Який сенс закладався у ч. 2 ст. 15 Конституції України, відповідно до якої жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова? Чи погоджуєтесь Ви з пропозицією вченого про необхідність зміни зазначеної статті?

78. Активістки однієї з громадських організацій у День Перемоги підсмажили ячню на Вічному вогні у київському Парку Слави, продемонструвавши тим самим, на думку працівників правоохоронних органів, своє зневажливе ставлення до радянського минулого України. Як наслідок, вони були затримані й притягнуті до кримінальної відповідальності. Оскарживши свій арешт до Європейського суду з прав людини, заявниці зазначили, що, по-перше, їх дії повністю відповідали Закону України «Про засудження комуністичного та нацистського тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»; по-друге, такі дії являли собою не наругу над могилою, як стверджував у Суді представник України, а були своєрідним заходом (performance), за допомогою якого вони намагалися привернути увагу до зухвалості держави, що витрачає значні кошти на підтримання Вічного вогню замість того, щоб спрямувати їх на забезпечення гідного життєвого рівня ветеранів війни.

Вирішіть цей спір. Як Ви розумієте конституційний принцип політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності? Чи існують винятки з нього? У чому полягають стандарти Європейського суду з прав людини стосовно свободи вираження поглядів?

79. Після проведення парламентських виборів Верховна Рада України ухвалила закон, яким скасувала державне фінансування політичних партій, які подолали 2% бар'єр на виборах. При цьому для тих партій, які пройшли до парламенту, державне фінансування було збережено. Національне агентство з питань запобігання корупції одразу надало роз'яснення про те, що політичні партії, які подолали 2% бар'єр, але набрали менше 5% і не отримали місць у Верховній Раді України, на державне фінансування претендувати не можуть. Представники цих партій заявили, що ухвалений закон має застосовуватися лише з наступних виборів, оскільки на момент проведення виборів відповідне державне фінансування в законі було передбачено, таким чином, голосуючи, виборці одночасно віддавали їм частину майбутньої державної фінансової підтримки. Роз'яснення НАЗК при цьому порушує Конституцію України в її ст. 8 (принцип верховенства права) і ст. 58 (заборона зворотної дії законів в часі).

Яка мета державного фінансування політичних партій? Підготуйте аргументи за і проти такого державного фінансування.

Яким чином мав діяти ухвалений Верховною Радою закон щодо скасування державного фінансування для партій, які не набрали 2% голосів виборців?

80. 19 грудня 2019 року було проведено позачергову конференцію громадської організації «Спілка перукарів України», на якій були ухвалені зміни до Статуту, а також було переобрано керівництво громадської організації. Члени організації М. і Л. заявили про рейдерське захоплення і звернулися до місцевого суду з позовом про визнання недійсними ухвалених рішень. Свої вимоги вони обґрунтували тим, що повідомлення про позачергову конференцію не здійснювалося. Відповідно до Статуту організації конференція має право вирішувати питання, якщо на ній присутні більш як 50% делегатів від місцевих осередків, проте місцеві осередки рішення про делегування на Конференцію конкретних осіб не ухвалювали.

Представники нового керівництва організації заявили, що це внутрішньорганізаційне питання і воно не підлягає оскарженню в судовому порядку.

Чи можуть бути в судовому порядку оскаржені прийняті рішення з точки зору дотримання вимог статуту громадської організації? Якщо так, чи є підстави для визнання недійсними ухвалених рішень?

Яка роль локальних актів в правовому регулюванні діяльності громадських об'єднань і які питання мають регулюватися відповідно до закону статутом?

81. Група громадян України вирішила створити місцеву організацію «Українська інтелектуальна еліта», що виступає за обмеження вступу до вищих навчальних закладів регіону, в якому організація намагалася здійснювати свою діяльність, осіб які проживають у сільській місцевості, вважаючи за необхідне на законодавчому рівні добитися встановлення квоти для таких осіб на рівні не більше 30 %. Однак орган юстиції відмовив у реєстрації такої організації.

Чи правомірна відмова в цьому випадку? Аргументуйте відповідь.

Які існують правові підстави для відмови в реєстрації громадського об'єднання?

82. Міністерство юстиції України оприлюднило заяву, що найближчим часом воно має намір звернутися до суду із позовною заявою про заборону кількох політичних партій, які систематично, незважаючи на санкції до них у вигляді попереджень, порушують чину Конституцію України та Закон «Про політичні партії в Україні». Представники вказаних партій у відповідь заявили, що партії чине законодавство не порушували, а заяви представника Мінюсту України розглядають як спробу тиску на них і в свою чергу пообіцяли звернутися до суду, маючи на меті притягнути Міністерство юстиції України до відповідальності.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася. Які ви знаєте санкції, що можуть застосовуватися до політичних партій і в яких випадках? Які підстави заборони політичних партій? Які юридичні наслідки тягне притягнення партії до відповідальності у вигляді попередження про недопущення незаконної діяльності?

83. До Міністерства юстиції України надійшла заява про реєстрацію політичної партії «За чистий Крим». Розглянувши надані документи, Мін'юст відмовив у реєстрації такої партії, оскільки принципи її організації, закріплені у статуті, суперечать закону. Зауваження стосувалися тих статутних положень, якими передбачалося, що лідер партії, обраний на установчому з'їзді, обіймає цю посаду довічно, а також те, що керівники обласних організацій партії призначаються та звільняються лідером партії одноособово.

Дайте правову оцінку діям Міністерства юстиції.

З'ясуйте, яким вимогам внутрішньопартійної демократії мають відповідати статутні документи політичних партій в Україні. Проаналізуйте зарубіжний досвід з цього приводу.

84. Міністерство юстиції України анулювало реєстраційне свідоцтво політичної партії «Добра» на тій підставі, що протягом 6 місяців з дня реєстрації нею були створені й зареєстровані у встановленому законом порядку обласні організації лише у 13 областях України та міська у м. Київ, не було створено республіканську партійну організацію в Автономній Республіці Крим, а також не в усіх згаданих областях у більшості районів створені відповідні партійні організації районного рівня. Крім того, виявилось, що фактично членами цієї політичної партії є лише тисяча громадян України.

Які підстави анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії в Україні?

Яким органом здійснюється анулювання, і які наслідки тягне?

85. До парламенту України був внесений законопроект щодо заборони політичним партіям змінювати свою назву. У пояснювальній записці наголошувалося на нелегітимності багатьох існуючих політичних партій. Зокрема, мова йде про ситуацію, коли політична партія створюється, існує під певною назвою і з певною ідеологією. Потім внаслідок різних причин політична партія змінює назву, політичну програму, керівництво. Настільки радикальні зміни означають фактично, що виникає нова політична партія з певною програмою і ідеологією, легалізації якої не відбувається. Ця партія не збирає

підписів, не створює осередків під нову програму і ідеологію. Існує навіть про певний ринок партій, коли політики перед виборами замість реєстрації нової політичної сили, просто купують або отримують безкоштовно вплив на вже існуючу політичну партію, яка вже зареєстрована і перейменовують її. Формально зміни до статуту партії щодо перейменування можуть внести 15 делегатів з'їзду, реальність проведення якого ніхто не перевіряє. Крім того, був поданий також альтернативний законопроект, який нічого не забороняє, проте передбачає обов'язком при зміні назви партії повторно проводити процедуру збору підписів

Чи є обмеження права на об'єднання, передбачені законопроектом, на вашу думку, конституційними?

Яка процедура легалізації політичної партії, а також зміни її назви, програми, статуту, керівництва?

Наведіть приклади відомих вам політичних партій, які були створені з однією назвою, а перед виборами їх назва була змінена.

86. На партійній конференції було ухвалено рішення не підтримувати представлений Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет на наступний рік. Незважаючи на це декілька членів партії – народних депутатів України – проголосували за прийняття бюджету. Обговоривши вчинок своїх колег по партії, її керівний орган прийняв рішення про виключення цих депутатів із партії, оскільки вони своїми діями завдали шкоди її іміджу, порушили партійну дисципліну, попередивши при цьому, що прийняття такого рішення є внутрішньою справою партії, яке не може бути предметом судового розгляду. Депутати, не зважаючи на це, оскаржили таке рішення до суду.

Чи може бути оскаржене до суду рішення партійної конференції виключити цих народних депутатів з партії і чи є воно правомірним?

Чи повинні керуватися наскільки народні депутати України в своїй діяльності рішеннями, які прийняв керівний партійний орган?

87. У Законі «Про громадські об'єднання» передбачене право бути засновниками громадських організацій для юридичних осіб приватного права. Проте, на думку профільного комітету Верховної Ради України, ця ідея не узгоджується з Конституцією України. Цю тезу комітет обґрунтовує посиланням на частину першу статті 36 Конституції України, згідно з якою саме громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Аналогічну думку висловлювало і Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України. На думку фахівців, запропонований підхід є невдалим через те, що у Конституції України (статті 36 і 37) поняття «право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації» використовується в значно вужчому значенні, ніж у проекті. На думку Головного науково-експертного управління, поняття «юридичні особи» використовується в цивільному та господарському праві з метою забезпечення потреб господарювання та майнових відносин, а тому необхідність наділення їх правосуб'єктністю у відносинах, передбачених правом на свободу об'єднання у громадські організації є незрозумілим.

Які існують види громадських об'єднань? Чи відповідає Конституції України, на

вашу думку, право юридичних осіб створювати громадські об'єднання?

88. Представник органів суддівського самоврядування, виступаючи перед журналістами, заявив про необхідність обмеження доступу журналістів до судової інформації в період, що передує винесенню судами рішення по справі. На його думку, представники ЗМІ висвітлюють у таких випадках позицію лише однієї сторони у справі, що, у свою чергу, призводить до перешкоджання нормальній діяльності судів і суддів, є формою втручання в судову діяльність. Журналістів обурило така пропозиція, оскільки з одного боку, існує презумпція невинуватості та незалежність суду, а з іншого боку - заборона цензури та свобода преси, в тому числі і право журналіста на свободу вираження поглядів.

Дайте оцінку найбільш типових юридичних позицій з цього питання й наведіть необхідні аргументи. Які обмеження свободи масової інформації та свободи слова передбачає законодавство України?

89. На засідання Харківської міської ради, на якому планувалось розглядати питання про виділення земельних ділянок у приватну власність, не був допущений журналіст К. – представник регіональної газети. Згодом журналіст К. звернувся з позовом про порушення журналістських прав до суду. На судовому засіданні юристи Харківської міської ради аргументували заборону журналісту К. бути присутнім на засіданні Харківської міської ради відсутністю у нього акредитації.

Яким має бути рішення суду? Що таке акредитація журналістів та працівників засобів масової інформації? Розкрийте порядок здійснення акредитації.

90. Згідно з матеріалами справи *Chappell v. the United Kingdom*, представник громади британських друїдів оскаржив право британської держави заборонити Друїдській громаді проводити свої ритуали під час щорічного сонцестояння.

У справі *X v. The United Kingdom* представник сикхської громади подав скаргу до ЄСПЛ, тому що був оштрафований правоохоронними органами близько двадцяти разів за відсутність шолома під час їзди на мотоциклі.

Згідно з матеріалами справи *Kokkinakis v. Greece*, особа була засуджена за порушення спокою, коли голосно викрикувала біля кінотеатру про гріховність перегляду еротичних фільмів.

Проаналізуйте вказані справи розглянуті ЄСПЛ. Обґрунтуйте рішення Європейського Суду з прав людини щодо захисту свободи віросповідання. Що спільного у вказаних справах? Проаналізуйте пункт 1 статті 9 Європейської Конвенції з прав людини, яким визначено право свободи релігії.

*Надайте визначення поняттям свобода совісті, свобода релігії, віра. Чи можливо обмеження свободи релігії з боку держави (справа *Wingrove v. the United Kingdom*)?*

91. Релігійне об'єднання Свідків Ієгови в серпні 2017 року отримало письмову вимогу Міської ради міста К. де було зазначено, що для захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нормального функціонування демократичного суспільства, органів державної влади та органів місцевого самоврядування допускається встановлення відповідних обмежень щодо здійснення релігійної діяльності. У разі проведення мирного зібрання релігійного характеру (богослужіння, релігійного обряду, церемонії, процесії тощо) його організатори повинні отримати попередній дозвіл на проведення окремих мирних релігійних зібрань у публічному місті.

Проаналізуйте вказану ситуацію. Чи правомірні дії Міської ради міста К. ? Якими нормативними актами встановлені правила проведення мирних зібрань? Чи може бути встановлений різний порядок проведення мирних зібрань залежно від їх організаторів та учасників, мети і місця, форми тощо?

Проаналізуйте Рішення Конституційного Суду України (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016.

Список нормативних актів та літератури

Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III

Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 № 4572-VI

Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987-XII

Берченко Г. В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти : монографія / Г. В. Берченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. – Харків : Юрайт, 2014. – 208 с.

Рішення Конституційного Суду України (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016

Лукаш С. Політичний плюралізм як принцип конституційного ладу // Віче. – 1997. – № 7.

Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України [Текст] : монографія / Ю. Г. Барабаш [та ін.]; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", НДІ правознавства. - Х. : Право, 2013. - 272 с.

Чуб О. О. Різноманіття форм політичної активності громадян України як чинник демократичності державної влади / О. О. Чуб // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 460–465 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10hooddv.pdf>

Осауленко С.В. Право на свободу об'єднання у політичні партії в Україні: конституційно-правовий аналіз: монографія / С. В. Осауленко ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". - Одеса : Гельветика, 2018. - 389 с.

Слінько Т. М. Принцип ідеологічної багатоманітності як гарантія реалізації конституційного права на свободу думки і слова [Текст] / Т. М. Слінько // Особистість. Суспільство. Право : зб. наук. ст. та тез наук. повідомл. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю Полт. юрид. ін-ту. Полтава, 15 берез. 2012 р. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого", Нац. акад. прав. наук України, Полтав. юрид. ін-т, НДІ держ. буд-ва та місц. самовряд. - Х. : Точка, 2012. - С. 274-277

Тема 10. Конституційно-правові засади національно-культурної сфери

План

1. Національно-культурна сфера як предмет конституційної регламентації
2. Конституційно-правовий статус національнимх меншин
3. Правовий статус мов в Україні

Задачі

92. Міська рада ухвалила рішення «Про російську мову в місті В.», яким встановила: «Визнати російську мову в м. В. регіональною мовою». Пунктом 2 цього рішення передбачено, що міська рада, її виконавчі органи у своїй роботі та в офіційних документах, повідомленнях, оголошеннях разом з українською використовують російську мову.

Чи належить статус державної мови до засад конституційного ладу України? Як співвідносяться поняття «державна мова», «офіційна мова» і «регіональна мова»?

93. Громадянка Т. звернулася із заявою до органів ДРАЦСу про встановлення факту її належності, її матері, баби та тітки до певної національності, посилаючись на помилковість таких відомостей, зазначених в актових записах про народження заявниці та її матері, що є, на її думку, підставою для внесення змін до цих актових записів щодо національності матері та баби. Обґрунтовуючи заяву, громадянка вказала на відсутність первинних документів для внесення змін до актових записів цивільного стану і необхідність установаження обставин, що підтверджують її вимоги. Органи ДРАЦСу відмовили у заяві громадянці Т., пояснюючи своє рішення тим, що чинне конституційне та цивільне законодавство України не передбачає зазначення в актових записах цивільного стану та свідоцтвах про ДРАЦС національності батьків дитини чи осіб, які вступають у шлюб.

Чи є рішення органів ДРАЦСу законним? Визначте юридичну природу права людини вільно обирати та відновлювати свою національність. Проаналізуйте вітчизняну судову практику щодо захисту цього права.

94. Органи місцевого самоврядування відмовили представникам ромів у проведенні з'їзду ромів, оскільки останні не є громадянами України і тому не належать до національних меншин України. Проведіть юридичний аналіз зазначеної ситуації.

Як співвідносяться між собою категорії «національні меншини», «етнічні меншини», «мовні меншини», «етнічні групи», «корінні народи»? Вкажіть «особливі» права національних меншин в Україні.

Список нормативних актів та літератури

Барабаш Ю. Г. Установча влада українського народу як конституційний феномен // Право України. – 2009. – № 11. – С. 73-79,

Биков О. М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні: монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001.

Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин 1992 р. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318

«Про національні меншини в Україні»: Закон України від 25 червня 1992 року № 2494-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 36, ст. 529

«Про забезпечення функціонування української мови як державної»: Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 21, ст. 81

Колісник В.П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти: монографія / Харківська правозахисна група. – Харків: Фоліо, 2003.

Колісник В. Правове регулювання мовних відносин в Україні та проблеми його подальшого удосконалення / В. Колісник // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1998. – № 4. – С. 81-91.

Мицик В. В. Міжнародно-правові засади й інституційні механізми захисту прав національних меншин : Дис ... д-ра юрид. наук / В. В. Мицик. – К. : б. в., 2005.

Постанова Великої Палати ВСУ від 29 травня 2019 року Справа N 398/4017/18
Режим доступу:

https://verdictum.ligazakon.net/document/82188573?utm_medium=news&utm_content=bizpress02&_ga=2.137663792.1212955891.1599645538-474597446.1599645538

Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні : Монографія / Кресіна І. О., Коваленко А. А., Лойко Л. І., Стойко О. М., Явір В. А., Вітман К. М., Кіссе А. І. Асланов С. А., Грицяк Д. І., Голденштейн К. О. / За ред. І. О. Кресіної. – К. : Логос, 2011.

Рамкова конвенція про захист національних меншин // Збірка договорів Ради Європи. Українська версія. – К.: Парламентське видавництво, 2000. – С. 163–173.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України: прийнято 14.12.1999 № 10-рп/99 // Вісн. Конституц. Суду України. – 2000. – №1. – С. 5-13.

Ткаченко Є. В. Правовий захист етнічних та мовних меншин. Х., 2018. 315 с.

Ткаченко Є. В. Конституційно-правове регулювання мовних відносин : монографія / Є. В. Ткаченко ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків: ФІНН, 2010. – 336 с.

Товт М. М. Міжнародно-правовий захист національних меншин (тенденції сучасного розвитку) : Дис ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Михайло Михайлович Товт . – Київ : Б.в., 2002 .

Т е м а 11. Конституційно-правові засади територіального устрою України

План

1. Принцип унітаризму та його закріплення в Конституції України.
2. Ознаки унітарної держави.
3. Поняття та система адміністративно-територіального устрою, його принципи.
4. Порядок утворення та зміни статусу адміністративно-територіальних одиниць.
5. Особливості автономії в унітарній державі.
6. Правовий статус Автономної Республіки Крим. Конституція Автономної Республіки Крим.
7. Система органів влади Автономної Республіки Крим та їх компетенція.

Задачі

95. Народні депутати подали проект Закону “Про внесення змін до Конституції України”, відповідно до якого передбачалося змінити форму державного устрою України з унітарної на федеративну. У пояснювальній записці автори законопроекту зазначили, що

такі зміни цілком відповідають логіці і змісту чинної Конституції України, яка передбачає, що в складі України перебуває Автономна Республіка Крим. При цьому вони посилалися на те, що автономія має всі ознаки державності: свою територію, законодавство, Конституцію, парламент, уряд, столицю тощо. Вони вважали, що Автономна Республіка Крим є за своїм змістом суб'єктом федерації, а зовсім не територіальною автономією. Окрім цього, народні депутати зауважували, що зараз необхідно також враховувати сучасні політико-соціальні умови, в яких опинилась Україна щодо ситуації на Донбасі. Мається на увазі те, що цей регіон також повинен отримати автономію.

1. Що являє собою унітарна держава і в чому її відмінність від федерації?

2. Зробіть конституційно-правовий аналіз законопроекту та його обґрунтування. Чи можливе існування в унітарній державі автономних утворень? Які форми автономії ви знаєте?

3. Як узгоджується принцип унітаризму і особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей?

96. Селищна рада більшістю голосів прийняла рішення про проведення місцевого референдуму з питання отримання селищем статусу міста районного значення. Цей референдум відбувся, і жителями селища рішення ради було схвалене.

На підставі рішення селищної комісії по проведенню референдуму за розпорядженням Голови Верховної Ради України були внесені зміни до Реєстру населених пунктів України.

Прокоментуйте ці рішення. Вкажіть суб'єктів, які беруть участь у процесі утворення та зміни статусу адміністративно-територіальних одиниць.

97. Чинна Конституція України в ст. 133 закріплює систему адміністративно-територіального устрою. В радянські часи існуючі адміністративно-територіальні одиниці були прийнято відносити до певних ланок (вищого, середнього та нижчого рівнів).

У формі таблиці або схеми упорядкуйте в ієрархічну систему нижче наведені територіальні одиниці:

- 1. район;*
- 2. село;*
- 3. область;*
- 4. місто районного значення;*
- 5. селища;*
- 6. район в місті;*
- 7. м. Київ;*
- 8. Автономна Республіка Крим;*
- 9. місто обласного значення;*
- 10. м. Севастополь*

Одночасно вкажіть, чи має практичне значення віднесення міст до районного та обласного значення? У чому полягає спеціальний статус міст Києва та Севастополя? Який порядок отримання містом спеціального статусу?

98. За підсумками перевірки 12110 офіційних бланків місцевих рад, яку здійснило Управління по зв'язкам з місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування Апарату Верховної Ради України, були встановлені непоодинокі випадки, коли в нашій державі вживаються застарілі категорії населених пунктів, які не відповідають законодавству, а саме: хутір, виселок, селище міського типу, містечко. Наприклад, у Вінницькій області обліковується населений пункт – виселок Писарівка

Хмельницького району. Виявлені також населенні пункти, які відсутні в офіційному обліку (Житомирська, Київська області). З'ясувалося також, що мешканці цих сіл мають реєстрацію, земельні сертифікати та свідоцтва про права власності на нерухоме майно з назвами неіснуючих на офіційному рівні населених пунктів.

Скажіть, будь-ласка, наскільки грубими є вказані порушення і якому саме законодавству вони конкретно не відповідають? Які населенні пункти існують в нашій державі і як конкретно проводиться розподіл між міськими та сільськими населеними пунктами? Чому Конституція України до адміністративно-територіальних одиниць не відносить сільські та селищні ради?

99. На пленарному засіданні Верховної Ради України було попередньо схвалено проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» за № 2217а, внесений до парламенту Президентом України. У ньому, зокрема, пропонується скасувати інститут голів місцевих державних адміністрацій і запровадити інститут префектів, наділених дещо ширшими, порівняно з головами місцевих державних адміністрацій, контрольними повноваженнями стосовно органів місцевого самоврядування (як-то: правом зупиняти дію актів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції та Законам України, здійснювати нагляд за додержанням цими органами чинного законодавства та ін.), при чому інститут висловлення недовіри префекту з боку відповідної місцевої ради в законопроекті не передбачений. Усе це дало підстави деяким парламентарям стверджувати, що зазначений законопроект скоріше посилює централізацію влади в Україні, аніж сприяє її децентралізації.

Чи згодні Ви з таким твердженням? Проаналізуйте вказаний законопроект. У чому полягає сутність централізації та децентралізації у здійсненні державної влади як принципу територіального устрою?

Список нормативних актів та літератури

Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1999 р. – № 11. – Ст. 79.

[Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України](#) : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII // Відом. Верхов. Ради. – 2014. – № 26. – Ст. 892.

Рішення Конституційного Суду України № 11-рп/2001 від 13.07.2001 р. (справа про адміністративно-територіальний устрій) // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 29. – Ст. 1327.

[Бодрова І. І.](#) Європейський досвід удосконалення адміністративно-територіального устрою / І. Бодрова // Право України. – 2013. – № 6. – С. 251-261

[Величко В. О.](#) Децентралізація влади: міжнародний досвід / В. О. Величко // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд. та місц. самоврядування. – Харків : Право, 2014. – Вип. 28. – С. 12-22.

[Губань Р.](#) Питання адміністративно-територіального устрою України в рішеннях Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції / Р. Губань // Вісник Конституційного Суду України : загальнодержавне періодичне видання. – 2013. – № 4. – С. 80-90.

Заєць І. Обласний поділ в Україні: етапи та тенденції розвитку / І. Заєць // Право України. – 1999. – № 9. – С. 110-115.

Іщенко О. Принципи адміністративно-територіального устрою України / О. Іщенко // Там само. – 2011. – № 4. – С.238-244.

Калиновський Б. В. Шляхи удосконалення конституційної моделі адміністративно-територіального устрою та організації місцевої публічної влади України / Б. В. Калиновський // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2011. – № 3. – С. 100-103.

Клименко О. Перспективи розвитку територіального устрою України / О. Клименко // Підприємництво, госп-во і право. – 2011. – № 5. – С. 7-10.

Колісник В.П. Конституційний принцип територіальної цілісності держави у контексті національно-етнічного складу прикордонних регіонів України та Росії // Вісник Конституційного Суду України. – 2020. – №3. – С. 125-142.

Кушніренко А. Г. Проблемы административно-территориального устройства Украины в условиях формирования правового государства / А. Г. Кушніренко // Пробл. законности. – Х.: Нац. юрид. акад. Украины, 1993. – Вып. 28. – С. 39-42.

[Кушніренко А. Г.](#) Унитаризм как принцип конституционного строя Украины и форма государственного единства / А. Г. Кушніренко, Т. Н. Слінько // Конституционное развитие России и Украины : сб. науч. тр. / Национальный университет "Юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого", Московская государственная юридическая академия им. О. Е. Кутафина. – Х. : Право, 2011. – Вып. 1. – С. 193-210.

Магновський І. Й. Теоретико-правові основи територіального устрою України / І. Й. Магновський // Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ. – 2011. – № 3. – С. 253-260.

Новик В. Сучасний стан адміністративно-територіального устрою та шляхи його вдосконалення / В. Новик // Вісн. Нац. акад. держ. управління при Президентіві України. – 2004. – № 2. – с. 43-49.

Правові засади оптимізації адміністративно-територіального устрою України : монографія / І. О. Кресіна [та ін.] ; ред. І. О. Кресіна ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ : Логос, 2013. – 296 с.

Слінько Т.М. Унитаризм как принцип конституционного строя Украины и форма государственного единства / Т.М. Слінько, О.Г. Кушніренко // Конституционное развитие России и Украины: - сб. науч. Трудов. – Х.: Право, 2011. Вып. 1 – С. 193 -210.

Тварковська Л. До питання про концептуальні підходи у реформуванні системи адміністративно-територіального устрою в Україні / Л. Тварковська // Віче. – 2011. – № 8. – С. 27-29.

Ткачук П. Район: актуальні питання історії, теорії і практики територіального устрою / П. Ткачук // Право України. – 1998. – № 9. – С. 49-50.

Т е м а 13. Загальна характеристика конституційно-правового статусу людини і громадянина

План

1. Поняття конституційного статусу людини та громадянина.
2. Система прав людини.
3. Природні права людини та їх закріплення в конституційному законодавстві.
4. Обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод. Міжнародні стандарти в галузі прав людини.
5. Принципи конституційного статусу людини.
6. Принцип рівності та форми його гарантування.
7. Конституційні гарантії прав людини.
8. Конституційні обов'язки людини та громадянина.

Задачі

100. Сукупність конституційних прав, свобод і обов'язків, які визначають статус громадянина України в суспільстві й державі, утворюють систему, що визначає основний зміст його правового статусу.

У зв'язку із цим потрібно знайти в Конституції України норми (не менше трьох), які закріплюють нижче наведені конституційні права і свободи. Укажіть, за яким критерієм їх класифіковано:

- а) природні та позитивні права;*
- б) права і свободи першого, другого та третього поколінь;*
- в) абсолютні та відносні права і свободи;*
- г) основні та похідні права і свободи;*
- д) колективні та індивідуальні права і свободи;*
- е) особисті, політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні права і свободи;*
- ж) загальні та особливі права і свободи.*

101. Основи сучасного розуміння прав людини (права на життя, свободу, власність тощо) було закладено у XVII – XVIII ст. у працях Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш.- Л. Монтеск'є, Ж.- Ж. Руссо, І. Канта, Т. Джефферсона, Дж.-Ст. Мілля, І. Бентама. Видатні буржуазні мислителі доповнили і суттєво розвинули теорію природніх прав, висунули концепції виникнення держави із вільної угоди людей, ідеї про те, що держава спирається на природні закони.

Що означає природність прав людини та їх невідчужуваність? Чи знаходить своє відображення ідея природних (невід'ємних, невідчужуваних) прав людини в Конституції України? Які існують системи конституційних прав і свобод людини і громадянина?

102. У літературі вирізняють різні види правового статусу: загальний (конституційний), спеціальний (родовий), індивідуальний, статус фізичних і юридичних осіб, статус іноземців, осіб без громадянства, осіб із подвійним громадянством, біженців, осіб які отримали притулок в Україні, галузеві правові статуси (кримінально-процесуальний, цивільно-процесуальний тощо). В той же час такий підхід підтримується не всіма вченими.

У чому полягає принципова відмінність між конституційним та іншими статусами людини та громадянина? Чи є тотожними поняття «конституційний статус» та «конституційно-правовий статус»? Із яких елементів складається конституційний статус людини та громадянина і чи є ці елементи (складові частини) властивими для інших видів правового статусу громадян? Як впливає на конституційний статус людини відсутність одного чи кількох елементів статусу?

103. Стаття 24 Конституції України громадянам України надає рівні конституційні права і свободи та закріплює їх рівність перед законом. Забороняється встановлення привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі та іншими ознаками. Надзвичайно важливим є і припис частини 3 цієї ж статті, який гарантує рівність прав жінки і чоловіка в різноманітних сферах державного та громадського життя.

В той же час загальновідомою є та обставина, що в деяких сферах життєдіяльності держави відсоток жінок є неприпустимо малим, при цьому і частка чоловіків в деяких галузях є надзвичайно низькою, наприклад, в сфері загальної освіти.

Незважаючи на конституційний принцип рівності прав жінки і чоловіка, на законодавчому рівні, або ж на рівні підзаконних нормативних актів, жінкам заборонено займатись певною працею. Задля забезпечення принципу рівності Наказом Міністерства охорони здоров'я № 1254 від 13.10.2017 р. було скасовано Перелік важких робіт та робіт із шкідливими умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок, що був

затверджений Наказом МОЗ України 29.12.1993 р. Однак деякі положення цього Переліку не втратили чинності і сьогодні.

Як би Ви змогли прокоментувати таку ситуацію. Чи можна в даному випадку говорити про порушення конституційного принципу рівності громадян України та рівності прав жінки і чоловіка зокрема? Які інші принципи конституційного статусу Ви знаєте і в чому полягає їх значення для громадянина?

104. До Верховної Ради України було подано проект закону про внесення змін до Розділу 2 Конституції України, який передбачав виключення таких соціальних прав, як право на достатній життєвий рівень, право на житло, право на працю тощо й передбачав право на соціальний захист для людей похилого віку (на гідне та незалежне життя, участь у соціальному та культурному житті) та людей з фізичними вадами (на заходи, призначені для забезпечення їх незалежності, соціальної та професійної інтеграції і участі в суспільному житті). Також запропоновано доповнити нормою наступного змісту: «Держава зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема, в економічній і технічній галузях, вжити в максимальних межах усіх наявних ресурсів і можливостей для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення соціально-економічних прав усіма належними засобами».

Наскільки доцільними з конституційної точки зору є такі зміни?

Дайте розгорнуту характеристику другому поколінню прав людини. У чому відмінність між правами першого та другого поколінь?

105. Словосполучення «права людини» зустрічається в документах європейських країн впродовж останніх століть. Одним з перших актів, прийнятих в Англії, були Велика хартія вільностей (1215), що й досі визнається «наріжним каменем англійської свободи», «Про краще забезпечення свободи підданого і про попередження ув'язнень за морями» (Habeas Corpus Act) 1679 р. У Великій хартії вільностей містилося наступне положення, що викликає здивування сучасників: «Жодна вільна людина не може бути заарештована, або поміщена у в'язницю, або позбавлена володіння, або оголошена поза законом, або вигнана... інакше як за законним вирокom рівних йому і за законом країни» (ст. 39).

Які гарантії прав і свобод людини містилися у Великій хартії вільностей? Яке місце займають гарантії прав і свобод людини і громадянина у структурі правового статусу? Які елементи утворюють структуру основ правового статусу людини і громадянина?

106. Громадянин О. направив звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У зазначеному документі О. просив Уповноваженого звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності ст. 51 Конституції України ч. 1 ст. 199 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Адже, на його думку, ч. 1 ст. 199 СК України, згідно з якою «якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу», покладає на нього додатковий обов'язок, не передбачений Конституцією України.

Дайте правову оцінку даному зверненню. Проаналізуйте практику Верховного Суду з цього питання (див. Постанова Верховного Суду від 17 квітня 2019 р. (справа № 644/3610/16-ц), Постанова Верховного Суду від 23 січня 2019 р. (справа 346,103,17).

Які обов'язки людини і громадянина передбачені Конституцією України?

107. Громадянин України Л. у 20-річному віці шляхом проведення низки хірургічних операцій у Ізраїлі змінив свою стать з чоловічої на жіночу (постоопераційний транссексуал), після чого повернувся до України. Через тиждень після повернення до нього прийшли представники районного відділу військового комісаріату, до якого він був приписаний, з метою призову на строкову військову службу. Громадянин України Л. відмовився від призову до військової служби, мотивуючи свою відмову тим, що він тепер не чоловік, а жінка.

Як Ви вважаєте, чи розповсюджується на громадянина Л. дія ст. 65 Конституції України? Чи підлягає Л. призову на строкову військову службу? Чи є у його діях склад правопорушення за ухилення від призову?

108. На виконання Указу Президента України № 607 від 21.07.2014 року «Про часткову мобілізацію», громадянин К. прибув за повісткою до військкомату та пройшов медичне обстеження, після чого заявив про неможливість проходження ним військової служби з підстав релігійних переконань, що заперечує виконання ним військового обов'язку під військовим командуванням в будь-якому виді. Це пов'язано з тим, що з 10 липня 2004 року він є присвяченим охрещеним служителем Релігійної організації Свідків Єгови в Україні, а з 15 січня 2009 року його призначено на посаду старійшини (єпископа) збору (що підтверджується довідкою №2372 від 04.08.2014 року Центру Свідків Єгови релігійної організації «Релігійний центр Свідків Єгови в Україні»). Посилаючись на Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу», громадянин К. відмовився від призову до Збройних Сил України. Він пояснив, що готовий виконати свій громадянський обов'язок перед Державою на відновленні населених пунктів або в інший спосіб, але не під військовим командуванням.

Прокурор відкрив кримінальне провадження, за яким вимагав призначити покарання у вигляді 2 років позбавлення волі за ухилення від мобілізації.

*Як Ви вважаєте, чи мав підстави прокурор для відкриття кримінального провадження? Які нормативні акти, окрім зазначеного закону можуть бути застосовані при розгляді справи? Чи можна у даному випадку застосувати принцип *lex specialis derogat generali* ? Проаналізуйте рішення суду у цій справі (Рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області щодо виправдувального вироку у справі про альтернативну службу під час мобілізації від 26.02.2015 р.).*

109. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини оскаржив до Конституційного Суду положення Закону України «Про міліцію», згідно з яким міліції було надано право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, яких запідозрено у занятті бродяжництвом, на строк до 30 діб за вмотивованим рішенням суду. На думку Уповноваженого, ця норма носить відкрито дискримінаційний характер і обмежує право громадян на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. У ході судового засідання представники МВС наполягали на необхідності збереження оспорюваного положення, мотивуючи це інтересами боротьби зі злочинністю і профілактики злочинів, зокрема тих із них, що скоюються безпритульними.

Яке рішення ухвалив Конституційний Суд України? Назвіть умови правомірності обмеження реалізації прав людини.

110. Громадянин Н. звернувся до окружного адміністративного суду зі скаргою на дії податкової інспекції. Суд у задоволенні позову відмовив. Апеляційний адміністративний суд залишив в силі рішення окружного суду. Оскільки після рішення апеляційної інстанції судові рішення набуло законної сили, громадянин вирішив звернутися до наднаціональних засобів захисту, керуючись частиною 5 ст. 55 Конституції України: «Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного

захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна».

Громадянин Н. звернувся із заявою до Європейського Суду з прав людини, проте той визнав таку заяву неприйнятною, спираючись на п. 1 статті 35 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де вказано: «Суд може прийняти справу до розгляду тільки після того, як були використані всі національні засоби захисту, відповідно до загально визначених норм міжнародного права і впродовж шести місяців від дати прийняття остаточного рішення».

Що означає «використання всіх національних засобів» і «прийняття остаточного рішення» в інтерпретації Європейського Суду з прав людини? Чи означає це, що попереднє звернення до касаційної інстанції є обов'язковою умовою звернення до Європейського Суду з прав людини? З якого моменту має відраховуватися згаданий вище шестимісячний термін?

Список нормативних актів та літератури

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.

Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12.12.1991 № 1975-ХІІ. Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 15. – Ст. 188.

Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 31.01.1992 р. № 2232-ХІІ // Там же. – 1992. – № 18. – Ст. 237.

Рішення Конституційного Суду України від 26.02.1998 р. № 1-рп/1998 (справа про вибори народних депутатів України). Там же. – 1998. – № 23. – Ст. 93.

Рішення Конституційного Суду України від 09.02.1999 р. № 1-рп/1999 (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів). Там же. – 1999. – № 7. – Ст. 160.

Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 р. № 7-рп/2001 (справа про відповідальність юридичних осіб) // Там же. – 2001. – № 24. – Ст. 57.

Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 р. № 2-рп/2012 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) // Електронний ресурс: <http://ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=312457>.

Барабаш Ю. Г. Правова політика у сфері прав людини: шляхи підвищення ефективності. Право України. – 2009. – № 4. – С. 55-61.

Барабаш Ю. Г. Соціальні права громадян та можливості їх захисту Конституційним Судом України (частина перша). Публічне право. – 2011. – № 4. – С. 15-22.

Барабаш Ю. Г. Соціальні права громадян та можливості їх захисту Конституційним Судом України: (частина друга). Там же. – 2012. – № 1. – С. 15-23.

Берченко Г.В., Ткаченко Є.В. Право на звернення з індивідуальною конституційною скаргою в Україні: теоретико-практичні аспекти. Право України. – 2018. – № 12. – С. 92-113.

Ганзицька Т. С. Конституційно-правові основи забезпечення гендерної рівності в Україні. Держава та регіони. Сер.: Право. – 2014. – № 1. – С. 9-13.

Дахова І.І. Обмеження реалізації прав і свобод людини: конституційне регулювання та практика Європейського суду з прав людини. Форум права. – 2018. – № 4. – С. 17-25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_4_4.pdf

Дашковська О.Р. Принцип гендерної рівності: витоки, формування, розвиток [підрозд. 2.6]. Правова доктрина України : У 5 т. / Нац. акад. прав. наук України; редкол.

В. Я. Тацій [та ін.]. – Х. : Право, 2013. – Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція. – С. 416-458.

Заїка А.А. Міжнародно-правові (європейські) стандарти захисту від гендерної дискримінації. Проблеми законності : зб. наук. пр. – Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2018 = Problems of legality = Проблемы законности. – Вип. 143. – С. 30-38.

Колісник В. Визначення обсягу прав людини у контексті юридичних позицій Конституційного Суду України. Вісник Конституційного Суду України : загальнодержавне періодичне видання. – 2018. – №6. – С. 98-102 .

Кушніренко О.Г., Т.М. Слінько Права і свободи людини і громадянина. – Х.: Факт, 2001. – 431 с.

Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики. – Х.: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. – 256 с.

Мишина Н. Конституційна скарга та індивідуальна заява до Європейського суду з прав людини як юридичні гарантії прав людини в Україні. Право України. – 2018. – № 12. – С. 178-196.

Панкевич О.З. Природа колективних людських прав та їх співвідношення з індивідуальними правами (у світлі Загальної декларації прав людини). Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2018. – Т. 25, №3. – С. 62-77.

Полховська І. К. Конституційний принцип рівності людини і громадянина в Україні. – Полтава: Полтав. літератор, 2009. – 200 с.

Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : компендіум; за заг. ред. О.В. Сердюка, І.В. Яковюка. – Харків : Право, 2017. – 374 с.

Ткачук Л.В. Місце та роль адвокатури України в системі правозахисних гарантій прав людини: теоретико-правове дослідження. Часопис Київського університету права. – 2019. – №1. – С. 71-75 .

Ткачук Л.В. Роль Уповноваженого з прав людини в системі правозахисних гарантій прав людини в Україні: теоретико-правові аспекти. Держава і право : Юридичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ : Юрид. думка, 2019. – Вип. 84. – С. 36-48.

Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. – К.: Ін Юре, 2004. – 368 с.

Федоренко В.Л. Конституційні права та свободи людини в Україні й ефективність їх гарантування. Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: Зб. наук. праць; за ред. і з передмов. академ. О.В. Скрипнюка. – К.: Видавництво Ліра-К, 2013. – 190 с.

Христова Г. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики : монографія. – Харків : Право, 2018. – 680 с.

Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 3-тє. К. : Реферат, 2010. – 848 с.

Т е м а 1 4 . Конституційно-правовий інститут громадянства

План

1. Загальна характеристика інституту громадянства
2. Принципи громадянства України
3. Підстави та порядок набуття громадянства України
4. Підстави та порядок припинення громадянства України

5. Особливості правового статусу іноземців, осіб без громадянства та біженців

Задачі

111. Міжнародний кримінальний суд в Гаазі звернувся до офіційної влади України з вимогою передати громадянина України Д. цій установі для проведення розслідування у справі масових вбивств на території Польщі у роки Другої світової війни. У матеріалах запиту наводяться неспростовні факти того, що громадянин України Д. у часи подій, що згадуються, брав активну участь у каральних операціях та здійснював геноцид. Народний депутат Ф. як представник парламентської опозиції вніс пропозицію про позбавлення Д. громадянства України і видачу Міжнародному суду. Заступник Голови Верховної Ради України як головуючий на пленарному засіданні того ж дня вніс це питання до порядку денного і поставив на голосування. Парламент повністю підтримав пропозиції депутата Ф., прийняв відповідну постанову, яка була направлена для виконання до Міністерства внутрішніх справ і Міністерства закордонних справ.

*Дайте правовий аналіз ситуації.
Яким має бути рішення щодо Д.?*

112. Громадянка Канади Т., батьки якої до березня 1939 р. постійно проживали у Хусті і вимушено емігрували до США, взяла шлюб з громадянином України, який припинився внаслідок його смерті на другому році подружнього життя, звернулася до Президента України з проханням прискорити процедуру прийняття її до громадянства України, обґрунтовуючи це своїми особливими заслугами перед Україною, зокрема, допомогою при будівництві української бібліотеки в Мексиці.

Підготуйте відповідь на звернення з розгорнутим аналізом законодавства.

113. Громадянин України К., який подав документи на вихід з громадянства України з наміром набуття громадянства Російської Федерації і під час відпочинку в Туреччині був затриманий за підозрою в торгівлі наркотичними засобами, звернувся до консульства України в Туреччині з проханням про допомогу. Відмова у допомозі з боку консульської установи України обґрунтовувалася втратою правових зв'язків громадянина К. з Україною внаслідок підготовки документів щодо набуття ним громадянства Російської Федерації. Однак дипломатичний представник РФ у Туреччині також відмовив у допомозі громадянину К., вказуючи, що подібні дії завдали значної шкоди авторитету та іміджу його держави.

*Дайте правову оцінку діям дипломатичних і консульських установ обох держав.
У яких випадках держава може відмовитися від надання допомоги своїм громадянам?*

114. Консул України у м. Бухарест звернувся до Голови СБУ з інформацією про те, що громадянин України К. вже більше десяти років постійно проживає в Румунії і втратив всілякі зв'язки з Україною. При цьому він влаштувався на роботу в органах місцевої влади, а також на громадських засадах виконує обов'язки головного тренера збірної Румунії з футболу, отримуючи при цьому заробітну плату. Консул вважає, що за таких обставин компетентні органи влади мають прийняти рішення про втрату К. громадянства України.

*Чи є підстави для припинення К. громадянства України?
Дайте обґрунтовану відповідь та розгорнутий правовий аналіз ситуації.*

115. Громадянка України А., депутат Харківської міської ради, після укладання шлюбу з громадянином Італії Т. автоматично набула громадянства чоловіка, хоча й бажала надалі виконувати представницькі функції депутата міської ради відповідно до вимог Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» і не мала наміру змінювати громадянство України. У зв'язку з наявністю одночасно громадянства двох держав А. висловила занепокоєння та звернулася за консультацією.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася, підготуйте і обґрунтуйте відповідь на звернення А.

Дайте конституційно-правову оцінку практики перебування іноземців на посадах в органах публічної влади України.

116. У результаті проведення журналістського розслідування з'ясувалося, що прокурор одного з районів міста М. вже тривалий час є громадянином Російської Федерації. Журналісти обурилися таким станом справ і зажадали від компетентних органів влади України вжиття рішучих заходів для покарання прокурора і проведення перевірки з метою усунення системної проблеми – наявності в громадян України за народженням, які займають відповідальні посади в органах державної влади України, громадянства іншої країни (а часто країн).

Підготуйте конституційно-правовий висновок за результатами аналізу цієї ситуації.

Яка встановлена юридична відповідальність за такий стан речей?

Який механізм запобігання виникненню випадків біпатризму існує в Україні?

117. Безробітний громадянин України, колишній військовослужбовець М. через скрутне матеріальне становище тривалий час (2014 – 2018 р. р.) за винагороду брав активну участь у збройному конфлікті на Сході України на боці незаконних збройних формувань. З огляду на протиправну діяльність М. був оголошений у міжнародний розшук через Інтерпол. Через певний час М. повернувся в Україну і був затриманий співробітниками СБУ. Голова СБУ звернувся до Комісії при Президентові України з питань громадянства про вирішення питання про позбавлення К. громадянства України та притягнення до кримінальної відповідальності.

Яким чином має бути вирішене питання про подальше перебування М. у громадянстві України? Чи поширюється на М. встановлений статтею 61 Конституції України принцип, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення?

118. Внаслідок відомих подій у 2014 р. Автономна Республіка Крим, м. Севастополь та окремі райони Донецької і Луганської областей були тимчасово окуповані. При цьому усім, хто постійно проживав на території АРК та м. Севастополя було запропоновано у місячний термін визначитися із подальшою долею громадянства, після чого усі, хто не визначився, автоматично набули громадянство Російської Федерації. З часом мешканці тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях також зіткнулися з штучно створеною проблемою громадянства. Крім цього окупація призвела до внутрішньої міграції більше мільйона осіб, які вимушено переселилися на контрольовану Україною частину території.

Що таке оптація як форма набуття громадянства? Чи мала місце оптація за вищезазначених обставин? Зробіть конституційно-правовий аналіз статусу осіб, що

проживають на тимчасово окупованих територіях України, та тих осіб, що вимушено переселилися на контрольовані Україною частини території України.

119. Співробітники Управління СБУ в Закарпатській області в ході проведення оперативно-розшукових заходів у районі україно-угорського кордону затримали групу нелегальних мігрантів із Сирії. За поданням керівництва СБУ в Закарпатській області, адміністративним судом міста Ужгород була винесена постанова про примусове видворення за межі України громадян Сирії у кількості 22 осіб. Останні не погодилися з рішенням суду та через свого адвоката подали щодо нього апеляційну скаргу.

Як Ви вважаєте, чи дотримана процедура примусового видворення нелегальних мігрантів за межі України? Чи були підстави для подання апеляційної скарги? Які існують стандарти Європейського Суду з прав людини щодо колективного видворення іноземців?

120. Група іноземних студентів, що навчаються в університетах м. Х., вирішила провести під стінами обласного управління МВС України мітинг, про що офіційно повідомила Х. міську раду. У відповідь міська рада звернулася до окружного адміністративного суду з адміністративним позовом про заборону проведення цього мітингу на тій підставі, що відповідно до ст. 39 Конституції України іноземці в Україні взагалі не мають права проводити мітинги. Окрім того, на думку представників міської ради, проведення такого заходу біля обласного управління МВС України в робочий час заважатиме ефективному виконанню обласним управлінням своїх функцій та завдань, що може призвести до порушення громадського порядку в місті загалом.

У суді організатори мітингу в обґрунтування свого права посилалися на ст. 21 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, якою визнано право на мирні збори.

Дайте конституційно-правовий аналіз даної ситуації.

Яке рішення має ухвалити суд? Підготуйте письмовий проект відповідного рішення суду.

121. Співробітниками Державної прикордонної служби України в ході проведення оперативно-розшукових заходів у територіальних водах України в Чорному морі на одному з суден була затримана група нелегальних мігрантів із Лівії. Під час проведення слідчих дій у рамках порушеної за даним фактом кримінальної справи слідчий Управління СБУ м. Одеси встановив, що затримані нелегальні мігранти були переправлені з території Республіки Туреччина, яка має з Україною Угоду про реадмісію осіб, ратифіковану Законом України.

Що таке реадмісія? До якої країни – Республіка Туреччина чи Лівія – будуть видворені затримані співробітниками СБУ нелегальні іммігранти?

122. Громадянин Ефіопії А., що навчається за програмою обміну студентів в українському університеті, на час літніх канікул виїхав до себе на Батьківщину. Під час повернення до України з метою продовження навчання, при проходженні паспортного контролю, посадовою особою Державної прикордонної служби України громадянину А. було повідомлено, що йому заборонено в'їзд до України строком на п'ять років, у зв'язку з несплатою адміністративного штрафу, накладеного на нього за порушення Правил дорожнього руху, під час попереднього перебування в Україні.

Громадянин А., вважаючи рішення про заборону в'їзду до України незаконним, вирішив його оскаржити.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася. З'ясуйте, чи є правові підстави для оскарження рішення про заборону в'їзду іноземцю в Україну.

Визначте порядок оскарження рішення про заборону іноземцю в'їзду в Україну та орган, до якого слід подати відповідну скаргу.

Підготуйте обґрунтований проект скарги/позову громадянина А.

123. ТОВ «Центр авторської східної медицини» на підставі отриманого дозволу на застосування праці іноземців, прийняв на роботу фахівця з китайської народної медицини – громадянина Китаю Ц. Безробітний громадянин України П., який перебував на обліку в Районному центрі зайнятості, як фахівець з китайської народної медицини, звернувся до Обласного центру зайнятості зі скаргою на рішення про надання ТОВ «Центр авторської східної медицини» дозволу на застосування праці іноземців, у якій просив Обласний центр зайнятості скасувати своє рішення та зобов'язати ТОВ «Центр авторської східної медицини» прийняти на роботу його, а не громадянина Китаю. В обґрунтування своєї скарги, П. зазначав, що рівень його кваліфікації є достатнім для зайняття вакантної посади в ТОВ «Центр авторської східної медицини», а тому надання Обласним центром зайнятості дозволу на застосування праці іноземця – громадянина Китаю Ц. порушує його право на працю.

Розглянувши скаргу, Обласний центр зайнятості прийняв рішення про анулювання свого дозволу на застосування праці іноземця та про зобов'язання ТОВ «Центр авторської східної медицини» працевлаштувати громадянина П.

ТОВ «Центр авторської східної медицини» звернувся з адміністративним позовом до суду, у якому просив визнати рішення Обласного центру зайнятості незаконним.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася. Підготуйте проект рішення суду.

Які принципи правового статусу іноземців закріплені в законодавстві України?

Список нормативних актів та літератури

Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р.(із змін. та доповн.) // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року, ратифікована Верховною Радою України Законом України від 20 вересня 2006 року N 163-V// Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 437

Положення про Комісію при Президентові України з питань громадянства, затверджене Указом Президента України від 27 березня 2001 р. (у редакції Указу Президента України від 27 червня 2006 р.) // Офіц. вісник України. – 2006. – № 26. – Ст. 1875.

Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства та виконання прийнятих рішень, затверджений Указом Президента України 27 березня 2001 р. (у редакції Указу Президента України від 27 червня 2006 р.) // Офіц. вісник України. – 2006. – № 26. – Ст. 1875.

Тематична доповідь Управління Верховного Комісара ООН з прав людини на тему: «Ситуація з правами людини у тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)» (25 вересня 2017 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1d8a1anACaEJ:https://www.>

ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_Ukrainian.pdf+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua.

Коментар МЗС України щодо тематичної доповіді УВКПЛ «Ситуація з правами людини у тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua/news/250295357.

Бедрій Р. Б. Громадянство України: конституційно-правові основи – К.: Б. в., 2005. – 16 с.

Дахова І. І. Запобігання виникненню множинного громадянства в Україні та зарубіжних державах / І. І. Дахова // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. тез наук. доп. і повідомл. III Міжнар. наук.-практ. конф. (22 трав. 2015 р., м. Полтава) / редкол. А. П. Гетьман [та ін.]. – Харків : Права людини, 2015. – С. 88-102.

Дахова І. І. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн / І. І. Дахова // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд. та місц. самоврядування. – Х. : Право, 2013. – Вип. 26. – С. 95-109.

Дахова І.І. Принцип запобігання виникненню випадків безгромадянства в міжнародних актах і законодавстві України / І.І. Дахова // Форум права: елект. наук. фах вид. – 2015. – № 4. – С. 102-109 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2015_4_79-83.pdf

Колесник В. П. Законодательство Украины о гражданстве и проблемы его реализации // Юридическая наука и проблемы формирования демократического правового государства Украина. - Харьков: УЮА, 1993. – С. 34-41.

Лотюк О. Принципи громадянства України // Право України. – 1998. – № 7. – С. 9-11.

Майданник О. Про інститут громадянства України // Право України. – 1999. – № 2.

Мелащенко В. Принципи громадянства України // Право України. – 1992. – № 7. – С. 12-14.

Рубач Л., Мілорава М., Коцюба В. Громадянство: набуття та припинення- К.: Видавець Фурса С.Я., 2006. – 68 с.

Тодика Ю. М. Гражданство Украины: конституционно-правовой аспект. – Харьков, 2002. – 254 с.

Чалий П. Ф. Громадянство України (аналіз сучасних проблем) // Правова держава: Ювіл. щоріч. наук. пр. Вип. 10. – К.: Вид. Дім "Ін Юре", 1999. – С.119-130.

Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 16. – Ст. 146.

Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 41. – Ст. 197.

Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. (зі змін. та доп.) // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 19-20. – Ст. 179.

Перебування іноземців на території України // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 12. – С. 44-54.

Бобокал О. М. Актуальні питання конституційно-правового статусу іноземців в Україні / О. М. Бобокал // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 61. – С. 101-107.

Головко Є. Є. Порівняльна характеристика правового статусу іноземців та осіб без громадянства / Є. Є. Головко // Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали II Всеукр. наук. конф. (15 верес. 2013 р.-15 жовт. 2013 р.) / Асоц. випускників Нац. ун-ту "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". – Х. : Точка, 2013. – С. 22-23 .

Зарубей В. Правове регулювання перебування іноземців та біженців в Україні // Право України. – 1999. – № 8. – С. 52-53.

Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини і громадянина. – Х., 2001. – 440 с.

Мінкіна Т. Видворення іноземних громадян як міра відповідальності за порушення порядку перебування в Україні // Право України. – 2001. – № 9.

Огурцов О. П. Законодавчі основи конституційно-правового статусу осіб без громадянства в Україні / О. П. Огурцов // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 122-127.

Соколицька К. М. Правосуб'єктність іноземних громадян в Україні // Вісн. Нац. ун-ту внутріш. справ України. – Х., 2002 – Вип. 18. – С. 118-121.

Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус иностранцев и беженцев в Украине – Х., 1999. – 104 с.

Чехович С. Інститут права притулку як конституційно-правова гарантія захисту прав людини // Право України. – 2000. – № 4. – С. 14-17.

Т е м а 15. Особисті (громадянські) права людини

План

1. Загальна характеристика особистих прав людини
2. Право на життя та його реалізація
3. Свобода слова та її гарантії
4. Поняття та види інформації. Доступ до публічної інформації.
5. Право на особисту недоторканність.
6. Свобода пересування та вільний вибір місця проживання: поняття та умови реалізації.
7. Право на свободу світогляду та віросповідання, форми його реалізації.

Задачі

124. Уперше на законодавчому рівні право на життя було закріплено в результаті буржуазних революцій у Декларації незалежності США 1776 року, коли були проголошені рівність всіх людей, право на життя, свободу, прагнення до щастя. Також це право було відображено у Декларації прав людини і громадянина 1789 року, прийнятій у Франції. Прогресивною у цьому аспекті стала також Конституція США 1787 року. Із правом на життя нерозривно пов'язані актуальні на сьогоднішній день питання, а саме: штучне переривання вагітності, евтаназія, клонування, смертна кара, проблеми законодавчого закріплення цих прав як в національному законодавстві, так і на міжнародному рівні.

Дайте загальну характеристику праву на життя. Які існують проблеми законодавчого закріплення штучного переривання вагітності, евтаназії, клонування як в національному законодавстві, так і на міжнародному рівні.

125. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання 45 народних депутатів України, які просили визнати таким, що не відповідає статтям 27 та 49 Конституції України Порядок надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 667. Зокрема, відповідно

до вказаного Порядку, іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, медична допомога, в тому числі екстрена, надається за плату, якщо законодавством або міжнародними договорами України не передбачено інше

В обґрунтування свого подання народні депутати України зазначали, що встановлений порядок надання медичної допомоги для цієї категорії осіб порушує гарантоване Конституцією України право на життя, оскільки у випадку відсутності можливості заплатити за надання екстреної медичної допомоги в її наданні може бути відмовлено, в наслідок чого людина може померти.

Вкажіть конституційні гарантії права на життя. Підготуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України.

126. Верховна Рада України ухвалила закон щодо внесення змін до Кримінального кодексу України стосовно повернення у кримінальне законодавство смертної кари як виду покарання за корупційні злочини. На зауваження експертів про те, що смертна кара як вид покарання вже була визнана Конституційним Судом України такою, що не відповідає Конституції України, депутати відповіли, що вказану правову позицію Суд формулював ще 1999 р., за інших політико-правових умов. На сьогоднішній день в країні відбувається боротьба з корупцією, яку визнано головною перешкодою економічного зростання, а тому це потребує вжиття адекватних заходів у боротьбі з нею. Крім того, прямої заборони смертної кари в Конституції України не міститься, адже ч. 2 ст. 27 лише закріплює, що *«Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя»*. Смертна ж кара, будучи узаконеною, свавільним позбавленням життя не вважається, оскільки в законодавстві існує низка інших випадків, коли позбавлення життя не вважається свавільним. Уповноважений Верховної Ради з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо неконституційності зазначеного закону.

Проаналізуйте дану ситуацію, а також рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 № 11-рп/99.

Яке рішення, на ваш погляд, має прийняти Конституційний Суд України.

127. Під час засідання Робочої групи з прав людини Конституційної Комісії України було проголошено тезу щодо необхідності закріплення в Конституції України однієї із основоположних цінностей демократичного суспільства, а саме свободи від рабства, підневільного стану та примусової праці. На підтримку цієї позиції було наведено статтю 4 Європейської Конвенції з прав людини та справу Європейського Суду з прав людини «Сільяден проти Франції» (заява № 73316/01 від 26 липня 2005 р.).

Розкрийте зміст понять свободи від рабства, підневільного стану та примусової праці. Проаналізуйте статтю 4 Європейської Конвенції з прав людини та справу Європейського Суду з прав людини «Сільяден проти Франції» (ознайомтесь з прецедентною практикою ЄСПЛ у цій сфері). Чи підтримуєте важливість внесення змін до Основного Закону України у цьому питанні? Змодельуйте власний проект редакції відповідної статті Конституції України.

128. Під загрозою обстрілу з боку терористів персонал Чорнухінської виправної колонії у зоні АТО залишив її 6 лютого 2015 р., відкривши усі двері. Ув'язнені без їжі та ліків залишилися в будівлі колонії, яка знаходилася під перехресним обстрілом. Частина з них намагалася покинути в'язницю, внаслідок чого хтось загинув під вогнем, незначна кількість осіб змогла вийти з-під обстрілу, але більшість людей була змушена залишитись в покинутій колонії.

Звернення до Міністерства надзвичайних ситуацій України, Державної пенітенціарної служби України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини не допомогли. Евакуація ув'язнених не відбулась, і 10 лютого 2015 р. колонія разом з

прилеглими територіями була захоплена терористами «ЛНР». Після захоплення бойовики «ЛНР» запропонували ув'язненим, що знаходяться в колонії, перейти на їх бік, пообіцявши звільнити їх в цьому випадку. Декілька ув'язнених погодилися на ці умови. Більшість ув'язнених, які відмовились приєднатися до бойовиків 19 лютого 2015 р., були узяті в полон і переміщені до будівлі Перевальської колонії № 15, яка знаходилася під контролем бойовиків.

Який зміст конституційного права людини на життя та його захист? Чи можна стверджувати, що подібна поведінка державних службовців, офіційних представників держави, є порушенням позитивного зобов'язання України щодо забезпечення права на життя?

129. На прес-конференції міжнародної неурядової організації було оприлюднено щорічний звіт щодо катувань в Україні. Запрошений до участі в цій прес-конференції громадський активіст К. дав інтерв'ю декільком національним телеканалам. Начальник міськвідділу Поліції ГУНП в Харківській області А. образився на висловлювання громадянина К. на свою адресу і подав відповідний позов. Суд відмовив гр-ну А. в задоволенні позову, навівши пояснення К. щодо того, що він давав інтерв'ю в рамках міжнародної дискусії, присвяченої застосуванню катувань працівниками поліції і висловив своє категоричне неприйняття цієї практики. В мотивувальній частині рішення суддя послався на положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хендісайт проти Сполученого Королівства» від 07.12.1976 року, рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лінгес проти Австрії» від 18.07.1968 року та Закону України «Про інформацію».

Проаналізуйте та прокоментуйте рішення суду. Які положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, рішень Європейського суду з прав людини та Закону України «Про інформацію» були використані суддею у мотивувальній частині судового рішення? Як ви розумієте свободу слова та свободу вираження поглядів? Що таке оціночні судження?

130. У газетному репортажі про конкурс краси була вміщена фотографія конкурсантки, яка пила коктейль, сидячи на східцях будинку культури, де проходив конкурс. Героїня знімку розцінила це як втручання в своє приватне життя і звернулася з позовом до газети, посилаючись на статтю 32 Конституції України та норми Цивільного кодексу України про захист інтересів фізичної особи при проведенні фотозйомок. Відповідаючи на позов, газета заявила, що перебування людини в громадському місці не може бути віднесено до сфери приватного життя, а тому ніяких дозволів на фотозйомку не потрібно.

Яке рішення повинен був винести суд? Чи має правове значення відсутність в подібному випадку згоди особи, яка стала об'єктом зйомки?

131. Фахівець у сфері медіа-права України В. розповідала, що коли вона спілкується з медіа-правниками з Великої Британії, то вони зазвичай говорять, що чим більше їм доводиться професійно стикатися із застосуванням ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950) Судом з прав людини у Страсбурзі, тим більше вони симпатизують положенням першої поправки до Конституції США (1791).

Які правові підходи забезпечення свободи масової інформації існують в сучасному світі? Окресліть європейську та американську парадигми свободи слова. Які стандарти

свободи слова та свободи масової інформації визнаються юридично обов'язковими в Україні?

132. Під час виборчої кампанії до Верховної Ради України одна з міських газет опублікувала замітку про кандидата у депутати, в якій було зазначено, що 15 років тому він був звільнений від строкової військової служби через діагноз «олігофренія». Подавши позов до суду, кандидат стверджував, що даною публікацією були поширені відомості про його особисте життя. Журналісти ж заявили, що це було зроблено для захисту суспільних інтересів. При цьому кандидат посилався на статтю 32 Конституції України, а журналісти – на практику застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також міжнародну практику тлумачення і застосування класичних правових норм про захист приватного життя.

Чи можна покласти в основу судового рішення в Україні практику Європейського суду з прав людини? Яке місце займають ці рішення в правовій системі України? Дайте правову оцінку аргументам сторін у даній справі.

133. Громадська організація «Інститут медіаправа» звернулася до суду з позовом до Верховної Ради України. Причиною позову стала відсутність відповіді парламенту на її інформаційний запит. «Інститут медіаправа» хотів дізнатися: 1) чи є організаційно й фінансово пов'язаними Верховна Рада України як засновник газети «Голос України» з приватним підприємством, яке друкує цю газету; 2) якими є функції редакції газети «Голос України» щодо зазначеного видання; 3) чи уклалися відповідні договори між Верховною Радою України та редакцією газети; 5) чи проводилася процедура державних закупівель для видання газети «Голос України», а також чи існує у газети редакційний статут.

Яке рішення по справі мав би винести суд? До якого суду необхідно оскаржувати дії Верховної Ради України?

134. Видання «Право знати» звернулося до Державного управління справами з інформаційним запитом, в якому просило надати йому інформацію про розташований на території державного комплексу «Пуца-водиця» будинок народного депутата А. (майновий статус будинку, його вартість тощо). Проте у задоволенні запиту було відмовлено на тій підставі, що запитувані документи містять в собі конфіденційну інформацію, а також персональні дані про особу.

Чи є подібна відмова законною? Як співвідносяться між собою «право на приватність» та «право на доступ до публічної інформації»? Чи передбачені українським законодавством випадки, коли інформація з обмеженим доступом може бути поширена? Розкрийте зміст категорії «суспільно необхідна інформація».

135. Виконавчий комітет міської ради, керуючись Законом України «Про доступ до публічної інформації», затвердив перелік відомостей, які не містять у собі ознак публічної інформації, а тому не повинні надаватися за запитами. До переліку були віднесені: 1) інформація про співробітництво міської ради, її виконавчих органів, а також міського голови з органами місцевого самоврядування іноземних держав та іншими іноземними організаціями, акредитованими в Україні; 2) інформація, отримана чи створена в процесі службового листування органів державної влади, органів місцевого самоврядування з місцевими громадянами; 3) внутрішньоміська службова кореспонденція, доповідні записки та рекомендації, пов'язані з розробкою напрямів діяльності міської ради, які передували прийняттю нею відповідних рішень.

Розкрийте поняття «публічна інформація»? Чи може відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» бути затверджений перелік інформації, доступ до якої обмежується чи забороняється? Чи можуть бути відомості з переліку, що згадується в завданні, віднесені до категорії інформації, яка не є публічною?

136. На залізничному вокзалі міста до студента М. підійшли працівники поліції і попросили пред'явити документи. Жодного документу, який би посвідчував особу, у М. при собі не було. Працівники поліції пояснили, що зовні М. схожий на небезпечного злочинця, який наразі розшукується, тому необхідно негайно прибути до відділу поліції для з'ясування особистості. М. почав заперечувати, попросив зателефонувати товаришу, який би привіз паспорт, проте працівники поліції на це не зважили і силоміць направили М. до відділу поліції. У зв'язку з Різдвяними святами, М. перебував у відділку чотири доби. Жодної можливості зв'язатися з рідними чи скористатися правовою допомогою захисника надано не було.

Дайте юридичний аналіз ситуації. Розкрийте зміст права людини на свободу та особисту недоторканність. Які сучасні міжнародні стандарти у захисті цього права?

137. Верховна Рада України ухвалила Закон, відповідно до якого громадяни України, які перебувають більше одного місяця за межами адміністративно-територіальної одиниці, в якій зареєстровано їх місце проживання, і мають невиконані майнові зобов'язання, накладені в адміністративному порядку чи за судовим рішенням, або призиваються на строкову військову службу і не мають відстрочки, або беруть участь у судовому процесі, зобов'язані зареєструвати місце свого перебування.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо перевірки вказаного Закону на відповідність статті 33 Конституції України.

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду за результатами розгляду цієї справи.

138. Прокурор м. К. порушив кримінальну справу проти групи скінхедів, які увірвалися до приміщення, що належить місцевому відділенню організації «Свідків Єгови», розбили обрядове начиння і розігнали присутніх. Справа була порушена за статтею 180 Кримінального кодексу України – «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду». Захисник обвинувачених заявив, що справа підлягає припиненню, оскільки Конституція України не розкриває поняття «права на свободу світогляду і віросповідання» і не дає визначення релігійного обряду. Дії, що здійснюються членами організації «Свідки Єгови», не є релігійним обрядом. Крім того, Конституція не містить санкції за порушення норми про свободу совісті, а отже, у складі даної норми за наявності гіпотези і диспозиції відсутня санкція.

Чи підлягає справа припиненню на підставі викладених доводів захисту? У чому полягає зміст права на свободу світогляду і віросповідання? Які обмеження права на свободу світогляду і віросповідання передбачає законодавство України?

Список нормативних актів та літератури

- Рішення Конституційного Суду України від 14.11.2001 р. № 15-рп/2001 (справа щодо прописки). [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
- Рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012 р. №2-рп/2012. Офіційний вісник України. – 2012. – № 9. – стор. 106, стаття 332.
- Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
- Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Там же. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
- Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV. Офіц. вісн. України. – 2004. – № 1. – Ст. 4.
- Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
- Дахова І.І. Зміст права на свободу совісті та віросповідання. Форум права. – 2016. – № 4. – С. 107-112 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_4_.pdf
- Дахова І.І. Обмеження реалізації права на свободу віросповідання. Форум права. – 2017. – № 3. – С. 27-32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_7.pdf
- Дахова І.І., Чуб О.О. Право на доступ до інформації vs право на приватність в контексті законодавства України про запобігання корупції. Вісник Харківського Національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – № 1084. – Х., 2016. – С. 65-70.
- Кардаш А. В. Інформація про особу та персональні дані: окремі аспекти співвідношення. Форум права. – 2017. – № 4. – С. 87–92. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_4_15
- Кушніренко О.Г., Слінько Т.М. Права і свободи людини та громадянина. – Х.: Факт, 2001. – 431 с.
- Нестеренко О. Інформація в Україні: право на доступ. – Х.: Акта, 2012. – 306 с.
- Серьогін В.О. Право на недоторканність приватного життя (прайвесі) у конституційно-правовій теорії та практиці: Монографія. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2010. – 608 с.
- Слінько Т.М. Гарантування свободи слова як елемент сучасного конституціоналізму. Право України. – 2018. – №4. – С. 108-125.
- Слінько Т. М. Конституційно-правові гарантії свободи слова. Наше право. – 2014. – № 9. – С. 11–16.
- Слінько Т. М. Правове регулювання інформаційних відносин: поняття, сутність та особливості. Knowledge. Education. Law. Management. – 2014. – № 4 – С. 262–275.
- Слінько Т.М. Конституційно-правове забезпечення права на свободу та особисту недоторканність в Україні. Наше право. – К. 2015. – № 4. – С. 45-48.
- Слінько Т.М. Правове регулювання інформаційних відносин: поняття, сутність та особливості. Low. Manegement. Osviata. Warshava. – 2014 – № 4 (8). – С. 262 – 275.
- Слінько Т.М. Конституційно-правові гарантії свободи слова. Наше право: Науково-практичний журнал. – К., – 2014. – № 9. – С. 11 – 16.
- Слінько Т.М. Міжнародно-правові гарантії реалізації права людини і громадянина на інформацію. Наше право. – К., 2013. – № 12. – С. 142-148.
- Слінько Т.М. Свобода вираження поглядів у рішеннях Європейського суду з прав людини та загальні критерії її обмеження. Форм права. – 2009. – № 3. – С. 122-127. [Електронний ресурс]: Режим доступу: [http // www. Nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09cdcttp.pdf](http://www.Nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09cdcttp.pdf).
- Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум; за заг. ред.. О.В. Сердюка, І.В. Яковюка. – Харків : Право, 2017. – 374 с.

Ткаченко Є.В. Право на свободу віросповідання: судовий захист та деякі проблеми реалізації. Теорія і практика правознавства. 2015. Вип. 2. URL: http://nbvu.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_7.

Харатян Т.Н. Природа та зміст конституційного права людини на життя: теоретико-правовий аспект. Київський університет права НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Часопис Київського університету права. – 2016. – №3. – С. 117-120.

Харатян Т.Н. Зміст права людини на життя у рішеннях Європейського суду з прав людини та національних органів конституційної юрисдикції. Вісник Конституційного Суду України : загальнодержавне періодичне видання. – 2017. – №6. – С. 73-80.

Т е м а 16. Політичні права і свободи людини і громадянина в Україні

План

1. Загальна характеристика політичних прав
2. Право на участь в управлінні державними справами
3. Виборчі права громадян. Принципи виборчого права.
4. Право на свободу об'єднань.
5. Право на мирні зібрання.

Задачі

139. Народні депутати України зареєстрували законопроект щодо надання іноземцям політичних прав, зокрема, активного виборчого права на місцевих виборах, права на участь у політичних партіях, права доступу до державної служби у формі участі в конкурсах на зайняття вакантної посади (з подальшим набуттям громадянства України в разі перемоги в конкурсі). Цей законопроект обґрунтовувався необхідністю впровадження європейської практики залучення іноземців до вирішення спільних питань жителів територіальних громад, а також використання прогресивного іноземного досвіду.

Які Ви знаєте політичні права? Які існують відмінності в політичних правах громадян України й іноземців? Проаналізуйте зарубіжний досвід з цього питання. Чи підтримуєте Ви зазначений законопроект і як можете обґрунтувати свою позицію?

140. У теорії виокремлюють право громадян брати участь у голосуванні, а також бути обраним до органів публічної влади. Проте у виборчому законодавстві закріплено низку інших виборчих прав, зокрема: право ознайомитися зі списками виборців, вимагати їх уточнення; право на участь у фінансуванні виборчої кампанії кандидата або політичної партії; право на отримання спеціального статусу (член виборчої комісії, офіційний спостерігач, довірена особа, уповноважена особа, представник); право на участь у передвиборній агітації; право на отримання та поширення інформації, що стосується підготовки та проведення виборів.

Що таке активне виборче право і пасивне виборче право? Чи є названі вище права виборчими? Якщо так, то до якого різновиду (активного чи пасивного) виборчого права їх можна віднести?

141. У зв'язку з існуючим біцефалізмом державної влади народні депутати запропонували замінити порядок обрання Президента України із всенародного на голосування спеціальною колегією виборщиків. Такі приклади історія має, зокрема, до 1962 року у Франції президент не обирався всенародно, і лише внаслідок зміни порядку обрання президента в подальшому стали можливими конфлікти і протистояння між

урядом і президентом. Натомість у Грузії внаслідок конституційної реформи 2017 року були запроваджені непрямі вибори глави держави.

На думку депутатів, оскільки Президент України не буде отримувати свій мандат безпосередньо від виборців (в умовах парламентсько-президентської республіки), тож, не маючи достатніх важелів впливу на уряд, матиме змогу більш зважено виконувати свої арбітражні функції. Їх опоненти зазначають, що обрання президента колегією виборщиків є застарілим і продемонструвало свою недосконалість на виборах президента США у 1888, 1880, 1876, 2000 та 2016 роках, де перемагали кандидати, які набрали меншу кількість голосів виборців, однак мали вищу підтримку виборщиків. До того ж воно жодним чином не впливає на рівень легітимності президента і не вирішує проблеми біцефалізму.

Які принципи виборчого права Ви знаєте? Що таке принцип прямих виборів? Чи відповідає такому принципу запропонований механізм обрання Президента України?

142. У ЗМІ було опубліковано журналістське розслідування щодо проведення незаконної агітації, а саме участі в ній Президента України з метою спонукання виборців голосувати за певну політичну партію, безоплатного використання ефіру телекомпанії для проведення передвиборної агітації.

Представник політичної партії – суб'єкта виборчого процесу вважає, що зазначені дії порушують принципи вільних та рівних виборів, а тому звернувся до суду з вимогами:

- визнати порушення принципу рівності умов використання ЗМІ, безоплатного поширення інформації з ознаками політичної реклами протиправними;

- зобов'язати Президента України утриматися від дій щодо участі у передвиборній агітації, втручання у виборчий процес, порушення принципу рівного та неупередженого ставлення до суб'єктів виборчого процесу.

Розкрийте зміст принципів вільних та рівних виборів. Чи було порушено зазначені принципи?

143. Після затримання лідера політичної партії «Б» утворився стихійний мітинг перед приміщенням офісу Генерального прокурора у м. Києві. Багатьох часників було затримано за порушення порядку проведення мирних зібрань і складені протоколи про притягнення до адміністративної відповідальності.

При розгляді справ у суді адвокати затриманих обґрунтовували позицію захисту концепцією спонтанного мирного зібрання, яке використовує ЄСПЛ і за умови якого воно може бути правомірне навіть без завчасного повідомлення, якщо воно вимагається відповідно до національного законодавства.

Крім того, відповідно до позиції ЄСПЛ у справах «Веренцов проти України» та «Шмушкович проти України», притягнення до відповідальності за статтею 185-1 КУпАП за відсутності закону про порядок проведення мирних зібрань взагалі є неправомірним.

Що таке «спонтанне мирне зібрання» відповідно до практики ЄСПЛ? Чи можна вважати, що в цьому випадку відбулося саме таке зібрання? Чи поширюються вимоги до проведення мирних зібрань на спонтанні мирні зібрання?

Проаналізуйте рішення ЄСПЛ у справах «Веренцов проти України» та «Шмушкович проти України». Чи обґрунтоване посилення адвокатів на них?

Яке рішення має ухвалити суд?

144. Під час прийняття Іванова на роботу слюсарем у автопідприємство йому було запропоновано в анкеті вказати, чи є він членом якої-небудь партії. Іванов відповів, що членство в партії його особиста справа і для прийняття на роботу це не має ніякого юридичного значення. Інспектор відділу кадрів не погодився з ним, одночасно зауваживши, що форма особового листка кадрів і анкети затверджена офіційно, а його просять лише повідомити про сам факт членства, прийняття ж на роботу з цим не пов'язується. Іванов відмовився вказувати ці відомості, вражаючи питання бланку анкети і особового листка обліку кадрів дискримінаційними за ознаками партійності. У зв'язку з відсутністю належно оформлених документів у прийомі на роботу Іванову було відмовлено.

Чи має право державні або приватні підприємства, установи і організації збирати інформацію про партійність працівників при прийомі на роботу?

Чи допустима така форма листка обліку і анкети при прийомі на роботу?

145. Низка громадських об'єднань планувала здійснити масові маніфестації в одному із обласних центрів. Органи місцевого самоврядування, враховуючи надзвичайно складну політичну ситуацію, що склалася в місті, з урахуванням можливих порушень громадського порядку (які і раніше мали місце) не дали дозвіл на проведення маніфестації і звернулися до суду із проханням її заборони.

Незважаючи на заборону окружного адміністративного суду маніфестація громадян все-таки відбулася, мали місце порушення громадського порядку, побиття людей, сутички маніфестантів з представниками правоохоронних органів.

Проаналізуйте ситуацію, спираючись на законодавство України. Які підстави для обмеження мирних зібрань передбачає Конституція України?

Чи були підстави для заборони правління мирного зібрання?

Які правові наслідки можуть наступити у випадку порушення судової заборони?

146. У Законі «Про громадські об'єднання» передбачене право бути засновниками громадських організацій для юридичних осіб приватного права. Проте, на думку низки народних депутатів, які звернулися з цього приводу до КСУ, ця ідея не узгоджується з Конституцією України. Цю тезу депутати обґрунтовують посиланням на експертні висновки Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України. На думку останнього, частину першу статті 36 Конституції України, згідно з якою саме громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Аналогічну думку висловлювало і Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України. На думку фахівців, запропонований підхід є невдалим через те, що у Конституції України (статті 36 і 37) поняття «право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації» використовується в значно вужчому значенні, ніж у проекті. На думку Головного науково-експертного управління, поняття «юридичні особи» використовується в цивільному та господарському праві з метою забезпечення потреб господарювання та майнових відносин, а тому необхідність наділення їх правосуб'єктністю у відносинах, передбачених правом на свободу об'єднання у громадські організації є незрозумілим.

Яке рішення має ухвалити КСУ за наслідками розгляду справи?

Чи відповідає Конституції України, на вашу думку, право юридичних осіб створювати громадські об'єднання?

147. До Верховної Ради України Кабінетом Міністрів України поданий законопроект «Про мирні зібрання», в якому пропонується встановити:

1) чітке розмежування їх форм (мітинг, маніфестація, пікет, хода, демонстрації),
2) суворі вимоги щодо завчасного повідомлення про мирне зібрання (його форма, кількість учасників),

3) час мирних зібрань виключно з 08.00 до 20.00,

4) відповідальність учасників за порушення порядку проведення мирних зібрань, зокрема за проведення мирного зібрання, про яке не було завчасно повідомлено, проведення мирного зібрання не в тій формі, про яку було повідомлено орган влади, перевищення кількості учасників мирного зібрання порівняно із поданою попередньою інформацією (для організаторів), за участь у мирних зібраннях у касках, шоломах, у масках та балаклавах, за проведення мирних зібрань у заборонений час (поза інтервалом 08.00 до 20.00), встановлення наметів під час мирних зборів.

5) можливість заборони мирного зібрання у випадку проведення контр мітингів (контрдемонстрацій), а також у місцях, де може бути порушене право громадян на відпочинок (біля житлових будинків тощо).

Які умови проведення мирних зібрань? Хто може заборонити мирне зібрання? Проаналізуйте практику Європейського Суду з прав людини щодо мирних зібрань.

Дайте експертну оцінку законопроекту по кожній пропозиції з точки зору дотримання стандартів ЄСПЛ і з огляду на практику зарубіжних країн (передусім, США, Франції, Німеччини, Великої Британії).

Чи існують аналоги запропонованих норм в зарубіжній практиці? Чи можна назвати країни, в яких існують відповідні норми демократичними?

148. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про медіа», яким передбачається створити єдину організацію журналістського самоврядування. 45 народних депутатів звернулися до КСУ з вимогою щодо визнання закону неконституційним в частині створення такої організації, оскільки на їх думку, це порушує принцип рівності об'єднань громадян, закріплений уст 36 Конституції України, а також принцип добровільності, принцип багатоманітності (ст. 15 Конституції України). В поданні міститься посилання, зокрема, на рішення КСУ від 13 грудня 2001 року N 18-рп/2001. Водночас представник ВРУ навів приклад Національної асоціації адвокатів України, членство в якій адвокатів за законом є обов'язковим і яка є недержавною некомерційною організацією. Також КСУ в рішенні від 10 січня 2008 року N 1-рп/2008 визнав конституційним Третейську палату як орган самоврядування третейських суддів.

Проаналізуйте рішення КСУ від 13 грудня 2001 року N 18-рп/2001 і від 10 січня 2008 року N 1-рп/2008.

Яке рішення має ухвалити КСУ?

Список нормативних актів та літератури

Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI // Офіційний вісник України. – 2013. – № 9. – Ст. 325.

Про громадські об'єднання: Закон від 22.03.2012 р. № 4572-VI // Там же. – 2012. - № 30. – Ст. 1097.

Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 р. № 281-XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 1. – Ст. 2.

Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III // Там же. – 2001. - № 23. – Ст. 118.

Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV // Там же. – 1999. – № 45. – Ст. 397.

Рішення Конституційного Суду України (справа про молодіжні організації) від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 51. – Ст. 2310. – С. 466.

Рішення Конституційного Суду України (справа про утворення політичних партій в Україні) від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 54. – Ст. 2183. – С. 90.

Барабаш Ю. Г. Політичні партії та ЗМІ як суб'єкти виборчого процесу: окремі питання конституційно-правового статусу / Ю. Г. Барабаш // Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 6-12.

Берченко Г. В. Внутрішня організація політичних партій як предмет конституційного регулювання / Г. В. Берченко // Бюл. М-ва юстиції України. – 2009. – № 12. – С. 111-117.

Бондарчук І. В. Рішення Конституційного Суду України у правовому регулюванні діяльності політичних партій і громадських організацій / І. В. Бондарчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 5. – С. 106-113.

Дахова І.І. Участь громадян в управлінні державними справами: питання теорії і практики // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 102-109 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_XX.pdf

Летнянчин Л. І. Проблеми конституціоналізації свободи об'єднання в Україні / Л. І. Летнянчин // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. – Харків, 2014. – № 4. – С. 65-75.

Лукаш С. Ю. Політичні партії в системі взаємовідносин держави і народу в Україні: конституційно-правовий аспект / С. Ю. Лукаш // Пробл. законності. – Вип. 50. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2001. – С. 34-40.

Лукаш С. Ю. Проблеми реалізації політичними партіями функцій, передбачених в ст. 36 Конституції України / С. Ю. Лукаш // Влада та суспільство під впливом закону “циркуляції еліт”: матеріали міжнар. наук.-теор. конф. (XXIII Харків. політологічні читання). – Х.: ХАП, 2010. – С. 114-116.

Лук'янов Д. В. Політичні партії в системі взаємодії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання): моногр. / Д. В. Лук'янов – Х.: Право, 2007. – 320 с.

Мельник Р.С. Право на мирні зібрання. Законодавство. Коментар. Судова практика / Р.С. мельник. – К.: Юрінком Інтер/, 2015. – 240 с.

Слінько Т.М. Homo politicus в правовому государстве Украина / Т.М. Слінько, О.Г. Кушніренко // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна.: Серія: «Право», 2015.- № 20.- С. 23-35.

Слінько Т. М. Виборчі права – нормативне вираження електорально-правового статусу особи / Т. М. Слінько // “Влада та суспільство під впливом закону “циркуляції еліт”: матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. (XXIII Харків. політологічні читання). – Х.: ХАП, Нац. юрид. акад. України, 2010. – С. 132-134.

Сінькевич О. В. Конституційне право громадян на мирні зібрання / О. В. Сінькевич // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – Вип. 38. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2007. – С. 268-271.

Пивоваров В. Забезпечення права на мирні зібрання / В. Пивоваров // Дотримання прав людини в діяльності МВС. – Х.: Права людини, 2009. – С. 119-122.

Пасенюк О. Судові процедури обмеження права на мирні зібрання / О. Пасенюк // Публічне право. – 2012. – № 1. – С. 48-55.

Чуб О. О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами / О. О. Чуб. – Х.: Одиссей, 2005. – 232 с.

Тема 18. Референдум в Україні

План

1. Поняття та види референдумів
2. Предмет референдуму
3. Організація і порядок проведення референдуму

З а д а ч і

149. У Постанові Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 р. пунктом 1 Декларації було передбачено, що «у разі якщо в результаті прямого волевиявлення народів Криму, яке має відбутися 16 березня 2014 року, буде прийнято рішення про входження Криму, включаючи Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, до складу Росії, Крим після референдуму буде проголошено незалежною та суверенною державою з республіканською формою правління».

Які види референдумів прийнято виокремлювати? Чи можуть виноситись окреслені питання на місцевий референдум? Проаналізуйте Рішення КСУ у справі про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим від 14.03.2014р.

150. Ініціативна група звернулась до Центральної виборчої комісії з вимогою зареєструвати її для збору підписів на підтримку проведення всеукраїнського референдуму, на який запропоновано винести такі запитання:

1) Чи підтримуєте Ви обрання та відкликання суддів народом?

2) Чи підтримуєте Ви парламентську форму правління, за якої посада Президента України скасовується, Уряд України призначається і звільняється Верховною Радою України, а Прем'єр-міністр України є главою держави?

3) Чи підтримуєте Ви спрощення процедур проведення всеукраїнських та місцевих референдумів для залучення народу до безпосереднього здійснення влади?"

4) Чи підтримуєте Ви встановлення дієвого контролю за владою через надання конституційного статусу парламентській опозиції?

Які мають бути дії ЦВК? Чи є підстави для звернення до Конституційного Суду України для вирішення питання щодо відповідності Конституції України питань, які виносяться на всеукраїнський референдум за народною ініціативою? Чи може вона відмовити у реєстрації ініціативної групи та з яких підстав? Проаналізуйте практику ініціювання всеукраїнських референдарних процесів, що склалася на сьогоднішній день. Які шляхи вдосконалення процедури ініціювання всеукраїнського референдуму Ви можете запропонувати?

151. Президент України 15 січня 2000 р. видав Указ «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою», яким передбачалося проведення референдуму 16 квітня 2000 р., на який було винесено 4 питання. Серед яких, зокрема, зменшення загальної кількості народних депутатів України з 450 до 300 осіб (схвалили 91.1 % громадян), формування двопалатного парламента в Україні (визнали доцільним 82.9 % громадян).

Однак Верховна Рада відмовилася вносити відповідні зміни до Конституції, посилаючись на те, що був порушений порядок внесення змін і доповнень до Основного Закону.

Яку юридичну силу мають рішення, прийняті на всеукраїнському референдумі? Чи мав право Президент призначати референдум із наведених вище питань? Яка юридична сила рішень, прийнятих на референдумі 16 квітня 2000 р.? Наскільки правомірними були дії Верховної Ради?

152. Активісти громадської організації «За перспективну Україну» ініціювали збір підписів громадян на проведення всеукраїнського референдуму з питання: «Чи висловлюєтеся Ви за недовіру Верховній Раді України ** скликання і внесення у зв'язку з цим доповнення до частини другої статті 90 Конституції України такого змісту: а також у разі висловлення недовіри Верховній Раді України на всеукраїнському референдумі, що дає підстави Президентові України для розпуску Верховної Ради України?».

Чи може бути питання, ініційоване членами громадської організації, предметом всеукраїнського референдуму? Яку юридичну силу мають рішення, прийняті на референдумі?

Список нормативних актів та літератури

Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації : монографія / О. С. Бакумов. Харків: Право, 2015. 248 с.

Барабаш Ю. Г. Вопросы непосредственной демократии в теории и практике конституционного права Украины / Ю. Г. Барабаш // Ежегодник укр. права: Нац. акад. прав. наук Украины. 2013. № 5. С. 125–143.

Барабаш Ю. Г. Конституційний вимір української демократії (історико-теоретичні нотатки) // Право України. 2014. № 7. С. 137-145.

Барабаш Ю. Г. Питання додержання Конституції при ініціюванні та проведенні всеукраїнських референдумів // Вибори та демократія. 2009. № 3. С. 10–16.

Барабаш Ю.Г. Питання демократії в правових позиціях Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. № 4-5. 2011. С. 82-87.

Ключковський Ю. Референдум у системі державного режиму представницької демократії // Право України. 2019. № 10. С. 95-112.

Мельниченко В. Правове регулювання всеукраїнського референдуму за народною ініціативою і розвиток народовладдя // Право України. 2019. № 10. С. 113-129.

Мережко О. Міжнародно-правові аспекти принципу народовладдя // Право України. 2019. № 11. С. 144-152.

Павшук К. О. Всеукраїнський референдум як прояв установчої влади народу // Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2013. С. 928–931.

Погорілко В. Ф. Референдне право України / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. Київ: Ліра К, 2006. 366 с.

Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2000 від 27.03.2000 р. (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) // Офіц. вісн. України. 2000. № 30. Ст. 1285.

Рішення Конституційного Суду України від 05 жовтня 2005 р. № 6-рп/2005 у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом) // Офіційний вісник України. 2005. № 41. С. 31, ст. 2605. Код акту 34045/2005.

Рішення Конституційного Суду України у справі про прийняття Конституції та законів України на референдумі від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 // Конституційний Суд України. Рішення. Висновки. 2008. Кн. 8. С. 133.

Чуб О. О. Загальна характеристика форм безпосередньої та представницької демократії в аспекті функціонування державної влади в Україні // Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України: монографія / Ю. Г. Барабаш [та ін.]; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. Харків: Право, 2013. С. 157–192.

Тема 19. Конституційні засади виборчої системи та виборчого права в Україні

План

1. Загальна характеристика виборчого права.
3. Поняття та структура виборчих систем (магнітуда виборчого округу, структура виборчого бюлетеня, виборча формула та інші елементи).
4. Класифікація виборчих систем. Виборча система в Україні.
5. Реформування виборчого законодавства.
6. Виборчий кодекс та правове регулювання виборів в Україні.
 - 6.1. Суб'єкти виборчого процесу.
 - 6.2. Загальна характеристика стадій виборчого процесу.

Задачі

153. О 8-й годині ранку Ви прокинулися від звуків духового оркестру, який грав на подвір'ї школи навпроти вікна Вашої кімнати. Вийшовши на балкон, Ви побачили мітинг на шкільному подвір'ї та почули гасло: «Проголосуємо, товариші, у цей день за наших кандидатів! Адже сьогодні день виборів, день свята, день демократії».

Дайте конституційно-правовий аналіз дій організаторів та учасників мітингу.

154. Голова дільничної виборчої комісії (далі - ДВК) заборонив присутність у приміщенні для голосування в день виборів громадянина Нідерландів В., який стверджував, що він є офіційним спостерігачем від Королівства Нідерландів. Свої дії голова ДВК аргументував тим, що, по-перше, В. не є громадянином України, а тому не може брати участь у виборчому процесі, а, по-друге, відповідно до ст. 22 Виборчого кодексу України офіційні спостерігачі від іноземних держав відсутні серед переліку суб'єктів виборчого процесу.

Чи є правомірними дії голови ДВК? Якими нормативними актами України врегульовано статус офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій? Який порядок їх реєстрації та якими правами вони наділені? Назвіть усіх суб'єктів виборчого процесу в Україні.

155. До дільничної виборчої комісії (далі - ДВК) зателефонував виборець Ф. і повідомив, що у першому турі виборів Президента України до списку виборців була включена його бабуся, яка померла декілька років тому. Виборець Ф. надіслав заяву в

електронній формі з використанням мережі Інтернет та відскановані документи про смерть бабусі до органу ведення державного реєстру виборців, але, прийшовши проголосувати при проведенні другого туру, він знову побачив прізвище своєї бабусі у списку виборців. Також він не зміг реалізувати своє виборче право, оскільки ДВК відмовила видати йому виборчий бюлетень у зв'язку з неправильним написанням його прізвища у списках виборців.

Інший виборець Н. не зміг реалізувати право голосу, адже з'ясувалось, що його не було включено до списків виборців. Н. заявив, що члени ДВК перешкоджають реалізації права голосу, оскільки ним дотримано усіх цензів, визначених у ст. 70 Конституції України. У зв'язку з цим, він звернувся до органів Національної поліції про вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 157 Кримінального кодексу України.

Які умови реалізації активного виборчого права? У чому полягає функціональне призначення державного реєстру виборців та списків виборців? Яким чином складаються списки виборців? Чи є у виборця можливість ознайомитися з ними? Чи передбачена законодавством можливість внесення змін до цих списків? Як у наведених випадках можуть діяти виборці?

156. До Центральної виборчої комісії (далі - ЦВК) звернувся П. зі скаргою, що в ході проведення з'їзду однієї з політичних партій, на якому формувався загальнодержавний та регіональні виборчі списки кандидатів у народні депутати України, його кандидатуру не було включено до таких списків у зв'язку з тим, що він не є членом цієї партії, не є українцем, проживає в державі менше двох років, погано володіє державною мовою і не надав до секретаріату партії довідки від лікаря-психіатра. Вважаючи зазначені підстави відмови у включенні його кандидатури до виборчого списку політичної партії незаконними, П. у своїй скарзі вимагав від ЦВК зобов'язати політичну партію включити його кандидатуру до загальнодержавного і регіонального виборчих списків.

Чи є порушення законодавства про вибори? Яке рішення має ухвалити ЦВК? Які вимоги до кандидата у народні депутати України передбачені законодавством?

157. 63 народних депутати України звернулись до Конституційного Суду України з конституційним поданням про визнання неконституційними положень Виборчого кодексу, якими передбачено необхідність сплати грошової застави суб'єктами висування кандидатів:

- 1) на президентських виборах у розмірі 650 мінімальних заробітних плат;
- 2) на парламентських виборах у розмірі 1000 розмірів мінімальної заробітної плати;
- 3) на місцевих виборах:

- на виборах депутатів Верховної Ради АРК у розмірі 500 мінімальних розмірів заробітної плати;

- на виборах депутатів обласної, міської (міста з кількістю виборців 90 тисяч і більше осіб) ради, на посаду міського голови (міста з кількістю виборців 90 тисяч і більше осіб) з розрахунку 4 розміри мінімальної заробітної плати, на кожні 10 тисяч виборців відповідного єдиного обласного, міського виборчого округу для кожного виду виборів окремо.

Народні депутати України вважають, що передбачена Виборчим кодексом вимога щодо внесення грошової застави є формою майнового цензу для громадян України, що суперечить положенням ст. 5, 24 Конституції України.

Для чого застосовується виборча застава, чи можемо вважати її виборчим цензом? Назвіть альтернативи виборчій заставі, які використовуються у світі. Назвіть умови реєстрації кандидатів на різних типах виборів. Складіть проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду подання.

158. Під час проведення парламентських виборів до ЦВК надійшла скарга П. на дії кандидата в народні депутати – першого номера у списку політичної партії – суб'єкта виборчого процесу, який, на думку П., шляхом обману перешкоджає вільному здійсненню виборчих прав громадянами України:

а) суб'єкт оскарження, виступаючи на загальнонаціональному телеканалі, у порушення ст. 65 Конституції України, згідно з якою захист Вітчизни є обов'язком громадян України, агітував за припинення строкового призову;

б) даруючи учням зошити і щоденники з власною символікою, порушував навчальний процес;

в) політична партія, яку він представляє, застосовувала виборчу технологію «двійників», видаючи назву іншої політичної партії із додатком «оновлена» за власну і використовуючи у матеріалах передвиборної агітації відеозапис її заходів із застосуванням її символіки;

г) розповсюджувався відеоролик, у якому містилася інформація щодо передбачення Нострадамуса на його користь;

г) поза межами строків передвиборної агітації, а також не в місцях для розміщення матеріалів передвиборної агітації, а на будинках, парканах, стовпах, деревах розповсюджувалися матеріали передвиборної агітації у вигляді стрічок відповідного кольору;

д) розміщувалася політична реклама у вигляді агітаційних плакатів на транспортних засобах громадського користування.

Чи є громадянин належним суб'єктом звернення з такою скаргою? Чи є порушення виборчого законодавства, зокрема щодо ведення передвиборної агітації?

159. В процесі одночасного проведення чергових парламентських виборів та позачергових місцевих виборів до міської ради міста К. (з чисельністю населення 91 тисяча жителів та 9 багатомандатними виборчими округами) та міського голови міста П. (з чисельністю виборців станом на момент прийняття територіальною виборчою комісією рішення про початок виборчого процесу 91 тисяча) до Центральної виборчої комісії (доли - ЦВК) та територіальної виборчої комісії (далі - ТВК) відповідно надійшли документи для реєстрації кандидатів у депутати від:

- політичної партії «Пурпурових», відповідно до яких кандидат у депутати Л. (№ 21 у загальнодержавному виборчому списку) включений до двох регіональних виборчих списків, в першому з яких партія подала 10 кандидатів у депутати, а в іншому - 20, а також місцевої організації цієї партії, єдиний міський виборчий список кандидатів у депутати якої включав 120 кандидатів, з яких 40 кандидатів жіночої статі.

- політичної партії «Багряних», відповідно до яких до загальнодержавного виборчого списку було включено 477 кандидатів у депутати, зокрема у першу десятку був включений лише один кандидат чоловічої статі, а також місцевої організації цієї партії, список кандидатів у депутати якої включав 36 кандидатів (по 4 кандидата до кожного регіонального виборчого списку), з яких 12 кандидатів чоловічої статі.

За результатами першого туру виборів міського голови міста П. та оновлення даних Державного реєстру виборців з'ясувалося, що у місті П. проживає 89 тисяч виборців. У зв'язку з цим ТВК було прийнято рішення про обрання кандидата, який набрав відносну більшість голосів, на посаду міського голови міста П. у першому турі.

Дайте конституційно-правовий аналіз ситуації.

160. До окружної виборчої комісії (далі - ОВК) звернувся К. з вимогою винести попередження та скасувати реєстрацію кандидата в народні депутати В., який є міським головою міста М. Підставами для скарги були відомості про те, що під час здійснення передвиборної агітації В. використовував своє службове становище, а саме:

- 1) не був звільнений на час участі у виборчому процесі від виконання своїх посадових обов'язків;
- 2) здійснював прийом громадян, зустрічався з виборцями у службовому кабінеті;
- 3) як міський голова виступав на місцевих телевізійних каналах, де, зокрема, було розповсюджено інформацію про допомогу, надану міською радою та особисто її головою лікарні швидкої допомоги, дитячим будинкам, та про сприяння будівництву школи в одному з районів;
- 4) співробітники міськвиконкому в робочий час роздавали листівки та плакати з передвиборною програмою В.

До того ж за ініціативи В. проведено концерт за участю українських та зарубіжних зірок на підтримку його кандидатури, а також існують докази, що кандидат В. дарував виборцям календарі та блокноти зі своїм зображенням.

Яким має бути рішення ОВК? У яких формах може здійснюватися передвиборна агітація? Які існують обмеження у проведенні передвиборної агітації?

161. До ЦВК надійшла скарга кандидата в народні депутати України А., включеного до регіонального виборчого списку партії у виборчому регіоні № 1, на дії кандидата у народні депутати України Б. від іншої партії у цьому ж виборчому регіоні. У своїй скарзі А. просить ЦВК скасувати реєстрацію кандидата в народні депутати Б., у зв'язку з тим, що:

1) агітаційні матеріали кандидата у народні депутати Б. розміщено на рекламних носіях, розташованих на елементах вуличного обладнання над проїжджою частиною без зазначення відомостей про замовника друкованих передвиборних агітаційних матеріалів, установи, яка здійснила їх друк, тираж, інформації про осіб, відповідальних за випуск. До того ж у переходах та вагонах метрополітену розміщено плакати із зображенням та основними тезами передвиборної програми Б.;

2) Б. у межах свого виборчого регіону безкоштовно роздавав пакети з вафельними тортами та чаєм, предмети релігійного культу, а також дарував школярам зошити та щоденники з символікою партії;

3) Б. за вироком Голосіївського районного суду у м. Київ засуджений за скоєння злочину, передбаченого ч. 1 ст. 309 Кримінального кодексу України, до штрафу в розмірі 1020 грн, вирок набрав законної сили.

Вирішіть спір. Чи є кандидат у народні депутати суб'єктом звернення до ЦВК? Яким чином ЦВК перевіряє дотримання виборчих цензів кандидатами в народні депутати? Які підстави скасування реєстрації кандидата в народні депутати України?

162. Округна виборча комісія (далі - ОВК) за зверненням офіційного спостерігача від громадської організації визнала голосування на виборчій дільниці недійсним внаслідок виявлення порушень Виборчого кодексу України. У скарзі офіційного спостерігача, зокрема, зазначено, що на виборчій дільниці, де до списків для голосування внесено 1870 виборців (виборчі бюлетені отримали 1535 виборців), було виявлено такі порушення закону:

- 1) на виборчій дільниці виявлено 18 випадків опускання до скриньки виборчого бюлетеня за виборця іншою особою;
- 2) на дільниці проголосувало 55 осіб, які не включені до списків для голосування;
- 3) 73 виборці проголосували декілька разів;
- 4) виявлено 28 випадків знаходження у кабінці для голосування поряд з виборцем неповнолітніх дітей.

До того ж у зв'язку з пошкодженням виборчої скриньки неможливо встановити зміст 217 виборчих бюлетенів.

Чи є правомірними дії ОВК? Чи має право офіційний спостерігач звертатися до виборчої комісії з вимогою визнати голосування на виборчій дільниці недійсним? Чи є підстави для визнання голосування в такому разі недійсним?

163. Громадянин С. (до зміни прізвища громадянин В.) особисто подав заяву до ЦВК про самовисування кандидатом на пост Президента України для реєстрації кандидатом на пост Президента України на позачергових виборах Президента України. До ЦВК разом із заявою С. подав документи, серед яких: автобіографія без зазначення відомостей про зміну прізвища, місце народження, громадську роботу, партійність. Також було додано документ про внесення на рахунок ЦВК 15 489 грн 50 коп., а решту грошової застави він приніс у готівковій формі.

Якими мають бути дії ЦВК? Які вимоги до кандидата в Президенти України передбачені законодавством? Який порядок висунування та реєстрації кандидата в Президенти України?

164. Встановлюючи результати виборів народних депутатів України, Центральна виборча комісія дійшла висновку, що кількість голосів, поданих за усі регіональні виборчі списки кандидатів у депутати, становить:

- партія “Консерваторів” – 14 млн. голосів;
- партія “Лібералів” – 11 млн. голосів;
- партія “Демократів” – 4 млн. голосів;
- партія “Соціал-демократів” – 1 млн. голосів.

Визначте виборчу квоту згідно ВК України.

165. У виборчому регіоні №23 за регіональний список партії “Консерваторів” виборці віддали 600 тис. голосів. У цьому регіональному списку партія “Консерваторів” висунула 9 кандидатів. Черговість кандидатів у регіональному списку та кількість отриманих ними голосів відображена у таблиці.

Таблиця 1

Прізвище кандидата	А.	Б.	В.	Г.	Д.	Е.	Є.	Ж.	З.
Номер у регіональному списку	№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9
Кількість отриманих голосів	1 тис.	2 тис.	25 тис.	10 тис.	20 тис.	16 тис.	55 тис.	18 тис.	75 тис.

Таблиця 2

Черговість розподілу	1-ий	2-ий	3-ій	4-ий	5-ий	6-ий	7-ий	8-ий
Прізвище кандидата								

Номер у регіональному списку								
Кількість отриманих голосів								

Визначте кількість депутатських мандатів, отриманих партією “Консерваторів” регіональним виборчим списком №23. Розмістіть кандидатів у порядку (черговості) розподілу між ними мандатів, заповнивши дані таблиці.

166. Між регіональними списками усіх партій було розподілено 393 депутатських мандати. Залишки голосів, поданих за усі регіональні виборчі списки у межах загальнодержавного округу, становлять:

- партія “Консерваторів” – 900 тис. голосів;
- партія “Лібералів” – 700 тис. голосів;
- партія “Демократів” – 400 тис. голосів.

Визначте кількість мандатів, які ще не були розподілені. Здійсніть такий розподіл до вичерпання загальної кількості мандатів.

167. На чергових місцевих виборах у м. Оксамитове (з чисельністю 60 тисяч виборців) було утворено 12 багатомандатних виборчих округів. На багатомандатному виборчому окрузі №1 з магнітудою 3 мандати кандидати у депутати набрали таку кількість голосів: А. - 7 тис., Б. - 6,5 тис., В. 7.5 тис., Г. - 5 тис., Д. - 9 тис., Є. - 7 тис.

Охарактеризуйте особливості системи єдиного неперехідного голосу (магнітуда, бюлетень, формула). Яким чином утворюються багатомандатні виборчі округи та якою може бути їх магнітуда відповідно до Виборчого кодексу України? Встановіть результати у цьому багатомандатному виборчому окрузі. Яке рішення має прийняти територіальна виборча комісія?

Список нормативно-правових актів та літератури:

Виборчий кодекс України від 19.12.2019 р. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/396-IX>

Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 р. № 1932-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>

Про державний реєстр виборців: Закон України від 22.02.2007 р. № 698-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16>

Рішення Конституційного Суду України від 26.02.1998 р. № 1-рп/1998 (справа про вибори народних депутатів України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-98>

Рішення Конституційного Суду України від 05.04.2012 р. № 8-рп/2012 (справа про висування кандидатів у народні депутати України за змішаної виборчої системи). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-12>

Рішення Конституційного Суду України від 21.12.2017 № 3-р/2017 (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-17/print>

Висновок Конституційного Суду України від 16.12.2019 № 8-в/2019 у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України

(щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи) (реєстр. № 1017) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008v710-19>

Афанасьєва М. В. *Виборча інженерія в Україні: монографія* / М. В. Афанасьєва. – Одеса: Юрид. літ., 2014. – 382 с.

Бакумов О. С. *Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія* / О. С. Бакумов. – Харків: Право, 2015. – 248 с.

Барабаш Ю. *Окремі питання модернізації конституційних засад виборчого права України*. *Право України*. 2013. № 5. С. 46-53

Барабаш Ю. Г. *Окремі питання розгляду судами виборчих спорів* / Ю. Г. Барабаш // *Віче*. – 2012. – № 14. – С. 5–9.

Барабаш Ю. Г. *Проблеми вдосконалення виборчого законодавства України* / Ю. Г. Барабаш // *Публічна влада в Україні та конституційно-правовий механізм її реалізації: матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 28 верес. 2011 р.* – Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. – С. 18–20.

Барабаш Ю. *Электоральная культура украинских граждан: политико-правовой анализ* / Ю. Барабаш // *Проблемы права*. – 2010. – № 2. – С. 8–12.

Бодрова І. І. *Теоретико-правові аспекти поняття «виборча система»* / І. І. Бодрова // *Проблеми законності*. – 2010. – Вип. 108. – С. 36–45.

Бориславська О. М. *Вибори – [без]альтернативна основа демократії? Український часопис конституційного права*, 2018. № 2. С. 12–19.

Вибори Президента України 2019: посібник для суддів / Б. Мохончук, П. Романюк [та ін.]; за ред. Ю. Барабаша. Київ: «АК-Group», 2019. 212 с.

Вагіна О. *Змішана виборча система: світовий досвід застосування* / О. Вагіна // *Вибори та демократія*. – 2011. – № 1. – С. 29–37.

Дахова І.І. *Конституційний принцип загального виборчого права* // *Вісник Харківського університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. – № 1082. – Х., 2013. – С. 69-73.

Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: матеріали Венеціан. Коміс. : [пер. з англ. : в 2 ч.] / [за ред. Ю. Ключковського] ; Ін-т вибор. права, Європ. Коміс. за демократію через право (Венеціан. Коміс.), Рада Європи. - Київ : Логос, 2016.

Закон України «Про вибори народних депутатів України»: науково-практичний коментар / Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. В. Л. Мусіяки. – Київ: Дрім Арт, 2012. – 672 с.

Ключковський Ю. Б. *Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія*. Київ: Ваіте, 2018. 908 с.

Ключковський Ю. Б. *Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія* / Ю. Б. Ключковський. – Київ: Час Друку, 2011. – 132 с.

Колісник В. П. *Голосування та встановлення результатів виборів: проблеми правового регулювання* / В. П. Колісник, П. М. Любченко // *Вісн. Нац. акад. прав. наук України*. – 2014. – № 1. – С. 93–102.

Кресіна І. О. *Парламентські вибори в Україні: правові і політичні проблеми: [монографія]* / І. О. Кресіна, Є. В. Перегуда. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2003. – 368 с.

Кушніренко О. Г. *Виборчі цензи* / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько // *Правові проблеми реформування регіональної влади: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 12.04.2002 р.)*. – Харків: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування АПРН України, 2002. – С. 116, 117.

Летнянчин Л. І. Обмеження пасивного виборчого права: проблеми конституціоналізації / Л. І. Летнянчин // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2014. – № 3. – С. 105 - 115.

Лукаш С. Ю. Законодавче закріплення пропорційної виборчої системи у світлі особливостей формування політичних партій України / С. Ю. Лукаш // Проблеми формування електоральної культури населення: зб. наук. тез (за матеріалами XVII Харків. політолог. читань). – Харків: Право, 2005. – С. 58, 59.

Мохончук Б. С. Виборча система України як конституційно-правовий інститут: дис-ція на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.02 Харків, 2017. 201 с.

Позачергові вибори народних депутатів України 2019: посібник для суддів / Б. Мохончук, П. Романюк [та ін.]; за ред. М. Цуркана. Київ: «АК-Group», 2019. 252 с.

Речицький В. Десять тез про українську виборчу систему / В. Речицький // Права людини. – 2007. – № 14 (16-31 травня). – С. 24.

Романюк П. В. «Конституційно-правові засади інституту представницького мандата в Україні / П. В. Романюк. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2019. 192 с.

Селіванов А. Виборче право в контексті конституційної реформи / А. Селіванов // Вибори та демократія. – 2009. – № 2. – С. 5–9.

Стешенко Т. В. Принципи виборчого права як фундаментальні засади забезпечення виборчого процесу і проблеми законності / Т. В. Стешенко // Проблеми законності. – 2008. – Вип. 94. – С. 36–40.

Тодика О. Ю. Вибори до парламентів країн СНД (порівняльно-правовий аспект): монографія / О. Ю. Тодика. – Харків: Факт, 2003. – 147 с.

Федоренко В. Л. Категорія «виборчий процес» у конституційному праві: теоретико-методологічні та законодавчі аспекти. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 10. С. 30-40.

Чуб О. О. Фактори політичної активності громадян України у виборчому процесі / О. О. Чуб // Вісн. ЦВК. – 2006. – № 1. – С. 72–76.

Шведа Ю. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні / Ю. Шведа. – Львів, 2010. – 462 с.

Farrell D. M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. 2nd Edition. Chippenham: Palgrave Macmillan, 2011. 279 p.

Lijphart A. Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990 (Comparative Politics). Oxford University Press. Reprint edition, 1995. 222 p.

Mokhonchuk B., Romaniuk P. Towards a Legal Framework That Protects Freedom of Expression in Electoral Processes. Baltic Journal of European Studies. 2019. Vol. 9, No. 3 (28). P. 43-62. URL: <https://content.sciendo.com/view/journals/bjes/9/3/article-p43.xml>

Reilly B., Andrew E., Reynolds A. Electoral system design: the new international IDEA handbook. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2005. 224 с.

Т е м а 20. Конституційно-правовий статус парламенту України

План

1. Верховна Рада України як парламент: конституційно-правовий аспект
2. Склад та структура Верховної Ради України
3. Конституційна регламентація функцій парламенту України

4. Загальна характеристика законодавчого процесу. Акти парламенту
5. Спеціалізовані органи парламентського контролю

Задачі

168. З метою подолання тривалої політичної та економічної кризи Верховна Рада України винесла постанову про призначення всеукраїнського референдуму щодо довіри громадян до парламенту та до глави держави. Того ж дня Центральна виборча комісія провела своє засідання та затвердила Календарний план основних організаційних заходів з підготовки та проведення всеукраїнського референдуму. Проте через тиждень після політичних консультацій та за погодженням із Президентом України Верховна Рада України прийняла постанову про призначення позачергових виборів народних депутатів та Президента України. У постанові зазначається, що призначення позачергових виборів народних депутатів та Президента України обумовлено тим, що «результати всеукраїнського референдуму щодо довіри громадян до парламенту та до глави держави неважко передбачити з огляду на результати усіх репрезентативних соціологічних опитувань». Наступного дня до Конституційного Суду звергнулися 43 народних депутати із конституційним поданням щодо визнання цієї постанови неконституційною.

Проаналізуйте повноваження парламенту та запропоновані ним шляхи виходу з політичної кризи. Чи можна вважати зазначені шляхи виходу з кризи прийнятними та конституційними? Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України? Чи мала б Верховна Рада скасувати свою постанову про призначення всеукраїнського референдуму після ухвалення постанови про призначення позачергових виборів? Дайте правову оцінку дій Голови ЦВК, котрий оперативно провів засідання ЦВК, та постанови ЦВК, якою затверджено Календарний план основних організаційних заходів з підготовки проведення всеукраїнського референдуму.

169. Верховна Рада України була обрана на позачергових виборах за пропорційною виборчою системою, і депутатські мандати були розподілені наступним чином: партія А отримала – 284 місця в парламенті, партія Б – 106, партія В – 25, партія Г – 23, партія Д – 12 місць.

Через шість місяців після складення присяги народними депутатами України Президент України підписав Указ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України, аргументуючи своє рішення наступним:

- 1) протягом одного місяця з моменту оголошення ЦВК результатів виборів народних депутатів України у Верховній Раді не було створено коаліцію депутатських фракцій;
- 2) на день підписання Указу загальний склад Верховної Ради України становить 445 народних депутатів України, а не 450, як закріплено в статті 76 Конституції України, отже, Верховна Рада України не є повноважною;
- 3) протягом шести місяців функціонування Верховної Ради України Кабінет Міністрів України видав декілька розпоряджень про «тимчасове покладення виконання обов'язків» окремих міністрів на визначених осіб. Так, зокрема, Розпорядженням №550-р виконання обов'язків Міністра охорони здоров'я було покладено тимчасового на першого заступника

Міністра охорони здоров'я С., що свідчить про неповне сформування Верховною Радою Кабінету Міністрів України.

Проаналізуйте дії Президента України. Чи є підстави для дострокового припинення повноважень Верховної Ради України?

Який порядок та умови формування депутатської фракції у Верховній Раді України? Що собою представляє коаліція депутатських фракцій у парламенті, з якою метою вона створюється?

Що означає повноважність Верховної Ради України? За якої умови є повноважною Верховна Рада України?

170. Після подолання вето Президента України на Закон України «Про внесення змін до Митного тарифу України» Голова Верховної Ради направив цей Закон на підпис Президентові. Однак глава держави відмовився підписувати його та повернув із своїми вмотивованими пропозиціями та зауваженнями до Верховної Ради України. Голова парламенту на прес-конференції заявив, що найближчим часом підпише Закон і дасть вказівку опублікувати його у газеті «Голос України». Після цього Президент офіційно звернувся до Голови Верховної Ради з проханням повернути йому закон для його промульгації. Голова парламенту погодився на пропозицію Президента. Однак врешті-решт глава держави Закон не підписав. Через місяць Перший заступник Голови Верховної Ради в інтерв'ю громадському телебаченню зазначив, що парламент мав би ще раз проголосувати за цей закон та опублікувати його за двома підписами: Голови Верховної Ради та голови профільного парламентського комітету, що «має забезпечити його легітимність без промульгації главою держави».

Яким чином парламент може подолати вето Президента України? У чому полягає процедура підписання та оприлюднення закону? Дайте правову оцінку діям і рішенням Голови Верховної Ради та Президента України, а також Першого заступника Голови Верховної Ради.

171. Під час проведення «години запитань до Уряду» дев'ять з десяти народних депутатів України різко розкритикували у своїх виступах бездіяльність Міністра закордонних справ України Д. та непослідовність дій Міністра соціальної політики України Л. Народний депутат України Г. вніс пропозицію негайно звільнити обох міністрів з посади та призначити на ці посади інших осіб. Верховна Рада України підтримала таку пропозицію та внесла питання про звільнення з посад Міністра закордонних справ України Д. та Міністра соціальної політики України Л. до порядку денного пленарного засідання. З огляду на те, що проект постанови «Про звільнення з посад Міністра закордонних справ України Д. та Міністра соціальної політики України Л.» підтримали 225 народних депутатів України, головуючий запропонував повернутися до розгляду цього питання на ранковому засіданні парламенту наступного дня.

Охарактеризуйте кадрові (номінаційні) повноваження Верховної Ради України. Яка роль Верховної Ради України у припиненні повноважень Кабінету Міністрів України? Чи має право Верховна Рада України достроково припинити повноваження одного чи кількох міністрів?

172. Верховна Рада України прийняла новий Закон «Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України». Президент визнав цей акт таким, що не відповідає

Конституції та офіційно заявив, що підписувати цей Закон не збирається. Окрім того, глава держави зазначив, що має намір достроково припинити повноваження Верховної Ради у тому разі, якщо вона самостійно не виправить ситуації та не скасує результатів попереднього голосування щодо цього Закону. Парламент погодився на вимоги глави держави і прийняв постанову про скасування результатів голосування щодо схвалення цього Закону в цілому.

Чи може Верховна Рада України скасувати прийнятий закон? Надайте правову оцінку діям парламенту щодо скасування результатів голосування та діям Президента України щодо визнання Закону таким, що не відповідає Конституції України. Чи були підстави для дострокового припинення повноважень Верховної Ради України?

173. Перед розглядом Верховною Радою України проекту Закону України «Про Державний бюджет» на наступний рік, народні депутати України від опозиції заблокували вхід до зали пленарних засідань і заявили, що не дозволять розглядати й голосувати за цей проект у редакції, запропонованій Кабінетом Міністрів України і попередньо підтриманий на засіданні лідерів парламентських фракцій, що входять до парламентської більшості. На терміновій нараді лідерів парламентських фракцій, що входять до парламентської більшості, було ухвалене рішення провести засідання Верховної Ради України у залі «Україна». У засіданні парламенту в залі «Україна» взяли участь усі народні депутати, що входять до парламентської більшості, і Верховна Рада 226 голосами, попередньо ухваливши рішення про одноразове відхилення від процедури розгляду та прийняття законів, без обговорення, ухвалила Закон України «Про державний бюджет» на наступний рік.

Група народних депутатів України від опозиції у кількості 57 осіб вирішили звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням про визнання цього Закону неконституційним у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення.

Підготуйте проект конституційного подання до Конституційного Суду України – завдання для першої половини групи. Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду цієї справи – завдання для другої половини групи.

174. До офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини надійшла скарга (заява) від громадянина К. щодо порушення права на доступ до публічної інформації. Громадянин К. стверджував, що регіональне управління СБУ в Харківській обл. відмовило йому в доступі до інформації щодо його діда, якого він вважає жертвою репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму, що діяли на території України у 1917-1991 роках. Діда було заарештовано у 1938 році в місті Зміїв Харківській області, його родина не має ніяких відомостей про його долю. Регіональне управління СБУ в Харківській області відповіло, що запитувана інформація є інформацією з обмеженим доступом.

Складіть проект скарги (заяви) до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо вказаної ситуації.

Які відомості мають бути зазначені в скарзі (заяві)? Які правові акти можуть бути використані для посилення скарги та її обґрунтування?

Які повноваження має Уповноважений Верховної Ради України з прав людини щодо описаної ситуації. Яким може бути результат оскарження?

Список нормативних актів та літератури

- Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР // Там же. – 1995. – № 19. – Ст. 134.
- Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 12. – Ст. 565.
- Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII // Відом. Верхов. Ради України. – 2015. – № 36. – Ст. 360.
- Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР // Там же. – 1998. – № 20. – Ст. 99.
- Рішення Конституційного Суду України від 07.07.1998 № 11-рп/98 (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України) // Там же. – 1998. – № 27. – Ст. 1009.
- Рішення Конституційного Суду України від 17.10.2002 № 17-рп/2002 (справа щодо повноважності Верховної Ради України) // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 5.
- Бакумов О.С. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. Право України. – 2019. – № 7. – С. 198-217.
- Барабаш Ю. Г. «Глобалізаційний» виклик парламентаризму: конституційно-правовий аналіз. Університ. наук. записки. Часопис Хмельниц. ун-ту управління та права. – 2007. – № 1. – 2007. – С. 40-46.
- Барабаш, Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права : монографія. – Харків : Право, 2008. - 220 с.
- Барабаш Ю. Г. Інститут розпуску парламенту на сучасному етапі державотворення: порівняльно-правовий аналіз. Університ. наукові записки: Часопис Хмельниц. ун-ту управління та права. – 2008. – № 1. – 2008. – С. 36-43.
- Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект): Монографія. – Х.: Легас, 2004. – 192 с.
- Богданова С.Д. Взаємодія Верховної Ради України та Конституційного Суду України: конституційно-правова характеристика. Судова апеляція. – 2019. – № 1. – С. 32-43.
- Георгіца А. Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади. Право України : Респ. юрид. журнал . – 11/2009 . – №11 . – С. 100-117 .
- Жук Н.А. Достроковий розпуск парламенту як складова «хрестоматійної» рівноваги між гілками влади. Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – № 819. Сер. Право. – Вип. 2 (4)/2008. – 2008. – С. 42-49.
- Зозуля О.І. Конституційно-правові засади становлення комітетів і тимчасових комісій верховної ради України. Право і Безпека : наук. журн. – 2017. – № 4. – С. 29-34.
- Кіндюк Б.В. Оцінка ефективності діяльності комітетів Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів України. Бюлетень Мін'юсту України. – 2019. – № 11. – С. 20-29.
- Колісник В. Періодична зміна форми правління та трансформація українського парламентаризму в контексті політичної структуризації. Право України. – 2014. – № 8. – С. 39–44.
- Кунець І.Ю. Конституційно-правові аспекти поняття парламентських комітетів і комісій в Україні та зарубіжних країнах. Юрид. наука : наук. юрид. журн. – 2017. – № 5. – С. 4-14.
- Омельченко Н. Л. Деякі питання організаційно-правового механізму реалізації законодавчої функції Верховної Ради України. Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки. – 2013. – № 60. – С. 84-90.

Погорілко В. Ф. Конституційно-правовий статус Верховної Ради – парламенту України: проблеми теорії і практики. Правова держава: щорічник наук. праць Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Вип. 11. – К.: Вид. Дім «Юрид. кн.», 2000. – С. 103-117.

Процюк І. Законодавча влада у парламентській республіці. Право України. – 2014. – №8. – С. 45 – 55.

Пустовіт Ж. М. Поняття та сутність установчої функції Верховної Ради України. Часоп. Київ. ун-ту права. – 2007. – № 2. – С. 59-64.

Савченко Л.А. Призначення, звільнення членів рахункової палати України та гарантії їх правового статусу за новим законом України «Про рахункову палату». Харківський національний університет внутрішніх справ. Наше право = Our Law : Науково-практичний журнал. – 2016. – № 4. – С. 50-55.

Сучасний парламентаризм: український та світовий виміри : монографія / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. - Харків : Юрайт, 2018. - 200 с.

Сушкова Х. В. Конституційно-правові форми реалізації представницької функції Верховної Ради України. Бюл. М-ва юстиції України. – 2007. – № 4. – С. 65-74.

Шевченко Т.О. Розпуск парламенту як випадок колективного припинення повноважень народних депутатів України. Часопис Київ. ун-ту права. – 2007. – 1. – С. 77-82.

Тема 21. Конституційно-правовий статус народного депутата України

План

1. Статус народного депутата України. Представницький мандат
2. Набуття та припинення повноважень народного депутата
3. Права та обов'язки народного депутата України. Депутатський запит та депутатське звернення.
5. Гарантії діяльності народного депутата України. Депутатська недоторканність

Задачі

175. Л. був обраний до Верховної Ради України за виборчим списком Партії Прогресивного Поступу. Після отримання посвідчення народного депутата України у студії парламентського каналу «Рада» він заявив, що виходить із Партії Прогресивного Поступу, але з її фракції у парламенті виходити не збирається. Натомість він має намір вступити до Партії Громадських Ініціатив, оскільки «презентовані сьогодні у цій студії Програма та Стратегія еволюційних реформ Партії Громадських Ініціатив є більш ґрунтовними, прагматичними та реалістичними, ніж Програма Партії Прогресивного Поступу, котра насправді становить еkleктичний набір популізму та порожніх гасел». Того ж дня фракція Партії Прогресивного Поступу на своєму екстреному засіданні вирішила виключити народного депутата Л. зі складу своєї фракції та позбавити його повноважень народного депутата України. Наступного дня протокол засідання фракції Партії Прогресивного Поступу за підписом голови фракції з вимогою «позбавити повноважень народного депутата Л. та припинити виплату йому заробітної плати» надійшов до Секретаріату Верховної Ради України.

Які юридичні наслідки тягне за собою вихід народного депутата із партії? Чи є підстави для припинення повноважень народного депутата Л.? Який порядок припинення повноважень народного депутата? Охарактеризуйте тип депутатського мандата в Україні?

176. Під час звіту Генерального прокурора в парламенті, він продемонстрував відео, на якому один з народних депутатів бере гроші за «допомогу» в отриманні ліцензії для здійснення господарської діяльності та з трибуни парламенту оголосив (повідомив) йому підозру. Після цього Генеральний прокурор доручив Головному слідчому управлінні Національної поліції України здійснювати досудове розслідування за відомостями, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення народним депутатом України. В ході розслідування слідчі за погодженням з Генеральним прокурором ухвалили постанову про проведення обшуку в приміщенні його громадської приймальні.

Народний депутат України оскаржив до суду дії Генерального прокурора та слідчих Головного слідчого управління Національної поліції, оскільки ними було порушено гарантії депутатської діяльності в частині особливого порядку притягнення народних депутатів до кримінальної відповідальності.

Яке рішення має ухвалити суд? Які гарантії депутатської діяльності Ви знаєте? Охарактеризуйте особливості притягнення народного депутата до юридичної відповідальності? У чому полягає депутатська недоторканність?

177. Розглянувши депутатське звернення народного депутата С. із пропозицією надати інформацію про стан злочинності й відповідні копії звітів, начальник Головного управління Національної поліції України в Ч-кій області К. відмовився надати таку інформацію. Свою відмову він обґрунтував тим, що такі дані становлять службову інформацію про діяльність органів внутрішніх справ і не можуть бути надані громадянам на підставі їх інформаційних запитів.

Що таке депутатське звернення? Чи обґрунтовано є відмова К. у наданні інформації за депутатським зверненням народного депутата С.?

178. До начальника Управління Служби безпеки України в Луганській області надійшов депутатський запит народного депутата К. з вимогою провести оперативно-розшукові заходи та притягнути до кримінальної відповідальності колишнього голову обласної державної адміністрації, який, на думку депутата, несе повну відповідальність за окупацію окремих районів Луганської області. При цьому жодних конкретних фактів на підтвердження своєї вимоги народний депутат не надав.

Що таке депутатський запит? Чи повинні бути задоволені вимоги, викладені у запиті народного депутата К.? Які існують особливості направлення депутатських запитів та депутатських звернень до судових органів, органів СБУ, досудового розслідування, органів прокуратури?

179. Народний депутат І. під час виступу на пленарному засіданні Верховної Ради України зазначив: «пурпурові захоплюють державну владу та порушують державний суверенітет, ввімкнувши пурпуровий станок з друку антиукраїнських законів». Головуючий зробив депутату І. попередження про неприпустимість таких висловлювань та позбавив права виступу на цьому пленарному засіданні. Після засідання депутати фракції «Пурпурові вітрила» звернулися до Державного бюро розслідувань з заявою про вчинення І. кримінального правопорушення, передбаченого ст. 161 Кримінального кодексу України.

Також на вимогу цієї ж депутатської фракції Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України прийняв рішення про позбавлення народного депутата І. права брати участь у семи пленарних засіданнях.

Дайте розгорнутий конституційно-правовий аналіз наведеної ситуації, оцінюючи при цьому правомірність дій та заяв кожного з учасників. Які гарантії депутатської діяльності Ви знаєте? У чому полягає депутатський індемнітет?

180. Народний депутат, перебуваючи на відпочинку, не з'явився на позачергову сесію парламенту. Водночас його карткою для голосування декілька разів скористався (проголосував) колега по фракції. Після розголосу журналістами цієї ситуації також з'ясувалося, що цей депутат протягом останнього місяця попередньої чергової сесії не відвідав жодного пленарного засідання Верховної Ради України та жодного засідання парламентського комітету, до складу якого його обрано.

Депутати ініціювали прийняття рішення про дострокове припинення повноважень обох народних депутатів, у зв'язку з чим, звернулися до Конституційного Суду України для офіційного тлумачення вимоги щодо особистого голосування та наслідків за її недотримання народними депутатами.

Також на викликаний суспільний резонанс відреагував глава держави, подавши законопроект про внесення змін до Конституції України щодо доповнення переліку підстав дострокового припинення повноважень народних депутатів такими як:

- порушення вимог особистого голосування;
- відсутність на третині пленарних засідань протягом однієї чергової сесії без поважних причин.

Дайте розгорнутий конституційно-правовий аналіз наведеної ситуації, оцінюючи при цьому правомірність дій та заяв кожного з учасників. Які обов'язки народного депутата Ви знаєте? Які юридичні наслідки за порушення народним депутатом вимог особистого голосування та особистої участі у засіданнях Верховної Ради України чи її органів, до складу яких його обрано?

181. До комітету з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України Верховної Ради України надійшла заява народного депутата М., у якій він просив розглянути питання про втрату депутатського мандата народним депутатом К. – заступником голови комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки, оскільки останній одночасно з громадянством України має громадянство ще двох країн, на території однієї з яких він проживав майже півроку до дня виборів та на даний час продовжує виконувати обов'язки головного тренера команди у цій державі. Окрім того, народний депутат К. рішенням фракції політичної партії, за списками якої його було обрано до Верховної Ради України, був виключений зі складу фракції.

Чи є підстави для дострокового припинення повноважень народного депутата К.? У якому порядку повноваження народного депутата України припиняються достроково? Складіть проект висновку комітету з питань регламенту та організації роботи Верховної Ради України.

Список нормативно-правових актів та літератури:

Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>

Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>

Рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 р. № 9-рп/99 (справа про депутатську недоторканність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-99>

Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2002 р. № 4-рп/2002 (справа про запити і звернення народних депутатів України до органів дізнання і досудового слідства). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-02>

Рішення Конституційного Суду України від 10.04.2003 р. № 7-рп/2003 (справа про гарантії діяльності народного депутата України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-03>

Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2003 р. № 12-рп/2003 (справа про гарантії депутатської недоторканності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-03>

Рішення Конституційного Суду України від 25.06.2008 р. № 12-рп/2008 (справа про перебування народного депутата України у депутатській фракції). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-08>

Рішення Конституційного Суду України від 21.12.2017 № 3-р/2017 (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-17>

Висновок Конституційного Суду України від 24.12.2019 р. № 9-в/2019 у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України). (реєстр. № 1027) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009v710-19>

Барабаш Ю. Г. Конституційно-правовий статус народного депутата України: [відеолекція]. // Портал АСУ навчальним процесом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://acs.nlu.edu.ua/html/lections/lecture011.html>

Борденюк В. Депутатська недоторканість як гарантія діяльності представницького органу державної влади: конституційно-правові аспекти / В. Борденюк // Юрид. Україна: щомісяч. наук. журн. – 2011. – № 3. – С. 22–27.

Войтенко Ю. М. Депутатський імунітет як політичний інститут: вітчизняний та світовий досвід / Ю. М. Войтенко // Гілея: наук. вісн. – 2015. – Вип. 93. – С. 357–361.

Георгіца А. З. Особливості правового регулювання статусу парламентаріїв України у контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду / А. З. Георгіца, О. Д. Чепель // Наук. вісн. Міжнарод. гуманітар. ун-ту: Юриспруденція. – 2013. – Вип. 6–1. – Т. 1. – С. 97–100.

Данилюк Ю. В. Проблемні питання конституційно-правового статусу народного депутата України / Ю. В. Данилюк // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. – 2014. – № 3. – С. 31–37.

Депутат в українському парламенті (науково-практичний посібник) / В. О. Зайчук, О. Л. Копиленко, Ю. В. Ясенчук та ін. – Київ: Парлам. вид-во, 2013. – 260 с.

Депутатські привілеї: зарубіжний досвід та пропозиції для України: [інформ.-аналіт. дослідження] [Електронний ресурс] / Лабораторія законодавчих ініціатив. Програма сприяння парламенту України університету Індіани США. – Київ, 2007. – 33 с. – Режим доступу: <http://www.parlament.org.ua>

Колюх В. В. Депутатська недоторканність: зарубіжний досвід і українські проблеми [Електронний ресурс] / В. В. Колюх // Віче. – 2015. – № 3. – С. 52–56.

Романюк П.В. «Конституційно-правові засади інституту представницького мандата в Україні / П.В. Романюк. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2019. – 192 с.

Чепель О. Д. Конституційно-правовий статус та професіоналізація діяльності депутатів парламенту на сучасному етапі (порівняльно-правове дослідження) : монографія. Чернівці : Рута, 2010. 254 с.

Шевченко Т. О. Конституційні підстави припинення повноважень народних депутатів України / Т. О. Шевченко // Право України. – 2008. – № 9. – С. 14–18.

Щербанюк О.В. Відкликання депутата як форма безпосереднього здійснення суверенної влади народу [Текст] / О.В. Щербанюк // Prawo naszymi sasiadow. Tom I. Konstytucyjne podstawy budowania i rozwoju spolecz enstwa obywatelskiego w Polsce I na Ukrainie – dobre praktiki. Rzeszow-Przemysl. – 2013 р. – С. 291-301.

Marc Van der Hulst. The parliamentary mandate a global comparative study. Geneva : Inter-Parliamentary Union, 2000. 154 p.

Representational mandate in the Polish Deputies' practice / Maria Kruk [i in.]; [tł. Arkadiusz Sosnowski, Katarzyna Bartuzi]. Warszawa : Wydaw. Sejmowe, 2013, 354 p.

Т е м а 22. Конституційний статус Президента України

План

1. Президент України – глава Української держави
2. Повноваження та акти Президента України.
3. Гарантії діяльності Президента України.
4. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.
5. Правовий статус Ради Національної безпеки та оборони України.

Задачі

182. У зв'язку з актом збройної агресії проти України наприкінці лютого 2014 року виконуючий обов'язки Президента України скликав термінове засідання Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО). На ньому було розглянуто питання про вжиття невідкладних заходів щодо забезпечення національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України. У ході обговорення виявилось, що більшість членів РНБО, включно з Прем'єр-міністром України та міністром оборони України, висловлювалися проти введення воєнного стану. В. о. Президента України був за введення воєнного стану, однак, не відчувши підтримки РНБО, відмовився від такого кроку.

Розкрийте повноваження Президента України з керівництва у сфері національної безпеки і оборони України. Проаналізуйте функції та компетенцію РНБО. Дайте конституційно-правову оцінку діям в. о. Президента України. Який порядок введення в дію рішень РНБО?

183. Президент України після проведення конкурсу призначив голів Національної антикорупційного бюро України, а також Державного бюро розслідувань. Водночас це рішення було оскаржено до Конституційного Суду України, оскільки відповідно до Конституції Президент не має права призначати таких посадових осіб, при цьому Конституція України закріплює виключений перелік повноважень глави держави. Паралельно народними депутатами був підготовлений законопроект про внесення змін до Конституції України щодо включення до тексту Конституції відповідних повноважень Президента України.

Чи належать до повноважень Президента України призначення голів Національної антикорупційного бюро України, а також Державного бюро розслідувань?

Чи має право Президент здійснювати повноваження, які не визначені Конституцією України?

Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України?

Чи може бути змінена Конституції України шляхом розширення конституційних повноважень Президента щодо призначення керівників правоохоронних органів?

184. На прес-конференції Президента України журналіст обнародував інформацію, відповідно до якої Голова апеляційного суду однієї з областей М. продовжує обіймати свою посаду незаконно, оскільки вже півроку як досяг пенсійного віку. Президент України доручив відповідальним працівникам Офісу Президента України терміново

підготувати проект указу про звільнення М. з посади Голови апеляційного суду та з посади судді. Того ж вечора цей указ з'явився на офіційному сайті Президента України.

Чи є конституційним указ Президента України?

Які повноваження має Президент України у сфері функціонування судової гілки влади?

Який порядок їх реалізації?

185. Президент України видав Указ, відповідно до якого встановлено необхідність погодження з Президентом України кандидатур на посади першого заступника, заступника Міністра оборони України, а також керівників окремих структурних підрозділів у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України, військових формуваннях, правоохоронних органах. Свій указ Президент обґрунтовує п. 17 ст. 106 Конституції України, відповідно до якого до його повноважень належить здійснення керівництва у сферах національної безпеки та оборони держави.

Чи є указ Президента України правомірним?

Що охоплюється повноваженням Президента України щодо здійснення керівництва у сферах національної безпеки та оборони держави? Чи може зміст і конкретний механізм реалізації такого повноваження бути конкретизовано на рівні Указу Президента?

186. Перед поїздкою на багатосторонню міжнародну зустріч міністрів у сфері промисловості країн – членів світової організації торгівлі від Президента України на ім'я міністра аграрної політики та продовольства України були направлені Директиви з приводу ведення переговорів та підписання багатосторонньої угоди з питань співробітництва у сфері важкого машинобудування. Однак міністр відмовився діяти відповідно до Директив, посилаючись на те, що згідно з Конституцією України він як член Кабінету Міністрів виконуватиме лише акти Президента України, якими відповідно до Конституції України визнаються укази і розпорядження.

В яких випадках Президент має право затверджувати директиви щодо підписання міжнародного договору? Чим це регулюється?

Яку правову природу мають відповідні директиви? Чи є вони окремим актом Президента або затверджуються його указом або розпорядженням?

Наскільки обґрунтованою з конституційно-правової точки зору є відмова міністра виконувати Директиви Президента ?

187. У зв'язку з оприлюдненими в ЗМІ фактами політичної корупції у Верховній Раді України Президент України видав указ про дострокове припинення її повноважень. В своєму указі Президент послався на ч. 2 ст. 102 Конституції України, відповідно до якої він є гарантом додержання Конституції України. Політична корупція у Верховній Раді, на думку Президента, у вигляді отримання неправомірної вигоди за голосування або не голосування за ті чи інші законопроекти, а також за входження до коаліції депутатських фракцій спотворює волевиявлення виборців і порушує Конституцію України. 46 народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України з поданням щодо визнання неконституційності указу Президента.

Дайте оцінку правомірності дій Президента України. Яке має бути рішення Конституційного Суду України? Що означає статус Президента як гаранта додержання Конституції України?

188. 4 млн. громадян зібрали підписи щодо проведення всеукраїнського референдуму про вступ України до НАТО. Президент України відмовився проголошувати

відповідний референдум у зв'язку з тим, що підписи були зібрані неналежним шляхом. Крім того, він як гарант реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, не може допустити такий референдум, оскільки негативна відповідь на ньому порушуватиме Конституцію України. Тому навіть за умови дотримання процедури він такий референдум ніколи не призначить.

Чи може Президент не проголошувати всеукраїнський референдум за народною ініціативою? Чи наділений він повноваженнями перевірки питань, що виносяться на референдум щодо відповідності Конституції України?

Яким чином Президент виконує функцію гаранта реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору?

189. Громадянин К звернувся до Верховного Суду з позовом про зобов'язання Президента внести до Верховної Ради України як суб'єкта законодавчої ініціативи ряд законопроектів щодо прямого народовладдя, відкликання депутатів та деяких інших. Свій позов він обґрунтовує тим, що це було обіцяно в офіційній програмі кандидата на пост Президента. Паралельно у зв'язку з невиконанням відповідної програми ініціативні групи почали збирати підписи щодо референдуму про дострокове припинення повноважень глави держави.

Яке рішення має ухвалити Верховний Суд? Які юридичні наслідки має програма кандидата на пост Президента України?

Чи може бути достроково припинені повноваження глави держави на референдумі?

190. Громадянин В. звернувся до Верховного Суду з позовом до Президента про визнання незаконним Указу про призначення Б. на посаду Голови Адміністрації Президента у зв'язку з порушенням Закону «Про очищення влади». Згодом Адміністрація Президента була реорганізована в «Офіс Президента». Крім того, громадянин В. вказував на те, що ЄСПЛ ухвалив рішення у справі «Полях та інші проти України», яким визнав порушення Законом «Про очищення влади» прав людини.

Які повноваження Президента щодо створення допоміжних і дорадчих органів? Яка ролі в державному механізмі Офісу Президента?

Яке рішення має ухвалити Верховний Суд?

191. Президент України звернувся до Кабінету Міністрів України з поданням про звільнення голови обласної державної адміністрації. Кабінет Міністрів України відмовився розглядати відповідне подання Президента, оскільки відповідне подання, на думку Кабінету Міністрів України, порушує ч. 2 ст. 19 Конституції України. Після цього Президент видав указ, яким скасував свій попередній указ про призначення на посаду відповідного голови обласної адміністрації і призначив виконувача обов'язки голови обласної державної адміністрації.

Дайте правовий аналіз ситуації. Яка роль Президента у формуванні місцевих органів виконавчої влади.

Чи правомірні дії Президента України і Кабінету Міністрів України?

192. Прем'єр-міністр Г. подав заяву про відставку Президенту України. Президент розглянув відповідну заяву і відмовся її задовольняти, висловивши підтримку Прем'єр-міністру. Народні депутати обурились тим, що Прем'єр-міністр подав заяву про відставку

не до Верховної Ради України, а Президенту України.

Яка роль Президента у формуванні Кабінету Міністрів України? Чи має право Президент ухвалювати рішення про відставку Прем'єр-міністра? Дайте правову оцінку ситуації.

193. 150 народних депутатів несли законопроект про внесення змін до Конституції України щодо скасування недоторканності Президента України. Автори законопроекту зауважували, що наразі чинна Конституція порушує принцип балансу гілок влади і систему стримувань і противаг як елементу принципу поділу влади, оскільки недоторканність народних депутатів України як представників законодавчої гілки влади скасована, а Президента – ні. Представник Президента заявив, що пост Президента не належить до жодної з гілок влади тут немає жодної проблеми, а Президент виконує арбітражну функцію. Тим не менше, народні депутати проголосували щодо направлення законопроекту на висновок до КСУ.

Яке місце Президента в системі поділу влади? Чи належить пост Президента до якоїсь гілки влади?

Який висновок має надати КСУ?

194. Після вступу на пост Президент України видав указ про прийняття до громадянства України громадянина Російської Федерації К. за особливі заслуги перед Україною. Парламентська тимчасова слідча комісія з'ясувала, що К. здійснював приховане фінансування виборчої кампанії Президента через підставних осіб та у зв'язку з цим запропонувала достроково припинити повноваження Президента в порядку імпичменту.

Чи є в даному випадку підстави для імпичменту Президента? Яка процедура усунення Президента в порядку імпичменту?

Проаналізуйте Закон України від 10 вересня 2019 р. «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент)». При вирішенні задачі слід використати Рішення Європейського Суду з прав людини від 6.01.2011 р. «Паксас проти Литви».

Які недоліки ви бачите в чинній конституційній і законодавчій процедурі імпичменту Президента і як її можна вдосконалити з огляду на досвід зарубіжних країн?

195. 4 лютого 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про позбавлення звання Президента України» відносно колишнього глави держави, який самоусунувся від виконання своїх конституційних повноважень. Однак новий Президент України оскаржив цей закон до Конституційного Суду на тій підставі, що чинна Конституція України передбачає, що звання Президента України зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент не був усунений з поста в порядку імпичменту, чого у випадку з його попередником зроблено не було.

Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України?

Дайте юридичну оцінку Закону України «Про позбавлення звання Президента України», а також постанови ВРУ від 22 лютого 2014 року «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України».

196. Із засобів масової інформації стало відомо, що низка указів Президента України про призначення глав дипломатичних представництв не скріплені підписами Прем'єр-міністра і відповідального міністра. Коли ж останнього на прес-конференції

запитали, чи підписував він відповідні укази, міністр відповів, що він «візував, але не контрасигнував».

Розкрийте зміст інституту контрасигнації. Чи є тотожними контрасигнація і скріплення підписом?

Які Укази Президента України підлягають скріпленню підписом і чи це обов'язком відповідного міністра і Прем'єр-міністра?

Список нормативних актів та літератури

Про Президента Української РСР: Закон України від 05.07.1991 р. № 1295-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 33. – Ст. 446.

Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР // Там же. – 1998. – № 35. – Ст. 237.

Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-ІV // Там же. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

Рішення Конституційного Суду України від 10.12.2003 р. № 19-рп/2003 (справа щодо недоторканності та імпідменту Президента України) // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 51. – Ст. 2704.

Рішення Конституційного Суду України від 16.05.2007 р. № 1-рп/2007 (справа про звільнення судді з адміністративної посади) // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 40. – Ст. 1589.

Рішення Конституційного Суду України від 15.01.2009 р. № 2-рп/2009 // Там же. – 2009. – № 5. – Ст. 139.

Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. / Ю. Г. Барабаш. – Х.: Право, 2008. – 220 с.

Барабаш Ю. Президентська влада у змішаних республіках: окремі питання теорії та практики / Ю. Барабаш // Право України. – 2014. – № 8. – С. 67–76.

Барабаш Ю. Г. Про політичну складову у статусі глави держави в напівпрезидентських республіках / Ю. Г. Барабаш // Бюл. М-ва юстиції України. – 2010. – № 6. – С. 27-36.

Барабаш Ю. Г. Окремі питання конституційно-правової сутності президентського арбітражу / Ю. Г. Барабаш // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина: зб. наук. статей та тез наук. повід. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. 23.11.2012 р.: [у 2 ч.]. – Ч. 1. – Х.: Точка, 2012. – С. 12-15.

[Берназюк Я. О.](#) Директива Президента України як одна з форм актів глави держави у сфері зовнішньополітичної діяльності та сфері національної безпеки і оборони / Я. О. Берназюк // [Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право.](#) - 2011. - Вип. 16. - С. 157-163.

[Берназюк Я. О.](#) Особливості видання Президентом України актів, які не передбачені Конституцією України / Я. О. Берназюк // [Публічне право.](#) - 2013. - № 1. - С. 38-44.

Волощук О.Т. Інститут Президента в системі органів державної влади: історико-теоретичний аспект. Монографія / О. Т. Волощук. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, Чернівці : Золоті литаври, 2012. – 112 с.

Кривенко Л. Президент України: еволюція конституційно-правового статусу / Л. Кривенко // Віче. – 1998. – № 10. – С. 77-95.

Мартинюк Р. Ідея "Президентської гілки влади" та компетенційні взаємозв'язки президента із тріадою "Розділених влад" у змішаній республіканській формі правління / Р. Мартинюк // Право України. – 2014. – №8. – С. 77 – 84.

Мельниченко В. Статус президента і форма державного правління: взаємообумовленість та взаємовплив / В. Мельниченко, Н. Плахотнюк // Право України. – 2014. – №8. – С. 56 – 66.

Серьогіна С.Г. Теоретично-правові та організаційні засади функціонування інституту президентства в Україні : монографія / С. Г. Серьогіна ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Ксілон, 2001. - 280 с.

Серьогіна С. Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: монографія / С. Г. Серьогіна. – Х.: Право, 2011. – 768 с.

Тодыка Ю. Н. Президент Украины: конституционно-правовой статус / Ю. Н. Тодыка, В. Д. Яворский. – Х.: Факт, 1999. – 256 с.

Т е м а 25. Конституційний контроль в Україні

План

1. Конституційний контроль: поняття та види
2. Конституційний Суд України в системі органів державної влади
3. Порядок формування Конституційного Суду України і його структура.
4. Функції та повноваження Конституційного Суду України.
5. Юрисдикція Конституційного Суду України.
6. Статус судді Конституційного Суду України.
7. Загальна характеристика конституційно-судового процесу.
8. Акти та юридичні позиції Конституційного Суду України.

Задачі

197. На пленарному засіданні Верховної Ради України народним депутатом України була висловлена пропозиція про необхідність зміни нинішньої моделі формування Конституційного Суду України. Зокрема, він запропонував, щоб судді призначались Президентом України за згодою парламенту, що, у свою чергу, суттєво знизить рівень конфліктності в його діяльності, а також мінімізує фактор «партійності» суддівського корпусу.

Який чинний механізм формування Конституційного Суду України? Які моделі комплектування органів конституційної юрисдикції існують у сучасному світі? Проаналізуйте аргументи народного депутата.

198. Верховна Рада України прийняла у третьому читанні Закон України «Про внесення змін до Конституції України», яким передбачається ліквідація Конституційного Суду України і передача його повноважень Верховному Суду України. Висновки щодо відповідності цього законопроекту статей 157, 158 Конституції України від Конституційного Суду отримані не були. Названий Закон направлено на підпис Президенту України, який застосував право вето щодо нього. Народні депутати України звернулися до адміністративного суду зі скаргою на дії Президента України, в якій просять визнати їх неконституційними та зобов'язати главу держави підписати Закон й оприлюднити його.

Зробіть конституційно-правовий аналіз ситуації. Яким чином має бути вирішений цей спір? В чому різниця між конституційною юрисдикцією та адміністративною юрисдикцією?

199. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Закону України про Конституційний Суд України», відповідно до якого Конституційному Суду було заборонено розглядати на предмет відповідності Конституції України (на конституційність) законів про внесення змін до Конституції України, які вже були прийняті парламентом і набрали чинності.

Група народних депутатів у кількості 53 осіб звернулася до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо перевірки на предмет відповідності Конституції України (конституційності) відповідного закону..

Проаналізуйте дану ситуацію.

Яке рішення має прийняти Конституційний Суд України?

Які повноваження має Конституційний Суд України щодо перевірки на конституційність законів України?

200. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання 50 народних депутатів України, які просили здійснити офіційне тлумачення статей 147, 150, 151, 151-1 Конституції України у системному зв'язку зі ст. 6 Конституції України та визначити правовий статус (природу) Конституційного Суду України та його місце в системі поділу державної влади.

До якої гілки влади належить Конституційний Суд України?

Чи існують органи державної влади, які не належать до жодної з гілок державної влади, визначених статтею 6 Конституції України?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді-договідача у цій справі.

201. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з клопотанням здійснити офіційне тлумачення частин 1 та 4 статті 37 Конституції України. Необхідність в такому офіційному тлумаченні Уповноважений Верховної Ради України з прав людини обґрунтував тим, що посадові особи органів державної реєстрації відмовляють у проведенні реєстрації тих політичних партій та громадських організацій, статутні документи яких, на їх думку, містять положення, що суперечать вимогам частини 1 статті 37 Конституції України. У той же час, відповідно до частин 4 статті 37 Конституції України, заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

У зв'язку з цим, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини просив роз'яснити, чи мають право органи державної реєстрації у зазначених випадках приймати рішення про відмову у проведенні державної реєстрації політичних партій та громадських організацій, чи це має здійснюватися виключно у судовому порядку.

Дайте оцінку аргументів Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з урахуванням правової позиції Європейського суду з прав людини у справі «Партія Свободи і демократії (ÖZDEP) проти Туреччини» та «Об'єднана Комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини».

Підготуйте проект висновку наукового консультанта судді-договідача Конституційного Суду України щодо мотивувальної частини рішення з цього питання.

202. 3 жовтня 2016 року під час розгляду справи щодо офіційного тлумачення окремих положень Закону України «Про очищення влади», відкритого за конституційним зверненням колишнього прокурора однієї з областей України, звільненого з посади відповідно до цього Закону, суддя Б. запропонував прийняти Ухвалу про припинення

провадження у цій справі. На його думку, з моменту набуття чинності змінами до Конституції України щодо правосуддя, Конституційний Суд України, по-перше, втратив повноваження розглядати питання щодо офіційного тлумачення законів України, а по-друге, громадяни України вже не мають права звертатися до Конституційного Суду України з конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України. Конституційний Суд України оголосив перерву у своєму засіданні для вироблення юридичної позиції щодо цих питань.

Проаналізуйте дану ситуацію. Наскільки обґрунтованою є пропозиція судді Б.?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді Конституційного Суду України з цього питання.

203. Конституційний Суд України своєю ухвалою 5 лютого 2008 року № 6-у/2008 відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 102 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про внесення змін до Конституції України”, Закону України “Про внесення зміни до розділу IV “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про Конституційний Суд України”. Свою позицію Конституційний Суд України обґрунтував тим, що положення закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності стають невід’ємною складовою Конституції України – окремими її положеннями, а сам закон вичерпує свою функцію. Водночас згодом, у рішенні від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів, Конституційний Суд відкрив провадження у справі і визнав Закон “Про внесення змін до Конституції України” № 2222 неконституційним.

Чи зв’язаний Конституційний Суд України своїми попередніми юридичними (правовими) позиціями? Чи може Конституційний Суд України переглядати свої юридичні позиції? Чи може Конституційний Суд України уточнити свою юридичну позицію?

Наведіть декілька прикладів із практики перегляду (зміни) своїх Юридичних (правових) позицій Конституційним Судом України.

Підготуйте науковий висновок щодо обґрунтованості зміни Конституційним Судом України своєї юридичної (правової) позиції у цій справі.

204. До Конституційного Суду України надійшла конституційна скарга від Комуністичної партії України, в якій наводилися правові аргументи на користь неконституційності Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборони пропаганди їхньої символіки», на підставі якого 16 грудня 2015 року за рішенням Окружного адміністративного суду м. Києва партія була заборонена (справа № 826/15408/15).

Матеріали конституційної скарги були повернуті скаргнику без розгляду. У поясненні зазначалося, що по-перше, КПУ не є належним суб’єктом звернення до Конституційного Суду України, через те, що є юридичною особою (а відповідно до правової позиції сформульованої КСУ у відомому рішенні від 9 лютого 1999 р. № 1-рп стаття 55 Конституції України, яка гарантує право на звернення до КСУ, стосується лише фізичних осіб), по-друге, нею пропущені розумні строки звернення до Конституційного Суду з конституційною скаргою.

Назвіть суб’єктів звернення до КСУ з конституційною скаргою. Чи є таким суб’єктом об’єднання громадян? Які умови прийнятності конституційної скарги? Які розумні строки звернення до КСУ з конституційною скаргою?

Складіть проект рішення КСУ за результатами розгляду цієї конституційної

скарги.

205. Ув'язнений за довічне позбавлення волі Панасенко звернувся з конституційною скаргою до КСУ у зв'язку з відсутністю в законодавстві «права на надію» і просив визнати неконституційним положення Кримінального кодексу щодо неможливості застосування осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, дострокового звільнення. Громадянин Панасенко посилався також на рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України (№2)» та іншу аналогічну практику ЄСПЛ. При цьому заявник зазначив, що Конституція України права на надію прямо не закріплює.

Чи можна обґрунтовувати неконституційність закону посиланням на міжнародні стандарти з прав людини, зокрема, практику ЄСПЛ?

Що таке доктрина дружнього ставлення до міжнародного права і в яких рішеннях КСУ вона вже була застосована?

Яке рішення має ухвалити КСУ?

Чи можна застосовувати рішення ЄСПЛ в даному випадку без рішення КСУ?

Проаналізуйте практику Конституційного Суду України з вказаної проблеми (Ухвала Першої колегії суддів першого сенату від 24 квітня 2019 року № 117-1(І)/2019, Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату від 18 липня 2019 року № 209-2(І)/2019, Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату від 27 листопада 2019 року № 303-2(ІІ)/2019, Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату від 10 грудня 2019 року № 310-3(І)/2019).

206. Голова Конституційного Суду України Ш. на спеціальному пленарному засіданні був звільнений з посади судді КСУ за вчинення грубого дисциплінарного проступку. Суддя оскаржив своє звільнення до окружного адміністративного суду м. Києва. Не погодившись із позовом, представник Конституційного Суду України в суді послався на рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення ст. 151-2 Конституції України, зазначивши, що рішення КСУ про звільнення судді є остаточним, обов'язковим і не оскаржуваним, а справа підлягає припиненню.

Які рішення КСУ є остаточними, обов'язковими і неоскаржуваними? Чи можна оскаржувати індивідуальні акти КСУ в порядку адміністративного судочинства?

Яке рішення має ухвалити суд за результатами розгляду позову?

Проаналізуйте рішення адміністративних судів по справі № 640/8752/19 та Рішення КСУ від 2 грудня 2019 р. № 11-р/2019.

Список нормативних актів та літератури

Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII // Відомості Верховної Ради . – 2017. – № 35. – Ст.376.

Регламент Конституційного Суду України, затверджений постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/reglament_2.pdf

Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України „Про Конституційний Суд України“ (в редакції Закону України від 4 серпня 2006 року № 79-V) (справа про повноваження Конституційного Суду України) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/docs/533>.

Рішення Конституційного Суду України від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151² Конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/11_p_2019.pdf.

Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 106 Конституції України (щодо закріплення повноважень Президента України утворювати незалежні регуляторні органи, Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад Директора Національного антикорупційного бюро України і Директора Державного бюро розслідувань) (реєстр. № 1014) вимогам статей 157 і 158 Конституції України № 7-в/2019 від 16 грудня 2019 року // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007v710-19>

Конституційна юрисдикція: Підручник / Ю.Г. Барабаш, І.І. Дахова, О.П. Євсєєв та ін. / за ред. Ю.Г. Барабаша та А.О. Селіванова. – Х.: Право, 2012. – 168 с.

Барабаш Ю. Г. Конституційний Суд versus адміністративні суди? Роздуми з приводу статті В. М. Кампо / Ю. Г. Барабаш // Юрид. вісн. України. – 2009. – № 38 (19-25 вересня). – С. 12.

Баулін Ю. Двадцять років вітчизняної конституційної юрисдикції / Ю. Баулін // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 23-40.

Баулін Ю. Новий формат діяльності Конституційного Суду України / Ю. Баулін // Право України. – 2016. – № 7. – С. 19-23.

Бориславська О. Роль органу конституційної юрисдикції у формуванні в Україні системи конституціоналізму європейського зразка: до постановки проблеми / О. Бориславська // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 3. – С. 62-71.

Берченко Г. В., Ткаченко Є. В. Право на звернення з індивідуальною конституційною скаргою в Україні: теоретико-практичні аспекти // Право України. – 2018. – № 12. – С. 92-113.

Гультай М. Норми міжнародного права у практиці Конституційного Суду України / М. Гультай, Н. Кияниця // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 6. – С. 81-89.

Єзеров А. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України / А. Єзеров. // Юридичний вісник. – 2014. – №6. – С. 38–46.

Летнянчин Л. І. Проблеми конституціоналізації індивідуальної конституційної скарги в Україні // Право України. – 2018. – № 12. – С. 55-76.

Летнянчин Л. І. Конституційна судова реформа: проблеми та перспективи / Л. І. Летнянчин // Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: О. В. Петришин та ін.: – Х.: Право, 2016. – № 3 986). – С. 194-203.

Мельник М. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя / М. Мельник, С. Різник // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 149-159.

Савчин М. В. Конституційний Суд України та реалізація Конституції України / М. В. Савчин // Публічне право. – 2015. – № 1. – С. 9-17.

Стецюк П. Зміни до Основного Закону України щодо правосуддя (конституційно-юрисдикційний зріз) / П. Стецюк // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 194-201.

Савчин М. В. Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України / М. В. Савчин, Р. В. Марчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 11. – С. 44-52.

Слінько Т.М. Правова природа окремої думки судді Конституційного Суду України / Т.М. Слінько, Є.В. Ткаченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – К. - 2011. – № 11. – С. 53- 59.

Слінько Т. М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України / Т. М. Слінько // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 596-601.

Шаповал, В. М. Конституційний контроль в Україні: концепт та інститути / В. М. Шаповал // Право України. - 2016. - N 10. - С. 125-140.

5. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Підготовка до практичних занять допомагає глибше вивчити основні теми курсу конституційного права України, оволодіти вмінням самостійно працювати з Конституцією України, законами, іншими нормативними правовими актами та спеціальною літературою.

Самостійна робота здійснюється у таких формах:

- виконання домашніх завдань;
- доопрацювання матеріалів лекції;
- робота в інформаційних мережах;
- опрацювання додаткової літератури (вказаної наприкінці кожної теми);
- складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.

З усіх тем практичних занять необхідно використовувати такі підручники та навчальні посібники: Конституційне право України : підручник / [Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин, Ф.В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. Т.М. Слінько. – Харків : Право, 2020. – 592 с.; Конституційне право України: посібник для підготовки до іспиту / Ю. Г. Барабаш, Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин та ін. – Х.: Право, 2019; Тодька Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики. – Х.: Факт, 2000; Тодька Ю.Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина. – Х.: Факт, 1998; Кушніренко О.Г., Слінько Т.М., Веніславський Ф.В. Конституційне право України в схемах і дефініціях. – Х.: Фоліо, 2003.

На сайті Тодиківських читань (<http://www.tchytannya.org.ua>) в електронному вигляді розміщені публікації викладачів кафедри конституційного права, які можна використовувати при підготовці до практичних занять, а також при виконанні індивідуальних і курсових робіт. На порталі АСУ навчальним процесом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (<http://nulau.edu.ua/>) в розділі «Навчально-методичні матеріали» в електронному вигляді знаходяться розміщуються програми, методичні рекомендації та завдання, екзаменаційні питання, а також методичні відеоматеріали, за допомогою яких можна здійснити онлайн перегляд учбового матеріалу, лекцій та семінарських занять.

У кінці кожної теми практичних занять названі, окрім монографічних джерел, нормативні матеріали, які слід використовувати при підготовці. Вихідні дані актів вказані відповідно до їх первинної редакції. У зв'язку з тим, що до кожного із зазначених актів неодноразово вносилися зміни та доповнення, слід використовувати тексти нормативно-правових актів, розміщених в інформаційно-пошукових системах “Законодавство”, “Ліга” та інших електронних базах даних.

Підготовка до практичних занять передбачає вирішення практичних задач (аналіз матеріалів для роздумів) до відповідної теми. Перед виконанням завдань необхідно ретельно вивчити всі питання теми практичного заняття та ознайомитися і опрацювати рекомендовану літературу і нормативні джерела. Усі завдання мають виконуватися письмово у спеціальному зошиті для практичних занять з конституційного права України. Слід залишати вільне місце поруч із відповіддю на завдання для того, щоб після обговорення на практичних заняттях внести певні корективи до відповіді на те чи інше питання.

Розглядаючи конкретне завдання, необхідно дослідити всі обставини казусу і чітко відповісти на поставлені після завдання питання. Відповіді мають носити розширений та обґрунтований характер, обов'язково із посиланням на норми того чи іншого акта, юридичні позиції Конституційного Суду України, практики Європейського суду з прав людини та вітчизняних судів, а також на монографічне або навчальне джерело, яке використовувалося.

Вирішення завдань на практичних заняттях передбачає не тільки доповідь студента, якого опитують, з того чи іншого казусу, а й дискусію всіх присутніх студентів з приводу питань до відповідного завдання. Після обговорення практичного завдання викладач

підводить підсумки і пояснює правильне рішення, яке має бути зафіксоване в робочому зошиті студента.

ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Організація поточного контролю

Оцінювання знань студентів з конституційного права України здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПК). Загальним об'єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини програми навчальної дисципліни «Конституційне право України», оволодіння якою, відповідно, перевіряється під час ПК.

Завданням ПК є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу змістового модуля, здатності осмислити зміст теми чи розділу, уміння застосовувати отримані конституційно-правові знання при вирішенні професійних завдань.

Об'єктами поточного контролю знань студентів є успішність на практичних заняттях та виконання контрольних завдань.

Оцінювання результатів ПК здійснюється викладачем з урахуванням роботи студента на практичних заняттях та результатів виконання контрольних завдань.

Критеріями оцінювання рівня знань і умінь студентів на практичних заняттях можуть бути:

- а) повнота і ґрунтовність відповіді на питання плану практичного заняття;
- б) уміння обґрунтувати свою точку зору при обговоренні доповіді, використання основної і додаткової літератури із теми заняття;
- в) повнота і переконливість наведених доводів при розв'язанні казусів;
- г) посилення на норми національного та міжнародного права, а також на судову та правозастосовчу практику.

Кожного року своїм рішенням кафедра на своєму засіданні затверджує критерії оцінювання знань студентів, які розміщуються на електронному порталі АСУ.

7. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Індивідуальна робота студентів з конституційного права України може включати: участь у роботі студентського наукового гуртка (проблемної групи) з конституційного права України, у студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах; написання рефератів та їх презентація; анотацію прочитаної додаткової літератури; бібліографічний опис літератури; переклад іноземних текстів встановлених обсягів та інші форми роботи.

Вибір студентом видів індивідуальної роботи здійснюється за власними інтересами та попереднім узгодженням з викладачем. Завдання для індивідуальної роботи студент отримує на початку навчального року.

Організацію, контроль та оцінку якості виконання індивідуальної роботи студентів здійснює викладач, який закріплюється кафедрою за студентською навчальною групою. Результати індивідуальної роботи студента оцінюються не пізніше ніж за 15 днів до початку екзаменаційної сесії, під час якої він має скласти “Конституційне право України”.

8. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

1. Поняття сучасного конституціоналізму та його елементи.
2. Поняття конституції та її юридичні властивості.
3. Функції конституції.
4. Класифікація конституцій.
5. Конституційне право України як провідна галузь права.
6. Поняття, предмет і метод конституційного права України.
7. Джерела галузі конституційного права України.
8. Конституційно - правові відносини та їх структура.
9. Загальна характеристика суб'єктів конституційного права.
10. Правосуб'єктність Українського народу.
11. Конституційно-правовий статус національних меншин.
12. Поняття громадянства: загальна характеристика.
13. Принципи громадянства України.
14. Підстави та порядок набуття громадянства України.
15. Порядок та умови прийняття до громадянства.
16. Підстави та порядок припинення громадянства України. Порядок та умови виходу із громадянства України.
17. Поняття та категорії іноземців за конституційним законодавством.
18. Основні права, свободи та обов'язки іноземців та осіб без громадянства.
19. Особливості юридичної відповідальності іноземців та осіб без громадянства в Україні.
20. Поняття та особливості правового статусу біженців, та осіб, що потребують тимчасового чи додаткового захисту.
21. Головні етапи розвитку українського конституціоналізму.
22. Розробка і прийняття Конституції України 28 червня 1996 року.
23. Конституційний процес на сучасному етапі.
24. Загальна характеристика Конституції України 28 червня 1996 року.
25. Порядок внесення змін до Конституції України.
26. Поняття конституційного ладу України та система його засад.
27. Україна як суверенна та незалежна держава: конституційно-правовий аспект.
28. Гарантії державного суверенітету в Конституції України.
29. Конституційні засади міжнародної діяльності.
30. Україна як правова держава. Принцип верховенства права як складова конституційного ладу України.
31. Конституційний принцип поділу державної влади в Україні.
32. Пряма дія норм Конституції України.
33. Україна як соціальна держава: конституційно-правовий аспект.
34. Конституційні засади економічної системи.
35. Україна як демократична республіка: конституційно-правовий аспект.
36. Принцип народовладдя, форми реалізації народовладдя.
37. Принцип багатоманітності як засада конституційного ладу.
38. Конституційні засади розбудови громадянського суспільства в Україні.
39. Поняття та види референдумів.
40. Предмет референдуму.
41. Порядок ініціювання всеукраїнського референдуму громадянами України.
42. Порядок призначення (проголошення) та проведення всеукраїнського референдуму.
43. Юридична сила рішень, прийнятих на всеукраїнському референдумі.
44. Конституційні засади розвитку національно-культурної сфери.
45. Правовий статус мов в Україні.

46. Принцип унітаризму та його закріплення в Конституції України. Ознаки унітарної держави.
47. Поняття та система адміністративно-територіального устрою, його принципи.
48. Порядок утворення та зміни адміністративно-територіальних одиниць.
49. Поняття та особливості автономії в унітарній державі.
50. Конституційно-правовий статус АРК.
51. Загальна характеристика Конституції АРК.
52. Система органів влади АРК та їх компетенція.
53. Принцип гарантування місцевого самоврядування.
54. Поняття місцевого самоврядування та його система.
55. Особливості організації місцевого самоврядування на рівні області (району) та на рівні територіальних громад.
56. Поняття та функції державних символів України, їх нормативне закріплення.
57. Види державних символів України, їх стислий опис та порядок використання.
58. Поняття конституційного статусу людини та громадянина.
59. Система конституційних прав і свобод людини.
60. Конституційні обмеження в реалізації прав людини.
61. Міжнародні стандарти в галузі прав людини.
62. Принципи конституційного статусу людини.
63. Принцип рівності та форми його гарантування.
64. Загальна характеристика особистих прав людини.
65. Свобода слова та її конституційні гарантії. Поняття та види інформації.
66. Конституційний статус засобів масової інформації. Види ЗМІ.
67. Право на доступ до публічної інформації та особливості її реалізації.
68. Права та гарантії діяльності журналістів.
69. Право на особисту недоторканість.
70. Свобода пересування та вільний вибір місця проживання: поняття та умови реалізації.
71. Право на свободу світогляду та віросповідання, форми його реалізації.
72. Конституційно-правовий статус релігійних організацій.
73. Загальна характеристика політичних прав громадян.
74. Право на участь в управлінні державними справами.
75. Виборче право громадян.
76. Принципи виборчого права.
77. Право на свободу об'єднань. Види об'єднань громадян.
78. Політичні партії: поняття, порядок легалізації, права, припинення діяльності.
79. Право на мирні зібрання та умови його реалізації.
80. Загальна характеристика конституційного регулювання економічних, соціальних, екологічних прав та прав в сфері культури.
81. Конституційні гарантії прав людини.
82. Конституційні обов'язки людини і громадянина.
83. Загальна характеристика виборчого права як інституту конституційного права України.
84. Поняття та види виборчих систем. Виборча система в Україні.
85. Правове регулювання виборів народних депутатів України.
86. Стадії та суб'єкти виборчого процесу.
87. Висування та реєстрація кандидатів у народні депутати України.
88. Гарантії кандидатів у народні депутати України, інших суб'єктів виборчого процесу.
89. Передвиборна агітація.
90. Конституційний статус Верховної Ради України як парламенту, його склад та структура.
91. Конституційна регламентація функцій парламенту України.
92. Загальна характеристика законодавчого процесу. Акти парламенту.

93. Повноважність Верховної Ради України. Дострокове припинення повноважень ВРУ.
94. Конституційний статус Уповноваженого Верховної Ради з прав людини.
95. Конституційний статус Рахункової палати як спеціалізованого органу парламентського контролю.
96. Конституційний статус народного депутата України. Набуття та припинення ним повноважень.
97. Права та обов'язки народного депутата України.
98. Депутатський запит та депутатське звернення.
99. Гарантії діяльності народного депутата України. Депутатська недоторканість.
100. Конституційний статус Президента України в механізмі державної влади.
101. Функції, повноваження та акти Президента України.
102. Гарантії діяльності Президента України. Недоторканність Президента України.
103. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.
104. Правовий статус Ради Національної безпеки та оборони України.
105. Система органів виконавчої влади згідно із Конституцією України.
106. Конституційний статус Кабінету Міністрів України як Уряду України.
107. Повноваження та акти Кабінету Міністрів України.
108. Конституційні засади судової системи України.
109. Конституційний статус органів прокуратури.
110. Поняття охорони та захисту Конституції України.
111. Форми захисту Конституції України. Люстраційні заходи як форма захисту конституційних цінностей.
112. Заборона діяльності політичних партій як форма захисту Конституції: правова природа та порядок застосування.
113. Конституційно-правові підстави обмеження реалізації прав людини в умовах воєнного чи надзвичайного стану.
114. Конституційне судочинство як форма захисту Конституції України.
115. Порядок формування Конституційного Суду України і його структура.
116. Функції та повноваження Конституційного Суду України. Юрисдикція Конституційного Суду України.
117. Статус судді Конституційного Суду України.
118. Загальна характеристика конституційно-судового процесу.
119. Акти та юридичні позиції Конституційного Суду України.
120. Поняття, підстави та санкції конституційно-правової відповідальності.

9. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з конституційного права України здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК), індивідуальної роботи студентів та підсумкового контролю знань студентів (ПКЗ) за 100-бальною шкалою. Завдання поточного контролю (ПК) та індивідуальної роботи студентів оцінюються в діапазоні від 0 до 60 балів; завдання, що виносяться на підсумковий контроль знань (ПКЗ), – від 0 до 40 балів.

Підсумковий контроль знань студентів (ПКЗ) з конституційного права України проводиться у формі іспиту з вузлових питань, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані конституційно-правові знання з сучасними політико-правовими проблемами.

Конкретний перелік питань та завдань, що охоплюють весь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання екзаменаційних завдань, порядок і час їх складання визначаються кафедрою і доводяться до студентів на початку навчального року. До екзаменаційного білета включаються три питання з конституційного права України.

При проведенні іспиту в усній формі оцінка повинна бути кратна 5 (0, 35, 40, 45, 50, 55, 60). Критерії оцінювання знань і умінь студента повинні відповідати нижчезказаним параметрам:

Кількість балів	Критерії оцінювання знань і умінь студента
40	<ol style="list-style-type: none">1. Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, у тому числі орієнтація в основних наукових доктринах та концепціях дисципліни;2. Засвоєння основної та додаткової літератури, рекомендованої навчально-методичним посібником;3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни та використання отриманих знань у практичній роботі.
35	<ol style="list-style-type: none">1. Повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни;2. Засвоєння основної літератури та знайомство з додатковою літературою, рекомендованою навчально-методичним посібником;3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
30	<ol style="list-style-type: none">1. Достатньо повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, за відсутності у відповіді суттєвих неточностей;2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої навчально-методичним посібником;3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
25	<ol style="list-style-type: none">1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, що уможливило подальше навчання і майбутню роботу за професією;2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої навчально-методичним посібником;3. Помилки та суттєві неточності при відповіді на іспиті за

	наявності знань для їх самостійного усунення або усунення за допомогою викладача.
20	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, що уможливило подальше навчання і майбутню роботу за професією; 2. Знайомство з основною літературою, рекомендованою навчально-методичним посібником; 3. Помилки при відповіді на іспиті за наявності знань для усунення найсуттєвіших помилок за допомогою викладача.
15	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прогалини в знаннях по значній частині основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни; 2. Наявність суттєвих помилок при відповіді на іспиті; 3. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без додаткової підготовки з цієї дисципліни
0	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність знань по значній частині основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни; 2. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без проходження повторного курсу з цієї дисципліни.

До відомості обліку підсумкової успішності заносяться сумарні результати в балах ПМК, індивідуальної роботи студентів та ПКЗ.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється в залікову книжку згідно з такою шкалою:

Оцінка за шкалою ECTS	ВИЗНАЧЕННЯ	За національною системою	За системою НЮАУ ім. Ярослава Мудрого
A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5	90-100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80-89
C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю не значних помилок		75-79
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70-74
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60-69

FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	20-59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1-19

Навчальне видання
**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ”**

(галузь знань 08 «Право»,
освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»,
напрямок підготовки 081 «Правознавство»)

У к л а д а ч і: БАРАБАШ Юрій Григорович,
СЛІНЬКО Тетяна Миколаївна,
БАЙРАЧНА Лариса Кимівна,
БЕРЧЕНКО Григорій Валерійович
ДАХОВА Ірина Іванівна,
КИЧУН Віктор Іванович,
КОВТУН Віталій Іванович
КУШНІРЕНКО Олександр Георгійович,
ЛЕТНЯНЧИН Любомир Іванович,
МОХОНЧУК Богдан Сергійович
ПАВШУК Катерина Олександрівна
РЕЧИЦЬКИЙ Всеволод Володимирович,
РОМАНЮК Павло Віталійович
ТКАЧЕНКО Євген Володимирович,
ЧУБ Олена Олександрівна

Відповідальний за випуск *Т.М. Слінько*